

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΠΜΣ ΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΚΑΙΟ, ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ 2022

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:

« Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗ ne bis in idem».

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΔΗΜΗΤΡΑ Α.ΚΑΠΠΟΥ

ΑΘΗΝΑ, 2022

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΜΟΥΣΤΑΚΑΣ, ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΧΡΥΣΟΥΛΑ ΜΟΥΚΙΟΥ, ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΡΙΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

ΦΕΡΕΝΙΚΗ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Copyright © ΔΗΜΗΤΡΑ Α. ΚΑΠΠΟΥ

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές μου σε αυτόν τον ενδιαφέροντα μεταπτυχιακό κύκλο σπουδών και κυρίως τον επιβλέποντα καθηγητή μου, κ. Μελέτιο Μουστάκα για την ιδιαίτερη συμβολή του στην σύνταξη αυτής της διπλωματικής εργασίας, καθώς μέσα από το μάθημα του με ενέπνευσε να ασχοληθώ με αυτό το τόσο σημαντικό θέμα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	7
---------------	---

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

A. Η ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem».....	8
---	---

B. Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem».....	10
--	----

Γ. ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem»	
---	--

i) Η έννοια του «bis».....	11
-------------------------------	----

ii) Η έννοια του «Idem».....	13
---------------------------------	----

Δ. ΟΙ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem».....	17
--	----

Η ποινική φύση των κυρωτικών διαδικασιών.....	17
---	----

E. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ NE BIS IDEM ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΕ	21
---	----

ΣΤ. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ NE BIS IDEM ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΕ.....	24
---	----

i) Η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στην περίπτωση παράλληλης πρόβλεψης και επιβολής ποινικών και διοικητικών κυρώσεων	24
---	----

1.1 Η πρώτη φάση εξέλιξης της νομολογίας του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ.....	25
---	----

1.2 Η αντικρουόμενη νομολογία των δύο ανώτατων δικαστηρίων	26
---	----

1.3 Από την απόφαση 2067/2011 του Β' Τμήματος του ΣΤΕ μέχρι την απόφαση της Ολομέλειας 1741/2015.....	29
---	----

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1. Οι καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ στη μέχρι τώρα διαμορφωθείσα νομολογία του ΣτΕ.....	3
--	---

2.1.1. Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση <i>Καπετάνιος κλπ κατά Ελλάδας</i>	37
---	----

2.1.2 Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση <i>Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας</i>	40
--	----

2.2 Η δεύτερη φάση εξέλιξης της νομολογίας του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ.....	42
2.2.1 Η νομολογία του ΣτΕ σε προσπάθεια συμμόρφωσης με τη νομολογία του ΕΔΔΑ.....	42
3.1. Το στοιχείο του ικανοποιητικού συνδέσμου ανάμεσα στις κυρωτικές διαδικασίες μέσω της απόφασης του ΕΔΔΑ <i>A και B κατά Νορβηγίας</i> και η πιο πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ.....	47

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις σχετικά με την εφαρμογή της αρχής

«ne bis in idem».....	49
1. Η τροποποίηση του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας.....	49
2. Οι αποφάσεις του έτους 2018 της μείζονος συνθέσεως του ΔΕΕ.....	50
3. Η τρίτη φάση εξέλιξης της νομολογίας του ΣτΕ.....	54
3.1 Η απόφαση του ΣτΕ 1771/2019.....	58
3.2 Η απόφαση ΣτΕ Ολ 359/2020.....	61
3.3 Η απόφαση ΣΤΕ 902/2022.....	64
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία σκοπεύει να παρουσιάσει την εξέλιξη της ερμηνείας της αρχής «ne bis in idem» τόσο από τα ελληνικά Δικαστήρια, ήτοι την νομολογία του ΣΤΕ, όσο και από τα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια, ήτοι τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ. Η αρχή αυτή αναγνωρίζεται ως θεμελιώδες δικαίωμα των πολιτών έναντι στην καταχρηστική άσκηση εξουσίας που δύναται να επιβληθεί από την κρατική εξουσία στους πολίτες. Εν συνεχεία παρουσιάζεται η εφαρμογή της αρχής στην εσωτερική έννομη τάξη, η σύγκρουση αλλά και η προσπάθεια υπακοής του ΣΤΕ στη νομολογία του ΕΔΔΑ.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ΣΤΕ, ΕΔΔΑ, ΔΕΕ, δυαδική κύρωση, δεύτερη δίωξη, διοικητική και ποινική παράβαση, λαθρεμπορικές παραβάσεις

SC, ECHR, WEU, second punishment, second prosecution, administrative and criminal offence, the offence of smuggling

ABSTRACT

The purpose of this dissertation is to show the progression of interpretation of the principle of «ne bis in idem» both by the Greek Courts, ie the case law of the Court of Cassation and by the European Courts, ie the case law of the ECHR and the WEU. The above principle is recognized as a fundamental right against the abusive exercise of state power over citizens. Following that this dissertation presents the application of the above principle by the internal legal order of Greece, the conflict and the effort of integration of the case law of the ECHR in the case law of the Court of Cassation.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Αντικείμενο μελέτης της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας αποτελεί η αρχή «**ne bis in idem**» και ειδικότερα πώς η αρχή αυτή ερμηνεύεται τόσο από τα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια, ήτοι τη νομολογία των ΕΔΔΑ και ΔΕΕ, όσο και από τα Ελληνικά Δικαστήρια, ήτοι τη νομολογία του ΣτΕ. Πρόκειται για μια από τις πιο διαδεδομένες αρχές στις περισσότερες έννομες τάξεις αλλά και στο ενωσιακό δίκαιο και επί λέξει σημαίνει –«ου δις επ’αυτώ». Αυτή η αρχή σημαίνει ότι κανείς δεν πρέπει να διώκεται δύο φορές για ένα έγκλημα που έχει ήδη διαπράξει. Δηλαδή να μηνυθεί δεύτερη φορά για την ίδια συμπεριφορά. Με τα χρόνια, η νομολογία έχει δώσει ποικίλες ερμηνείες σε αυτήν την αρχή –βέβαια, τα κριτήρια της αρχής έχουν καθιερωθεί. Χωρίς αυτό να

συνεπάγεται ότι η νομολογία δεν δύναται να περιορίσει την αρχή ή ακόμη και να δημιουργήσει εξαιρέσεις, όπως φαίνεται κατωτέρω.¹

Η σημασία της ανωτέρω αρχής είναι θεμελιώδης, καθότι κάθε νέα ποινική δίωξη για την ίδια πράξη όχι μόνο προκαλεί νέα ταλαιπωρία σε όσους έχουν ήδη καταδικαστεί (που έπρεπε να δώσουν λόγο για τις πράξεις τους μία μόνο φορά), αλλά υπονομεύει επίσης το κύρος της δικαιοσύνης και την εμπιστοσύνη των πολιτών σε αυτήν, δημιουργώντας νομική αβεβαιότητα.² Με αυτή την αρχή, κάθε πολίτης έχει το δικαίωμα να περιμένει ότι η αντιπαράθεσή του με το νόμο θα τελειώσει κάποια στιγμή. Θα πάει σπίτι του ήσυχος και δεν θα αγωνιά συνεχώς ότι θα είναι συνέχεια απολογούμενος για το ίδιο πράγμα».³

Η εργασία σκοπεύει να εκθέσει την πορεία εφαρμογής και ερμηνείας της αρχής «ne bis in idem» μέσα στον χρόνο από τα εθνικά και ευρωπαϊκά δικαστήρια. Όσον αφορά το πεδίο εφαρμογής της αρχής, η «διαμάχη» ανάμεσα στο ΕΔΔΑ και τα εθνικά δικαστήρια έπαυσε με την απόφαση Α και Β κατά Νορβηγίας, χωρίς όμως το ΔΕΕ να έχει εκφράσει ακόμα τη δική του γνώμη. Αυτό έγινε στο πλαίσιο προδικαστικών ερωτημάτων δύο ιταλικών δικαστηρίων σχετικά με τους περιορισμούς στην εφαρμογή της αρχής.

Η παρούσα εργασία απαρτίζεται από τρία μέρη. **Το πρώτο μέρος της εργασίας** έχει αφιερωθεί στην ανάδειξη του εννοιολογικού περιεχομένου της αρχής «ne bis in idem» καθώς και στην ανάδειξη του πεδίου εφαρμογής της αρχής σύμφωνα με την νομολογία των Δικαστηρίων της Ευρώπης. Βασικά αναλύθηκε η αυτόνομη έννοια της «κατηγορίας ποινικής φύσεως» μέσα από τα κριτήρια «Engel», των όρων «δεύτερη δίωξη ή καταδίκη» και «ταυτότητα της παράβασης». **Το δεύτερο μέρος της παρούσας** περιλαμβάνει τον διάλογο των Δικαστηρίων, ιδίως στις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις επιβολής δυαδικής κύρωσης, ήτοι στο πεδίο των λαθρεμπορικών παραβάσεων. Στο σημείο αυτό επισημαίνεται η ασυνέπεια μεταξύ της πρώιμης νομολογίας του ΣΤΕ και της νομολογίας του ΕΔΔΑ, καθώς και οι αλλαγές στην δεύτερη φάση της εξέλιξής της μετά τις καταδικαστικές αποφάσεις Καπετάνιος

¹ <https://powerpolitics.eu/%CF%83%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-27-5-%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CF%83/>

² Βλ. Μπουρόπουλος Α., Το ποινικόν δεδικασμένον (άρθρο 57 ΚΠΔ), ΠοινΧρον ΝΔ', σελ. 673 επ.

³ Βλ. Γράβαρης Ι., Φορολογικές κυρώσεις. Όροι και όρια της τιμωρίας, ΘΠΔΔ 12/2011, σελ.1098.

και Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδα. Το τρίτο μέρος θα καταδείξει τις νομολογιακές εξελίξεις, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μέχρι σήμερα, σχετικά με την αρχή καθώς και την υπακομή της εσωτερικής έννομης τάξης στην νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Α. ΝΟΜΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem»

Σύμφωνα με το άρθρο πενήντα επτά παράγραφος ένα του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, ορίζεται ότι «**Το πρόσωπο που καταδικάστηκε αμετάκλητα ή αθωώθηκε ή κατά του οποίου έχει περατωθεί η ποινική διαδικασία δεν μπορεί να διωχθεί εκ νέου για το ίδιο αδίκημα, έστω και διαφορετικής φύσης.**». Περισσότερη εφαρμογή έχει η αρχή στο Ποινικό Δίκαιο και βρίσκει έρεισμα στις αμετάκλητες αποφάσεις των Ποινικών Δικαστηρίων της χώρας. Δεν υπάρχει συνταγματική πρόβλεψη για την ως άνω αρχή (όπως συμβαίνει στην Γερμανία) αλλά μπορεί να απορρεύσει από την αρχή του δικαίου ως απάβανσμα της νομικής σταθερότητας παράλληλα με τις διατάξεις των άρθρων δύο παράγραφος ένα, πέντε παράγραφος ένα και είκοσι πέντε παράγραφος ένα εδάφιο γ' του Συντ.⁴

Εκτός από την εσωτερική έννομη τάξη η αρχή αυτή κατοχυρώνεται σαν βασική αρχή και από την διεθνή έννομη τάξη και αποτελεί αντικείμενο διεθνών συμβατικών κειμένων τα οποία διακηρύσσουν τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου. Πιο συγκεκριμένα, αναγνωρίζεται στο άρθρο τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Π.Π.(ΕΣΔΑ)⁵, στο Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, στο άρθρο δεκα τέσσερα παράγραφος επτά. Επιπλέον, προβλέπεται στο άρθρο πενήντα τέσσερα της Σύμβασης Εφαρμογής της Συμφωνίας Σένγκεν της 14.06.1985, στο άρθρο 50 του Χ.Θ.Δ.Ε.Ε.. Επιπρόσθετα, η αρχή ισχύει και ως γενική αρχή του Ευρωπαϊκού δικαίου, καθώς είχε κατοχυρωθεί με αυτόν τον τρόπο από την νομολογία του ΔΕΕ.⁶

Από μια πρώτη συγκριτική θεώρηση των ανωτέρω ρυθμίσεων, διαβλέπεται ότι

⁴ Μουστάκας Μ. «Η Αρχή «ne bis in idem» και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2018, σελ. 20.

⁵ Μουστάκας Μ. «Η Αρχή «ne bis in idem» και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2018, σελ. 127.

⁶ Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 15.10.2002, C-238/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij* κλπ κατά Επιτροπής, σκ. 59.

αυτές έχουν διαφορετικό πεδίο εφαρμογής. Συγκεκριμένα, το άρθρο τέσσερα του έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ παρέχει περιορισμένη προστασία, καθότι η διπλή δίωξη ή καταδίκη απαγορεύεται μόνο σε εθνικό επίπεδο, δηλαδή από τα Δικαστήρια ενός κράτους («ίδιου» κράτους) και συνεπώς δεν έχει διακρατική ισχύ, σε αντίθεση με το άρθρο πενήντα του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης το οποίο έχει διακρατική ισχύ εντός της Ε.Ε. μιας και σχετίζεται με ποινικές διαδικασίες «εντός της Ένωσης», και περιλαμβάνει περισσότερες της μίας εθνικές δικαιοδοσίες.⁷

Όσον αφορά το το άρθρο 54 της Συμφωνίας Schengen, αυτό έχει διακρατική ισχύ, καθώς εφαρμόζεται μόνον όταν ένα καταδικασθέν από ένα συμβαλλόμενο μέρος πρόσωπο, καταδικάζεται μετέπειτα από ένα άλλο συμβαλλόμενο μέρος.⁸ Τέλος το άρθρο δέκα τέσσερα παράγραφος επτά του Δ. Σ. για τα Α. κ. Π. Δ., το οποίο δημιούργησε ερμηνευτικές ασάφειες με την διατύπωση για την ποινική δικονομία «κάθε χώρας» κατέληξε να ισχύει μόνο στο εσωτερικό δίκαιο, με επακόλουθο να μην περιλαμβάνει τις ξένες ποινικές αποφάσεις. Το ζήτημα όμως αυτό ξεκαθαρίστηκε με την με αριθμό 204 απόφαση της 16.7.1986 της Δ. Ε. Α. Δ., αλλά και περαιτέρω με τις αποφάσεις της Ελλάδας «ΑΠ 887/2001 και ΟΛΑΠ 7/2002», οι οποίες διατύπωσαν πλήρως την άποψη, όπως και επικράτησε στην ελληνική και στην ευρωπαϊκή θεωρία, ότι **το άρθρο δέκα τέσσερα παράγραφος επτά του Δ.Σ. για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα εφαρμόζεται σε εθνικό μόνο επίπεδο.**⁹

B. Η ΝΟΜΙΚΗ ΦΥΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem»

Η αρχή λαμβάνει δυο ξεχωριστές μορφές: αυτή της **μη δίωξης** και αυτή της **μη καταδίκης**. Βάσεις της είναι η ασφάλεια δικαίου και πιο συγκεκριμένα η επιείκεια έναντι του κατηγορούμενου, η αποφυγή αντιφατικών αποφάσεων, η αρχή της μίας μόνο παρέμβασης του κράτους, ο σεβασμός του κύρους των δικαστικών αποφάσεων και της τελικής τους έκφρασης και η αποφυγή περιττής εργασίας για τα αρμόδια όργανα του κράτους. Η αρχή επιβάλλει πιο καλά το νόμο, καθότι μέσα από αυτή αποφεύγονται οι

⁷ Βλ. σχετικά Αναγνωστόπουλος Η., «ne bis in idem», Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις, ό.π., σελ. xiv, 215.

⁸ Βλ. Παπαχαλαράμπους Χ., Η αρχή «ne bis in idem», η συμφωνία Schengen και τα άρθρα 8 και 9 του ΠΚ, ΠοινΔικ 1999, τ. 8-9, σελ. 852-853

⁹ Βλ. Αναγνωστόπουλος Η., «ne bis in idem»: Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις, ό.π., σελ. 151 και Κοκκινάκης Κ., Σκέψεις σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 14 παρ. ΔΣΑΠΔ, ΠοινΔικ 2002, τ. 8-9, σελ. 941- 942.

μακροχρόνιες πολλαπλές διώξεις και οι διωκτικές αρχές συνεργάζονται καλύτερα.

Η αρχή αυτή κατοχυρώνει μία θεμελιώδη αρχή του ποινικού δικαίου, η οποία ορίζει ότι κανένα πρόσωπο δεν δύναται να διωχθεί ή να δικαστεί ξανά για αδίκημα για το οποίο έχει κατηγορηθεί, ακόμη και αν η δίωξη δεν κατέληξε ώστε να καταδικαστεί. Παράλληλα όμως, η αρχή θεωρείται και γενική αρχή του δικαίου, καθότι περιλαμβάνονται επιπλέον και οι διοικητικές παραβάσεις στην έννοια των παραβάσεων, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια, υπερβαίνοντας έτσι τα στενά όρια του ποινικού δικαίου.¹⁰

Γ. ΤΟ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ

Θα πρέπει να διευκρινιστούν τα στοιχεία από τα οποία αποτελείται η αρχή για να καταλήξουμε στις προϋποθέσεις εφαρμογής της και στο πότε η αρχή αυτή παραβιάζεται. Με βάση το άρθρο τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρόσθετου Π. του ΕΣΔΑ, «Κανείς δεν μπορεί να κατηγορηθεί ή να καταδικαστεί στα δικαστήρια του ίδιου κράτους για αδίκημα για το οποίο έχει ήδη αθωωθεί ή καταδικαστεί με αμετάκλητη απόφαση σύμφωνα με τους νόμους και την ποινική διαδικασία του εν λόγω κράτους.». Μετά την ερμηνεία της ανωτέρω διάταξης μπορούμε να συμπεράνουμε ότι για να ισχύσει η αρχή είναι ανάγκη να πληρούνται σωρευτικά οι εξείς προϋποθέσεις ήτοι: α) η ύπαρξη περισσότερων διαδικασιών επιβολής κυρώσεων, β) η έκδοση αμετάκλητης απόφασης (bis) και γ) η ταυτότητα του προσώπου και της διωκόμενης πράξης (idem).

Συνεπώς ο πυρήνας της ως άνω αρχής είναι τα στοιχεία του «bis» και του «idem».

ι) Η έννοια του «bis»

Το στοιχείο του «bis» αφορά την μη επιτρεπόμενη δεύτερη ποινική διαδικασία μετά την αμετάκλητη περαίωση της πρώτης, χωρίς να χρειάζεται το πρόσωπο να έχει καταδικασθεί ή αθωωθεί, καθώς η έννοια αυτή δεν απαγορεύει μόνο την διπλή ποινή του προσώπου για την ίδια αξιόποινη πράξη αλλά και την εκ νέου δίωξή του.

Βέβαια, το βασικό ερώτημα είναι αν η διαδικασία που δεν οδήγησε σε καταδίκη σταμάτησε για **ουσιαστικούς ή τυπικούς λόγους**, και αν ισχύει το πρώτο, υπάρχει πράγματι «αθώωση», ακόμη και αν έγινε εξαιτίας του ότι υπήρχε παραγραφή, αν όμως ισχύει το δεύτερο, η περάτωση ή ακύρωση της διαδικασίας δεν συνιστά "αθώωση" και

¹⁰ Βλ. σχετικά Αναγνωστόπουλος Η., «ne bis in idem», Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις, ό.π., σελ. xiv, 215

μπορεί να κινηθεί νέα κυρωτική διαδικασία χωρίς το πραγματικό ελάττωμα της προηγούμενης διαδικασίας.¹¹

Με τις αποφάσεις του το ΕΔΔΑ, έχει τονίσει ότι το άρθρο τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρωτοκόλλου επιτρέπει την ταυτόχρονη διεξαγωγή πιο πολλών ποινικών διαδικασιών, υπό την προϋπόθεση ότι καμία από τις διαδικασίες αυτές δεν έχει ολοκληρωθεί οριστικά. Το άρθρο τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρωτοκόλλου δεν επιτρέπει μονάχα τη δεύτερη δίωξη και τιμωρία.¹²

Περαιτέρω, έχει προκύψει το ερώτημα πότε η αρχή «ne bis in idem» εφαρμόζεται, ποιο είναι δηλαδή το χρονικό εκείνο σημείο κατά το οποίο η ταυτόχρονη διαδικασία κύρωσης γίνεται δεύτερη και η ανωτέρω αρχή ενεργοποιείται.

Το ΕΔΔΑ ανέπτυξε ανεξάρτητα την έννοια του αμετάκλητου που διατυπώθηκε στην υπόθεση Zolotukhin κατά Ρωσίας. Σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση, για να γίνει επίκληση της αρχής, **η απόφαση πρέπει να είναι αμετάκλητη**, δηλαδή να έχει αποκτήσει **ισχύ δεδικασμένου**, η οποία συνίσταται στο ότι δεν υπόκειται σε συνήθη ένδικα μέσα, ή το προβλεπόμενο ένδικο μέσο πρέπει να έχει εξαντληθεί ή να μην έχει ασκηθεί μέσα στην προθεσμία που ορίζεται.¹³

Επιπλέον, στην υπόθεση *Mihalache κατά Ρουμανίας* το ΕΔΔΑ επεξεργάστηκε περισσότερο την έννοια του τακτικού ενδίκου μέσου, αναγνωρίζοντας πως προκειμένου να χαρακτηριστεί ένα ένδικο μέσο ως τακτικό πρέπει να προβλέπεται νόμιμη ορισμένη προθεσμία για την άσκησή του.

Πρέπει να διευκρινιστεί ότι μια ποινική απόφαση αποκτά ισχύ δεδικασμένου και λογίζεται απρόσβλητη όταν γίνει αμετάκλητη, αντίθετα στις διοικητικές διαδικασίες, η διοικητική κύρωση γίνεται απρόσβλητη είτε αν η διοικητική πράξη γίνει οριστική επειδή δεν έχει ασκηθεί ένδικο βοήθημα κατά αυτής μέσα στην προβλεπόμενη προθεσμία, είτε αν εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση από το διοικητικό δικαστήριο.¹⁴

Επομένως, αν λάβει χώρα μια εκ των ανωτέρω περιπτώσεων τότε και μόνο ξεκινάει η δεύτερη ποινική διαδικασία η οποία θα προκαλέσει την εφαρμογή της αρχής.

Μέσω αρκετών αποφάσεων του ΕΔΔΑ, ανέκυψε το ερώτημα του πως οι αρμόδιες αρχές λαμβάνουν γνώση σχετικά με την ύπαρξη του προηγούμενου ποινικού δεδικασμένου, ήτοι της αμετάκλητης απόφασης για την αυτή συμπεριφορά.

¹¹ Βλ. Δημητρακόπουλος Ι., Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα, Σύνταγμα - ΕΣΔΑ- Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ. 171.

¹² Βλ. Παυλίδου Ε., Το Κουτί της Πανδώρας, «ne bis in idem», εκκρεμοδικία και ανεξαρτησία μεταξύ διοικητικής και ποινικής διαδικασίας, ΕφΔΔ 5/2014 582 586

¹³ Βλ. απόφαση Nikitin κατά Ρωσίας, 20.7.2004 (προσφυγή υπ' αριθμ. 50178/99), ΕΔΔΑ, σκ. 37-38.

¹⁴ Ι. Δημητρακόπουλος, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, ό.π., σελ. 172

Τόσο *στην υπόθεση Zigarella κατά Ιταλίας* όσο και *στην υπόθεση Tomasović κατά Κροατίας*, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι η μη γνώση από τις αρχές της πρώτης αμετάκλητης απόφασης, δεν παραβιάζει την αρχή , εκτός αν αποδειχθεί από τον ενδιαφερόμενο ότι έχει υποστεί βλάβη εξαιτίας του ότι διώχθηκε ή καταδικάστηκε δύο φορές. Το ΕΔΔΑ επικρίθηκε έντονα για το επιπλέον αυτό κριτήριο που έθεσε ώστε να διαπιστωθεί παράβαση του άρθρου 4 του 7ου Πρωτοκόλλου, το οποίο όμως δεν ορίζεται στο σώμα της εν λόγω διάταξης, καθώς η αρχή αυτή θα μπορούσε να γίνει αντικείμενο κατάχρησης και δεν θα μπορούσε να ασκηθεί πίεση στα κράτη μέλη να ληφθούν τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή της διπλής ποινικής δίωξης.

Συνεπώς, ακόμα και αν δύο κυρωτικές διαδικασίες εξελίσσονται παράλληλα, προϋπόθεση για την ύπαρξη του *bis*, δηλαδή της διπλής δίκης, αποτελεί η ύπαρξη προηγούμενης αμετάκλητης ποινικής απόφασης. Το ΕΔΔΑ στην απόφαση Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδα, αποκρυστάλλωσε το ζήτημα αυτό και παράλληλα διευκρίνισε ποιος είναι ο παραδεκτός τρόπος εξέτασης από τον διοικητικό δικαστή μιας αμετάκλητης απόφασης. Διαπίστωσε ότι όσοι προσέφυγαν επικαλέστηκαν και υπέβαλαν τις ποινικές αποφάσεις που αθώωσαν ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων ουσίας και του ΣτΕ. Το διοικητικό δικαστήριο που είχε ασχοληθεί με την υπόθεση από τη στιγμή εκείνη, έπρεπε να ελέγξει « ενεργώντας ίδια ευθύνη τις συνέπειες που θα μπορούσε να έχει μια αθωωτική απόφαση ενώ εκκρεμούσε μια διοικητική διαδικασία». Το να πρέπει να εξεταστεί αυτεπάγγελα από το αρμόδιο δικαστήριο στο πλαίσιο της δεύτερης διαδικασίας ο αμετάκλητος χαρακτήρας της πρώτης απόφασης αποτελεί ουσιώδη συμβολή στη νομολογία του ΕΔΔΑ, καθώς με βάση την μέχρι τότε νομολογία, η από τις αρμόδιες αρχές άγνοια για αμετάκλητη απόφαση της πρώτης δίκης, δικαιολογούσε υπό όρους τη συνέχιση της δεύτερης «ποινικής διαδικασίας».

ii) Η έννοια του «Idem»

Το στοιχείο του «idem» που αναφέρεται στο στοιχείο της «ίδιας παράβασης», αποτελεί ζήτημα στη νομολογία του ΕΔΔΑ εδώ και πολλά χρόνια, με την αλλαγή της νομολογίας ως προς τη μέθοδο ερμηνείας που χρησιμοποιείται . Όμως, με την απόφαση του 2009 στην υπόθεση Zolotukhin κατά Ρωσίας, αποκρυσταλλώθηκε η ερμηνεία που δόθηκε από το Δικαστήριο στο στοιχείο αυτό. Με τη συγκεκριμένη απόφαση το Δικαστήριο

υιοθέτησε, μετά από πολλές αντιφατικές ερμηνείες, την ακόλουθη ερμηνεία:¹⁵ «η αρχή έχει ισχύ όταν ταυτίζονται **τα πραγματικά περιστατικά ή αυτά που είναι κατά βάση παρόμοια και συνεπάρχονται σύμπτωση τοπική και χρονική (idem factum) και τα ίδια πρόσωπα εμπλέκονται στην υπόθεση.**¹⁶»

Κάνοντας μια αναδρομή στον χρόνο το ΕΔΔΑ είχε ενστερνιστεί τρεις διαφορετικές κρίσεις ως προς την ερμηνευτική προσέγγιση του στοιχείου του «idem».

Σύμφωνα με την πρώτη εξ αυτών, το αν υπάρχει ίδια παράβαση κρίνεται από το αν υπάρχει *ίδια συμπεριφορά* του κατηγορούμενου χωρίς να ενδιαφέρει ο σκοπός, ο νομικός χαρακτηρισμός, η φύση και η βαρύτητα κάθε κύρωσης στο εσωτερικό δίκαιο. Πιο συγκεκριμένα, η απόφαση **Gradinger κατά Αυστρίας** (η πρώτη απόφαση του δικαστηρίου σύμφωνα με το άρθρο 4 του πρόσθετου πρωτοκόλλου) αφορούσε την καταδίκη του καταγγέλλοντος από το ποινικό δικαστήριο για ανθρωποκτονία από αμέλεια και τη διοικητική ποινή για οδήγηση, το δικαστήριο διαπίστωσε παραβίαση του Άρθρου 4, διότι παρόλο που τα δύο αδικήματα διαφέρουν ως προς το όνομα, τη φύση και τον σκοπό, «οι δύο αποφάσεις κύρωσης έχουν ως βάση την ίδια συμπεριφορά του προσφεύγοντος».¹⁷

Σύμφωνα με την δεύτερη θέση, το Δικαστήριο υποστήριξε τη θεωρία της κατ' ιδέα συρροής παραβάσεων. Με βάση αυτή δεν παραβιάζεται η αρχή του όταν η ίδια πράξη καλύπτει τα κριτήρια της αντικειμενικής υπόστασης πολλών εγκλημάτων¹⁸, τα οποία δύναται να εκδικαστούν σε χωριστές διαδικασίες ή μαζί. Στην υπόθεση **Oliveira κατά Ελβετίας**, σχετικά με το αν θα επιβαλλόταν διοικητικό πρόστιμο και η αντίστοιχη ποινική ποινή για πρόκληση ατυχήματος από αυτοκίνητο στον πάγο, το ΕΔΔΑ υποστήριξε ότι μια ενιαία πράξη δύναται να αποτελείται από πολλά εγκλήματα και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι δεν υπήρξε παράβαση της Αρχής, επειδή αυτή η αρχή δεν επιτρέπει να διώκεται κάποιος, να δικάζεται ή να τιμωρείται δύο φορές για το ίδιο έγκλημα και δεν περιλαμβάνει καταστάσεις όπου η ίδια συμπεριφορά καταλήγει σε δύο διαφορετικά εγκλήματα.¹⁹ Εν τω μεταξύ, σύμφωνα

¹⁵ Όπως αναφέρεται και στη σκ. 80 της απόφασης *Zolotukhin*, η υιοθέτηση μιας ερμηνευτικής προσέγγισης κρίθηκε αναγκαία σε μια προσπάθεια ενοποίησης της νομολογίας του Δικαστηρίου χάριν της αποτελεσματικής προστασίας του δικαιώματος.

¹⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας*, ό.π., σκ.82

¹⁷ Βλ. ΕΔΔΑ, *Grandiger κατά Αυστρίας*, 23.10.1995, (αριθμ. προσφ. 15963/90), σκ. 55.

¹⁸ <https://pergamos.lib.uoa.gr/uoa/dl/frontend/file/lib/default/data/2683544/theFile>

¹⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Oliveira κατά Ελβετίας*, 30.07.1998, (αριθμ. προσφ. 25711/94).

με την απόφαση **Goktan κατά Γαλλίας**, η παράνομη εισαγωγή και διακίνηση ναρκωτικών θεωρείται ότι τιμωρείται με φυλάκιση 5 ετών και διοικητικό πρόστιμο συνολικού ύψους ενός εκατομμυρίου τετρακοσίων εβδομήντα γαλλικών φράγκων για παράβαση των τελωνειακών κανονισμών κατά τη διαδικασία εισαγωγής αγαθών, κάτι που επιτρέπεται σύμφωνα με το αρ. τέσσερα του έβδομου Πρωτοκόλλου ως κατ' ιδέα συρροή εγκλημάτων.²⁰

Όπως, προκύπτει από τις ανωτέρω δύο θέσεις, οι αποφάσεις του Δικαστηρίου ήταν αντίθετες μεταξύ τους, αν και ως σκοπό είχαν να καθορίσουν το εάν οι προσφεύγοντες δικάστηκαν ή τιμωρήθηκαν δεύτερη φορά, ενώ είχαν ήδη αμετάκλητα αθωωθεί ή καταδικαστεί για την συγκεκριμένη παράβαση.

Σύμφωνα με την τρίτη θέση, έγινε ο συνδυασμός των δύο προηγούμενων προσεγγίσεων. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο θεώρησε αρκετά υπερβολικό να καταδικαστεί κάποιος δύο φορές για παραβάσεις που διέφεραν μόνο κατά το όνομα. Γι' αυτό υιοθέτησε την εξής θέση: Εάν τα δύο αδικήματα **έχουν τα ίδια ουσιώδη στοιχεία**, τότε παραβιάζεται η αρχή και εάν διαφέρουν, δεν υπάρχει παραβίαση της αρχής. Ο βαθμός του δόλου του παραβάτη, η σοβαρότητα παραβάσεων και το προστατευόμενο έννομο αγαθό, θεωρούνται **ουσιώδη στοιχεία για τη διαφοροποίηση των εγκλημάτων**.²¹ Αξίζει να σημειωθεί κάτι που προκύπτει από την συγκεκριμένη ερμηνεία του Δικαστηρίου, το γεγονός ότι η ίδια πράξη που μπορεί να αποτελεί πιο πολλές από μία παραβιάσεις, δεν σημαίνει ότι αντιβαίνει στο άρθρο 4. Έτσι, στην υπόθεση, **Franz Fischer κατά Αυστρίας** το ΕΔΔΑ,²² **δεν βρήκε καμία διαφορά μεταξύ των βασικών στοιχείων** των αδικημάτων της οδήγησης υπό την επήρεια μέθης (διοικητική παράβαση) και του εγκλήματος της πρόκλησης θανάτου εξ αμελείας λόγω μέθης και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι μόνο όποιο έγκλημα πληροί τα βασικά στοιχεία θα δικαστεί, **αποκλείοντας έτσι μια δεύτερη κατηγορία** εναντίον οποιουδήποτε άλλου εξ αυτών²³. Το γεγονός ότι εισήχθη σαν κριτήριο η ταυτότητα των ουσιωδών στοιχείων, αφενός, έδωσε στη νομολογία του ΕΔΔΑ την απαραίτητη συνοχή, ωστόσο δημιούργησε ασάφεια ως προς το ποια

²⁰ <https://www.constitutionalism.gr/wp-content/uploads/2014/03/2014-C617-10.pdf>

²¹ Βλ. Κοφίνης Σ., *Η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στις φορολογικές κυρώσεις - Σχέση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο ΧΘΔ με τα αντίστοιχα της ΕΣΔΑ. Πεδίο εφαρμογής του Χάρτη και περιεχόμενο της αρχής «ne bis in idem»*, ό.π., σελ. 95.

²² Βλ. ΕΔΔΑ, *Franz Fischer κατά Αυστρίας*, 29.05.2001, (αριθμ. προσφ. 37950/97).

²³ Βλ. ΕΔΔΑ, *W.F. κατά Αυστρίας*, ό.π. και *Sailer κατά Αυστρίας*, ό.π., όπου το ΕΔΔΑ ακολούθησε την ίδια προσέγγιση.

στοιχεία ήταν ουσιώδη και ποια όχι ²⁴.

.....

Τελικά, στην απόφαση *Zolotukhin κατά Ρωσίας*, όπου στον προσφεύγοντα επιβλήθηκε πρόστιμο επειδή όντας μεθυσμένος εξύβρισε αστυνομικούς, ενώ διώχθηκε για παράβαση της δημόσιας τάξης, το δικαστήριο συμφώνησε να ερμηνευτεί ενιαία η έννοια «ίδιο έγκλημα» κάτι σημαντικό για το στοιχείο «idem». Αξίζει να αναφέρουμε ότι το Δικαστήριο επανήλθε στο ίδιο πρότυπο που εφάρμοσε στην πρώτη απόφαση *Grandiger*, αλλά χρησιμοποίησε επίσης τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου. Πρέπει να επισημανθεί ότι το άρθρο δέκα τέσσερα παρ. επτά του ΔΣΑΠΔ, το άρθρο πενήντα του Χ.Θ.Δ. καθώς και το άρθρο τέσσερα του έβδομου Π.Π. αναφέρονται στο «ίδιο έγκλημα», ενώ το άρθρο πενήντα τέσσερα της Συμφωνίας Σένγκεν στο ίδιο γεγονός, οδηγώντας στο κριτήριο «idem factum».

Στην απόφαση *Leopold Henri Van Esbroeck*, το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης επισήμανε ότι σε αντίθεση με άλλα διεθνή κείμενα που χρησιμοποιούν τον νομικό χαρακτηρισμό των γεγονότων ως κριτήριο για την εφαρμογή της αρχής, το κατάλληλο κριτήριο για την «εφαρμογή της άνω αρχής είναι το γεγονός του **κριτηρίου να ταυτίζονται τα πραγματικά περιστατικά**, δηλαδή ότι πρόκειται για σύνολο άρρηκτα συνδεδεμένων περιστατικών».²⁵ Επιπλέον, η τελευταία νομολογία του ΔΕΕ πρότεινε επίσης το ίδιο **κριτήριο**. Κατά συνέπεια, το ΕΔΔΑ έκρινε ότι ο **νομικός χαρακτηρισμός της συμπεριφοράς δεν θεωρείται προϋπόθεση του «idem»**, καθώς θα ήταν υπερβολικά περιοριστικό για τα δικαιώματα του ατόμου και θα περιόριζε τις προστασίες του άρθρου 4. Επομένως, το δικαστήριο που θα εκδικάσει την υπόθεση σε δεύτερο χρόνο οφείλει να εξετάσει εάν τα γεγονότα που εκκρεμούν είναι πανομοιότυπα ή ουσιαστικά παρόμοια με γεγονότα που έχουν ήδη εκδικαστεί από άλλα δικαστήρια.

Το άρθρο τέσσερα οφείλει να εκληφθεί σαν απαγορευτικό της δίωξης ή της τιμωρίας για δεύτερη "παράβαση", εφόσον αυτή προκύπτει από τα ίδια ή ουσιαστικά τα ίδια γεγονότα.²⁶ Εν ολίγοις, μετά τις διάφορες ερμηνείες που υιοθέτησε, το Δικαστήριο επιστρέφει τώρα στην πρώτη απόφαση *Gradinger*, η οποία βασίστηκε στην ίδια

²⁴ Βλ. *Karakosta Ch.*, «ne bis in idem»: une jurisprudence peu visible pour un droit intangible, ό.π., σελ. 42.

²⁶ Βλ. ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας*, ό.π., σκ. 80-82

συμπεριφορά, με την διαφορά ότι τώρα γίνεται λόγος **για τα ίδια πραγματικά περιστατικά**, κάτι το οποίο σημαίνει ότι η αυτή παραβατική συμπεριφορά μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερες από μια πράξεις συνδεδεμένες μεταξύ τους, αποτελώντας έτσι ένα ιστορικό γεγονός. Κατά συνέπεια, το κριτήριο της ταυτότητας του νομικού χαρακτηρισμού έχει πλέον εγκαταλειφθεί και από το ΕΔΔΑ.

Δ. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem»

Για την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 57 παρ. 1 του ΚΠΔ απαιτούνται τρεις προϋποθέσεις που πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά, ήτοι: α) ταυτότητα του διωκόμενου προσώπου, β) ταυτότητα της διωκόμενης αξιόποινης πράξης και γ) αμετάκλητη ποινική απόφαση ή αμετάκλητο βούλευμα.

Η ποινική φύση των κυρωτικών διαδικασιών

Από τη διατύπωση του άρθρου τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ συνάγεται το συμπέρασμα ότι για την εφαρμογή της άνω αρχής πρέπει οι **δύο διαδικασίες** που έχουν ξεκινήσει, ήτοι η πρώτη αφότου έχει εκδοθεί αμετάκλητη απόφαση καθώς και η δεύτερη που επακολουθεί, σε βάρος του ίδιου προσώπου να έχουν **ποινικό χαρακτήρα**. Ως εκ τούτου, αν έχουμε σώρευση πιο πολλών κυρώσεων διοικητικού χαρακτήρα για την αυτή παράβαση, οι κυρώσεις αυτές θα πρέπει να έχουν ποινικό χαρακτήρα.²⁷

Πιο συγκεκριμένα, για να αυξηθεί το πεδίο προστασίας του άρθρου αυτού, το ΕΔΔΑ τονίζει ότι ο **ποινικός χαρακτήρας** της διαδικασίας ισοδυναμεί με την κατηγορία **«ποινικής φύσης»** του άρθρου έξι παράγραφος ένα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.²⁸ Έτσι, το Δικαστήριο του Στρασβούργου έκρινε ότι «ο νομικός χαρακτηρισμός της διαδικασίας από το εσωτερικό δίκαιο δεν μπορεί να είναι το μοναδικό κριτήριο για να εφαρμοστεί η αρχή με βάση το άρθρο τέσσερα, του έβδομου πρωτοκόλλου, αποδεχόμενο ότι η **συμπερίληψη κυρώσεων στον τομέα του διοικητικού δικαίου κατά το εσωτερικό δίκαιο δεν μπορεί από μόνη της να μην επιτρέψει την υπαγωγή της στις κατηγορίες «ποινικής φύσεως»**.

Διαφορετικά, θα περιοριζόταν υπερβολικά η αρχή, διότι αυτή θα εφαρμοζόταν

²⁷ Βλ. Δημητρακόπουλος Ι, Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα –ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ. 171.

²⁸ Βλ. ενδεικτικώς ΕΔΔΑ απόφαση της 2ας Ιουλίου 2002, 33402/96, Göktan κατά Γαλλίας, όπου διευκρινίζεται ότι η έννοια της κατηγορίας ποινικής φύσεως θα πρέπει να προσδιορίζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις διατάξεις της Συνθήκης.

ανάλογα με την διακριτική ευχέρεια των συμβαλλομένων κρατών, τα οποία (συμβαλλόμενα κράτη) εσκεμμένα θα ενέτασαν κυρώσεις στο πεδίο του διοικητικού δικαίου, παρόλο που αυτές σύμφωνα με τη φύση τους θα είχαν ποινικό χαρακτήρα. Αυτό θα ήταν αντίθετο με τον σκοπό της Σύμβασης. Συνεπώς, το ΕΔΔΑ διευκρίνισε ότι η έννοια «ποινική δικονομία» στο άρθρο τέσσερα του 7^{ου} Πρωτοκόλλου αντιστοιχεί στους όρους «κατηγορία ποινικής φύσεως» και «ποινή» των αρ. έξι και επτά της Σύμβασης αντίστοιχα.

Η νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έχει επεκτείνει έτσι αρκετά τον κανόνα εφαρμογής «ne bis in idem», ενστερνιζόμενο με την ιδιάζουσας σημασίας απόφαση **«Engel» κατά Ολλανδίας**²⁹, την αντίληψη ότι **υποθέσεις διοικητικής φύσης** θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν **ποινικές**, με αποτέλεσμα να **έχει εφαρμογή η ανωτέρω αρχή**. Με βάση τη νομολογία του δικαστηρίου, **η ύπαρξη «κατηγοριών ποινικής φύσεως»** αξιολογείται με βάση **τρία κριτήρια**, τα οποία ονομάζονται **κριτήρια «Engel»**, και συγκεκριμένα: το 1^ο κριτήριο είναι **ο νομικός χαρακτηρισμός της παράβασης** στην εσωτερική έννομη τάξη, το 2^ο κριτήριο είναι **η φύση της παράβασης** και το 3^ο είναι **η φύση και η σπουδαιότητα της απειλής της κύρωσης**. Αξίζει να τονιστεί ότι η απόφαση «Engel» και λοιποί κατά Ολλανδίας του 1976 χαρακτηρίστηκε ως «τρόπος» υπεράσπισης των δικονομικών δικαιωμάτων του κατηγορουμένου σε διοικητικές δίκες. Επιπλέον, είναι αναγκαίο να σημειωθεί ότι τα συγκεκριμένα κριτήρια **δεν χρειάζεται να εμφανίζονται σωρευτικά**, αλλά μπορούν να εμφανίζονται και εναλλάξ.

Εφαρμόζοντας λοιπόν τα κριτήρια «Engel» παρατηρούμε ότι το ΕΔΔΑ προσέδωσε στην έννοια του «ποινικού», της «ποινικής» δίωξης και καταδίκης καθώς και της «ποινικής δικονομίας», ένα αυτόνομο περιεχόμενο, δηλαδή ένα περιεχόμενο ανεξάρτητο από την εννοιολογική αντίληψη του «ποινικού», όπως ισχύει στα Εθνικά Δίκαια των συμβαλλομένων κρατών της Ε.Ε.³⁰

Όσον αφορά το 1^ο κριτήριο, δεν είναι αξίας, αφού έχουμε να κάνουμε με κυρώσεις διοικητικού χαρακτήρα, που ουσιαστικά δεν προβλέπονται ως ποινικές κυρώσεις από το εσωτερικό δίκαιο..³¹ Επομένως, ο χαρακτηρισμός ενός αδικήματος ως διοικητικής πράξης από το εσωτερικό δίκαιο **δεν απαγορεύει από μόνος του** ένα

²⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, «Engel» και λοιποί κατά Ολλανδίας, 08.06.1976, (αριθμ. προσφ. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72), σκ. 80 – 81.

³⁰ Βλ. Μουστάκας Μ. «Η Αρχή «ne bis in idem» και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2018, σελ. 433.

³¹ Βλ. Θεοχάρη Α. / Μπουλταδάκη Δ., Η αρχή «ne bis in idem» στο πεδίο των διοικητικών κυρώσεων, ΘΠΔΔ 12/2016, σελ. 1136.

δικαστήριο να συμπεράνει ότι έχουμε να κάνουμε με αδίκημα «**ποινικής**» φύσης, όπως στην προαναφερθείσα υπόθεση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων **Zolotukhin κατά Ρωσίας**.

Από την άλλη πλευρά, το δεύτερο και το τρίτο κριτήριο είναι καθοριστικής σημασίας. Ειδικότερα, το ΕΔΔΑ εξετάζει καταρχάς **τα έννομα αγαθά** που προστατεύονται από τις επίμαχες κυρώσεις και κατά πόσον «εμπίπτουν στο ποινικό δίκαιο». Ελέγχει επίσης ποιους στοχεύει, εάν γενικά αφορά νομικά θέματα ή συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτών, όπως δημόσιους υπαλλήλους ή μέλη συγκεκριμένου επαγγέλματος. Στην περίπτωση αυτή **λείπει το στοιχείο της γενικής εφαρμογής της ποινής**, με αποτέλεσμα να συνάγεται ότι πρόκειται **για πειθαρχικές ποινές και όχι για κυρώσεις που έχουν ποινικό χαρακτήρα**. Σύμφωνα με αυτό το κριτήριο, το ΕΔΔΑ σύμφωνα με την νομολογία του, **αποκλείει από το πεδίο εφαρμογής του άρθρου έξι παράγραφος ένα ΕΣΔΑ την πειθαρχική δίωξη κατά συγκεκριμένων επαγγελματικών ομάδων**³² καθώς και τις **πειθαρχικές ποινές** που επιβάλλονται σε **δημόσιο υπάλληλο**³³. Ένα παράδειγμα είναι η απόφαση του ΕΔΔΑ, **Hartburg-Müller κατά Αυστρίας**, σχετικά με την επιβολή πειθαρχικών μέτρων κατά μέλους του Δικηγορικού Συλλόγου, όπου το Δικαστήριο υποστήριξε ότι δεν συνέτρεχε ούτε το στοιχείο της γενικής δεσμευτικότητας του κανόνα ούτε και το στοιχείο που υποδηλώνει τον τιμωριστικό χαρακτήρα της κύρωσης, επειδή η ποινή εφαρμόστηκε ώστε να διασφαλιστεί η συμμόρφωση με ορισμένους κανόνες επαγγελματικής συμπεριφοράς³⁴.

Ό, τι έχει να κάνει με το 3^ο κριτήριο, τη φύση και τη σοβαρότητα της κύρωσης που απειλείται, εξετάζεται αν αυτή έχει σκοπό να τιμωρήσει και να αποτρέψει την επαναλαμβανόμενη διάπραξη της παράβασης αλλά και η σοβαρότητα της επαπειλούμενης κύρωσης. Σύμφωνα λοιπόν με το κριτήριο αυτό, όταν απειλείται ποινή στερητική της ελευθερίας, η οποία πρόκειται για πειθαρχική ποινή ιδιαίτερης βαρύτητας, αυτή θα εντάσσεται στο πεδίο των κυρώσεων που έχουν «ποινικό χαρακτήρα».³⁵ Μολονότι η εφαρμογή των κριτηρίων «Engel» απαιτεί ad hoc εξέταση

³² Βλ. απόφαση ΕΔΔΑ Moullet κατά Γαλλίας της 13ης Σεπτεμβρίου 2007 (προσφυγή υπ' αριθμ. 27512/2004).

³³ Βλ. απόφαση Vagenas κατά Ελλάδος, ΕΔΔΑ, 23.8.2011 (προσφυγή υπ' αριθμ. 53372/07), σύμφωνα με την οποία η ποινή οριστικής παύσης που επιβάλλεται σε τελωνιακό υπάλληλο που καταδικάστηκε για λαθρεμπορία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ποινή κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ 1 ΕΣΔΑ

³⁴ <http://ikee.lib.auth.gr/record/300798/files/GRI-2018-22892.pdf>

³⁵ Βλ. Σισιλιάνος Λ.-Α., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ.881

και στάθμιση των περιστάσεων των επιμέρους περιπτώσεων, μπορεί να επισημανθεί ότι το ΕΔΔΑ έχει καταλήξει στο συμπέρασμα, σε όλες σχεδόν τις αποφάσεις του **επί φορολογικών διαφορών**, ιδίως όταν πρόκειται για **κυρώσεις διοικητικού χαρακτήρα** για παραβάσεις της φορολογικής νομοθεσίας,³⁶ ότι τα πρόστιμα είναι **εκ των προτέρων ποινικά**,³⁷ ανεξαρτήτως του ύψους τους.³⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η απόφαση στην υπόθεση **Jussila κατά Φινλανδίας**, όπου το ΕΔΔΑ εξέτασε μονάχα το 2^ο κριτήριο, το οποίο αφορά παραβάσεις διατάξεων της φορολογικής νομοθεσίας, και έκρινε ότι η εισφορά επιβάλλεται βάσει γενικών νομικών διατάξεων που ισχύουν για όλους τους φορολογούμενους και αποσκοπεί στην αποτροπή περαιτέρω παραβάσεων.³⁹ Το σκεπτικό της υπόθεσης αυτής φαίνεται να είναι το ίδιο με εκείνο που υιοθέτησε το Δικαστήριο για παραβάσεις στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης.⁴⁰

Ε Κ' ΣΤ. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «NE BIS IDEM» ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΕ ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΟ ΣΤΕ

Α.ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «NE BIS IDEM» ΑΠΟ ΤΟ ΔΕΕ

Ειδικότερα, η προστασία που παρέχει το δίκαιο της ΕΕ είναι κατά κάποιο τρόπο ισχυρότερη από εκείνη που παρέχει η ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το **άρθρο τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ** αναφέρεται σε διαδικασίες ποινικού χαρακτήρα **σε ένα κράτος μέλος**, ενώ το **άρθρο πενήντα του Χάρτη** έχει να κάνει με διαδικασίες ποινικού χαρακτήρα **μέσα στην Ένωση**, πράγμα που **σημαίνει** ότι καλύπτονται επίσης διαδικασίες που λαμβάνουν χώρα σε περισσότερα του ενός κράτη μέλη. Επιπλέον, στο πλαίσιο του δικαίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η αρχή αυτή δεν ισχύει μόνο για τις ποινικές διαδικασίες, αλλά και για αυτές που επισύρουν κυρώσεις, όπως **οι πειθαρχικές**, επισημαίνοντας την απόφαση **Gutmann κατά της Επιτροπής της ΕΚΑΕ**, (ΔΕΚ συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-18/65 και 35/65), η οποία έκρινε ότι " **δεν επιτρέπονται τόσο οι δύο**

³⁶ Βλ. *Ruotsalainen κατά Φινλανδίας*, 16.06.2009 (αριθμ. προσφ. 13079/03), *Steininger κατά Αυστρίας*, 17.04.2012 (αριθμ. προσφ. 21539/07).

³⁷ Βλ. *Θεοχάρη Α. / Μπουλταδάκη Δ.*, Η αρχή «ne bis in idem» στο πεδίο των διοικητικών κυρώσεων, ό.π., σελ. 1137

³⁸ Βλ. σχετικά τις αντιρρήσεις Δημητρακόπουλου ως προς την υπέρμετρη διεύρυνση της έννοιας *κατηγορία ποινικής φύσης* στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων σε *Δημητρακόπουλος Ι.*, Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα, Σύνταγμα – ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ. 55

³⁹ Βλ. ΕΔΔΑ, *Jussila κατά Φινλανδίας*, 23.11.2006 (αριθμ. προσφ. 73053/01).

⁴⁰ Βλ. *Θεοχάρη Α. / Μπουλταδάκη Δ.*, Η αρχή «ne bis in idem» στο πεδίο των διοικητικών κυρώσεων, ό.π., σελ. 1137, με εκεί παραπομπή σε ΕΔΔΑ, *Turan κατά Τουρκίας*, 04.03.2003, (αριθμ. προσφ. 11529/02), σκ. 18.

πειθαρχικές ποινές να επιβληθούν για το ίδιο παράπτωμα, όσο και η διεξαγωγή δεύτερης πειθαρχικής διαδικασίας κατά του ίδιου υποκειμένου για τα ίδια πραγματικά περιστατικά", καθότι σύμφωνα με την απόφαση **ο κατηγορούμενος έλαβε την πειθαρχική ποινή της παύσης και την πειθαρχική ποινή της επίπληξης**.

Σύμφωνα με την **αρχή της ομοιογένειας**, το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων που περιέχονται στον Χάρτη μοιάζουν με το πεδίο εφαρμογής των αντίστοιχων διατάξεων της ΕΣΔΑ. Όπως ανέφερε ο γενικός εισαγγελέας στις προτάσεις του, " το άρθρο τέσσερα , παράγραφος ένα του έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, ορίζει το λιγότερο επίπεδο προστασίας που είναι αναγκαίο να διατηρείται στο πλαίσιο της Ε.Ε, όταν ερμηνεύεται ή πρέπει να εφαρμοστεί η γενική αρχή «ne bis in idem». Με άλλα λόγια, όχι μόνο ο Χάρτης προστατεύει περαιτέρω τα δικαιώματα τα οποία προβλέπονται στην ΕΣΔΑ, αλλά και το εύρος της προστασίας των δικαιωμάτων του Χάρτη δεν πρέπει να είναι κατώτερο από την προστασία που παρέχει η ΕΣΔΑ.⁴¹

Παρ'όλα αυτά, υπάρχουν περιπτώσεις όπου **η προστασία που παρέχει το δίκαιο της ΕΕ είναι κατώτερη από αυτήν την οποία παρέχει η ΕΣΔΑ**. Ειδικότερα, σε υποθέσεις που σχετίζονται με πρόστιμα για παραβάσεις της νομοθεσίας περί **ανταγωνισμού**, όπως η υπόθεση **Alborg Portland** κατά Επιτροπής (ΔΕΚ, σκέψη 338), όπου τα δύο ευρωπαϊκά δικαστήρια είχαν διαφορετική ερμηνεία του στοιχείου "idem", το Δικαστήριο της Ένωσης έδωσε περιοριστική ερμηνεία του στοιχείου αυτού σύμφωνα, μεταξύ άλλων, με την απαίτηση της ταυτότητας του προστατευόμενου έννομου συμφέροντος. Έτσι, και στην υπόθεση **Toshiba Corp.** κ.λπ. (ΔΕΕ, C-17/10), η γενική εισαγγελέας Kokot υποστήριξε ότι "η προσήλωση στο κριτήριο της ταυτότητας των προστατευόμενων έννομων αγαθών θα μείωνε το πεδίο εφαρμογής της απαγόρευσης της διπλής ποινικής δίωξης για το ίδιο αδίκημα στο δίκαιο της Ένωσης και το πεδίο εφαρμογής της εγγύησης που παρέχει, όπως ορίζεται στο αρ. τέσσερα, παράγραφος ένα, του έβδομου πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, με αποτέλεσμα να υπολείπεται του ελάχιστου επιπέδου προστασίας που ορίζεται εν προκειμένω στο ως άνω άρθρο. Ένα τέτοιο αποτέλεσμα δεν συμβαδίζει με την απαίτηση ομοιομορφίας. Επομένως, μπορεί να διαπιστωθεί ότι **η προσέγγιση του ΔΕΕ για την ερμηνεία της έννοιας του idem στον τομέα του ανταγωνισμού διαφέρει από τα πρότυπα που εφαρμόζονται σε άλλους τομείς του δικαίου**.

Τόσο η νομολογία του ΔΕΕ όσο και η νομολογία του ΕΔΔΑ φαίνεται να

⁴¹ Βλ. Προτάσεις της J. Kokot t, 8.9.2011, υπόθεση C-17/10, Toshiba, ο.π. Πρεβεδούρου ΘΠΔΔ 6/2015.

συγκλίνουν μεταξύ τους σχετικά με το εάν θα χαρακτηριστεί μία **κύρωση ως κατηγορία ποινικής φύσης**. Το συγκεκριμένο θέμα απασχόλησε το ΔΕΕ στον τομέα της γεωργίας και στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, στην *υπόθεση Bonda* (C-489/10, 18.12.2011) μπορεί να παρατηρηθεί ότι τα κριτήρια που εφαρμόζει το ΔΕΕ για τη διαπίστωση του αν μια κύρωση είναι ποινική, μοιάζουν με τα κριτήρια «Engel», όπως αυτά ερμηνεύονται από το ΕΔΔΑ. Η ανωτέρω αρχή δεν έχει εφαρμογή στις κυρώσεις που επιβάλλονται στο πεδίο των γεωργικών ενισχύσεων, διότι ελλείπει η γενική δεσμευτικότητα αυτών των κυρώσεων. **Πρόκειται για κλειστό και ορισμένο κύκλο προσώπων**, τα οποία υπάγονται στις σχετικές ρυθμίσεις. Επίσης, η αρχή εφαρμόζεται και όσον αφορά την ποινική φύση των διαφορών που προκύπτουν από τις κυρώσεις στον τομέα του δικαίου του ανταγωνισμού.

Η έννοια και το πεδίο εφαρμογής των δικαιωμάτων που περιέχονται στον Χάρτη συνάδουν με την έννοια και το πεδίο εφαρμογής των αντίστοιχων διατάξεων της ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύονται στη νομολογία του ΕΔΔΑ. Σύμφωνα με τις προτάσεις της γενικής εισαγγελέως, "το άρθρο 4, παράγραφος 1, του 7^{ου} Π. Π. της ΕΣΔΑ, όπως ερμηνεύεται από το ΕΔΔΑ, ορίζει το ελάχιστο επίπεδο προστασίας που πρέπει να διασφαλίζεται στο δίκαιο της Ένωσης κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή της γενικής αρχής «ne bis in idem» ". Αυτό σημαίνει ότι ο Χάρτης όχι μόνο επιτρέπει την περαιτέρω προστασία των δικαιωμάτων που προβλέπονται στην ΕΣΔΑ, αλλά και ότι ο βαθμός προστασίας των δικαιωμάτων του Χάρτη δεν πρέπει να είναι μικρότερος από την προστασία που παρέχει η ΕΣΔΑ.

Η πρώτη υπόθεση που τέθηκε ενώπιον του Δικαστηρίου της Ένωσης η λεγόμενη απόφαση **Fransson**, αξίζει να αναφερθεί καθώς σχετίζεται με την ανωτέρω αρχή και τον τρόπο με τον οποίο αυτή θεμελιώθηκε στο άρθρο πενήντα του Χάρτη.⁴² Η απόφαση αποσαφήνισε τη **διακριτική ευχέρεια των εθνικών δικαστών να εκτιμούν κατά πόσον έχει παραβιαστεί**. Παράλληλα, τονίστηκε ότι τα εθνικά δικαστήρια οφείλουν να προσδιορίσουν κατά πόσον η σώρευση ποινικών φορολογικών κυρώσεων και ποινικών διαδικασιών παραβιάζει την αρχή, εφόσον οι κυρώσεις που απομένουν είναι τελέσφορες και αποτρεπτικές. Ειδικότερα, τα κράτη της Ε.Ε. μπορούν μόνο τους να επιλέξουν τις κυρώσεις προκειμένου να διασφαλίσουν την είσπραξη όλων των εσόδων από τον ΦΠΑ και, γενικότερα, να προστατεύσουν τα οικονομικά συμφέροντα της ΕΕ. Η διάταξη αυτή αποκλείει την άσκηση ποινικής δίωξης κατά του ίδιου

⁴² Βλ. ΔΕΕ, C-617/10, 26.02.2013, *Aklagaren v. Hans Akerberg Fransson*

προσώπου για την ίδια πράξη, υπό την προϋπόθεση ότι η φορολογική κύρωση είναι ποινικής φύσης κατά την έννοια του άρθρου πενήντα και δεν μπορεί να προσβληθεί. Όσον αφορά τα κριτήρια για να εξεταστεί ο ποινικός χαρακτήρας των φορολογικών κυρώσεων, το ΔΕΕ λαμβάνει επί του παρόντος ως αφετηρία τον αυτόνομο Χάρτη, αλλά φυσικά δεν αγνοεί την ΕΣΔΑ, η οποία απλά ενισχύει το περιεχόμενο του Χάρτη. Ειδικότερα, προκειμένου να στηρίξει τα αποτελέσματα της εφαρμογής του Χάρτη και να εμπλουτίσει τα δικαιώματα που κατοχυρώνονται στον Χάρτη, το ΔΕΕ επικαλέστηκε σε μεταγενέστερο χρόνο την ΕΣΔΑ και τις κοινές συνταγματικές παραδόσεις των κρατών μελών.⁴³

B. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ «ne bis in idem» ΑΠΟ ΤΟ ΣτΕ

Τα εθνικά δικαστήρια ήρθαν σε σύγκρουση με τη νομολογία των Ευρωπαϊκών Δικαστηρίων λόγω της διεύρυνσης του πεδίου εφαρμογής του άρθρου τέσσερα του έβδομου ΠΠ ΕΣΔΑ και στο πεδίο των κυρώσεων διοικητικού χαρακτήρα. Στη συνέχεια θα παρουσιαστούν σημαντικές αποφάσεις του ΣΤΕ και του ΕΔΔΑ, μέσω των οποίων θα διαφανεί η διακύμανση της νομολογίας και οι τρεις φάσεις εξέλιξης της, ήτοι: η αρχική αντίθεση των δυο δικαστηρίων, οι προσπάθειες εναρμόνισης του ΣτΕ με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και η τελική υφιστάμενη αντίθετη θέση τους. Επομένως, θα επικεντρωθούμε στην αποκλίνουσα νομολογία των δύο δικαστηρίων όσον αφορά τόσο την περίπτωση της παράλληλης πρόβλεψης και επιβολής κυρώσεων ποινικού και διοικητικού χαρακτήρα όσο και την περίπτωση παράλληλης πρόβλεψης και επιβολής επάλληλων διοικητικών κυρώσεων, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία στην περίπτωση της λαθρεμπορίας.

i) Η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στην περίπτωση παράλληλης πρόβλεψης και επιβολής ποινικών και διοικητικών κυρώσεων

Η περίπτωση του επιβαλλόμενου πολλαπλού τέλους λαθρεμπορικής τελωνειακής παράβασης έχει κυριαρχήσει μέχρι τώρα στη νομολογία του ΣτΕ, είναι μια από τις πιο χαρακτηριστικές περιπτώσεις όπου η ποινική ευθύνη και η διοικητική ευθύνη θεμελιώνονται παράλληλα στο εσωτερικό δίκαιο, με αποτέλεσμα να τίθεται το ζήτημα της άνω αρχής. Μέχρι πρόσφατα, **το ΣτΕ** αποφάνθηκε στη συνεπή νομολογία του ότι **το πολλαπλό τέλος δεν είναι ποινική κύρωση, αλλά διοικητική κύρωση**, που αποσκοπεί στην τιμωρία των παραβατών και στην πρόληψη παρόμοιων

⁴³ Βλ. *Πρεβεδούρου Ε.*, Η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων-Με αφορμή την απόφαση 1091/2015, ό.π., σελ. 528.

εγκλημάτων στο μέλλον, σε πλήρη αντίθεση με το ΕΔΔΑ, το οποίο υποστήριξε σθεναρά ότι αναφέρεται σε **ποινική** κατηγορία.⁴⁴

Η πρώτη φάση διήρκεσε από το 2009 έως το 2015, όταν υπήρχε σαφής διάσταση απόψεων μεταξύ ΣτΕ και ΕΔΔΑ. Η διαφορά αυτή αποτυπώνεται στην υπ' αριθμ. 2067/2011 απόφαση του Β' Τμήματος του ΣτΕ, η οποία αναφέρει ότι το Ανώτατο Ακυρωτικό Δικαστήριο της χώρας μας διατηρεί την ισχύουσα νομολογία του, ακόμη και αν αυτή έρχεται σε αντίθεση με αυτή του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Η σύγκρουση με το ΕΔΔΑ κορυφώθηκε με την **υπ' αριθμ. 1741/2015 Απόφαση της Ολομέλειας του ΣτΕ**, με αποτέλεσμα την κρίση του ΕΔΔΑ κατά της χώρας μας, με αποτέλεσμα την ανατροπή της νομολογίας του ΣΤΕ σε θέματα της αρχής, μαζί με την ανάδειξη προοδευτικών φωνών στον κύκλο του ΣτΕ.

Σε δεύτερη φάση, αντίστοιχη της νομολογίας του 2016-2017, το ΣΤΕ συμμορφώθηκε με τις αποφάσεις του Ε.Δ.Δ.Α. και ανέτρεψε την πάγια νομολογία του.⁴⁵ Βέβαια, το ΣΤΕ δεν ακολούθησε μια αντιγραφή της νομολογίας της Ε.Ε, αλλά την διαμόρφωσε και αντιπαράθεση σοβαρών νομικών επιχειρημάτων, διαπιστώνοντας και φαινόμενα απόκλισης όπως επιτάσσει το ελληνικό σύστημα.

Τέλος, η τρίτη φάση της νομολογίας του ΣτΕ, που ξεκίνησε με τη νομολογία το 2018 και συνεχίζεται σήμερα, χαρακτηρίστηκε από μια προσπάθεια του ΣτΕ να συνδυάσει τις νομολογικές απόψεις τόσο του ΕΔΔΑ όσο και του ΔΕΕ, χρησιμοποιώντας τις πλέον πρόσφατες αποφάσεις του ΔΕΕ στις υποθέσεις *Menci*, *Garlsson Real Estate* και *Di Puma & Zecca*. Έτσι, **η τρίτη περίοδος χαρακτηρίστηκε από μια ακόμη περισσότερο ανάπτυξη της νομολογίας του ΣτΕ**, η οποία δεν επηρεαζόταν πλέον κατά κύριο λόγο από το ΕΔΔΑ, αλλά από εκείνη του ΔΕΕ, στο οποίο προσέφυγε για νομικά επιχειρήματα. Η νομολογία του αποτελεί ΔΕΕ λοιπόν κατευθυντήρια γραμμή για τους Έλληνες δικαστές.

1.1 Η πρώτη φάση εξέλιξης της νομολογίας του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ

Στην ελληνική έννομη τάξη συμβαίνει συχνά, να έχει προβλεφθεί για την ίδια παραβατική συμπεριφορά, παράλληλη επιβολή κύρωσης ποινικού και διοικητικού

⁴⁴ Βλ. μεταξύ άλλων, ΕΔΔΑ, *Μαμιδάκης κατά Ελλάδας*, 11.01.2007, (αριθμ. προσφ. 35533/04), σκ. 20 – 21, *Γιαννετάκη Ε. & Σ. Ε.Π.Ε. και Γιαννετάκης κατά Ελλάδας*, 06.12.2007 (αριθμ. προσφ. 29829/05), σκ. 18 - 19 και *Χατζηνικολάου κατά Ελλάδας*, 21.02.2008 (αριθμ. προσφ. 33997/06), σκ. 19 – 20.

⁴⁵ Βλ. *Ιωάννη Δημητράκοπουλο*, Νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του «ne bis in idem» στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, διαθέσιμο στον ιστότοπο www.humanrightscaselaw.gr

χαρακτήρα, προκειμένου να καταφανεί η ιδιαίτερη απαξία της συγκεκριμένης παραβατικής συμπεριφοράς. Τέτοιες χαρακτηριστικές περιπτώσεις οι οποίες συνιστούν **τόσο ποινικό αδίκημα όσο και διοικητική παράβαση**, είναι οι εξής:

α) Περιπτώσεις λαθρεμπορίας, εισαγωγής από το εξωτερικό ή εξαγωγής από τη χώρα αντικειμένων που υπόκεινται σε δασμούς ή φόρους χωρίς έγγραφη άδεια των τελωνειακών αρχών και κάθε άλλη πράξη που αποσκοπεί στη στέρηση συμφέροντος από το Ελληνικό Δημόσιο ή την Ευρωπαϊκή Ένωση από το να εισπραχθούν πο οφειλόμενοι δασμοί ή φόροι από τα εισαγόμενα και εξαγόμενα εμπορεύματα, συνιστά τόσο το ποινικό αδίκημα της λαθρεμπορίας, όσο και λαθρεμπορική τελωνειακή παράβαση που επισύρει τη διοικητική κύρωση της επιβολής πολλαπλού τέλους,

β) Φορολογικές παραβάσεις μη δήλωσης ή ψευδούς φορολογικής δήλωσης, απόκρυψη καθαρού εισοδήματος από οποιαδήποτε πηγή, συχνά συνιστούν φορολογικές παραβάσεις, που υπόκεινται **σε διοικητικές κυρώσεις** και σε ορισμένες περιπτώσεις, **ποινικά αδικήματα φοροδιαφυγής**,

γ) οι παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας

δ) Καθυστέρηση καταβολής οφειλών και μη καταβολή ασφαλιστικών εισφορών εργοδοτών και εργαζομένων σε αρμόδιους ασφαλιστικούς φορείς, και τέλος

ε) η ρύπανση του περιβάλλοντος

1.2. Η αντικρουόμενη νομολογία των δύο ανώτατων Δικαστηρίων

Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση σύρρευσης ποινικών και διοικητικών κυρώσεων είναι η περίπτωση της **λαθρεμπορίας, η οποία τιμωρείται σωρευτικά με κυρώσεις διοικητικού και ποινικού χαρακτήρα**. Οι πρώτες εξ αυτών επιβάλλονται από τις αντίστοιχες αρμόδιες τελωνειακές αρχές και περιλαμβάνουν **την επιβολή των πολλαπλών τελών, τα οποία είναι πολλαπλάσια των διαφυγόντων δασμών**, ενώ οι **ποινικές κυρώσεις** επιβάλλονται από το αρμόδιο ποινικό δικαστήριο και **αφορούν στέρηση της ελευθερίας** του παραβάτη.

Ο Τελωνειακός Κώδικας αναφέρει ξεκάθαρα ότι «*η καταλογιστική πράξη είναι ανεξάρτητη από την παράλληλη άσκηση ποινικής δίωξης*»⁴⁶. Ως εκ τούτου, η συμβατότητα των πολλαπλών κυρώσεων με την άνω αρχή δεν αμφισβητείται από τα

⁴⁶ Βλ. άρθρο 150 παρ. 1 και παρ. 5 του ν. 2960/2001

μέρη εδώ και πολλά χρόνια. Το θέμα αυτό τίθεται σε επίπεδο παραβίασης του τεκμηρίου αθωότητας, λόγω επιβολής πολλαπλού τέλους, παρά το γεγονός ότι είχε αθωωθεί από ποινικό δικαστήριο. Για το θέμα αυτό, το ΣΤΕ έκρινε ότι η διαδικασία επιβολής της κύρωσης διοικητικού χαρακτήρα του πολλαπλού τέλους είναι χωριστή από την ποινική διαδικασία και γι αυτό τα διοικητικά δικαστήρια δεν δεσμεύονται από προηγούμενες αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων⁴⁷.

Η **3611/2003 απόφαση του ΣΤΕ** εξέτασε εάν η ταυτόχρονη επιβολή πολλαπλών τελών και η ποινή της στέρησης της ελευθερίας για λαθρεμπόριο παραβίαζε την αρχή του «ne bis in idem» και ως εκ τούτου το δικαστήριο έκρινε ότι **η επιβολή του πολλαπλού τέλους δεν ήταν ποινή άλλωστε και δεν είχε Ποινικό χαρακτήρα**, αλλά ήταν διοικητικό μέτρο που αποσκοπούσε στην άμεση συμμόρφωση των παραβατών. Συνεπώς, το ΣΤΕ έκρινε ότι δεν υπήρχε παραβίαση της αρχής του «ne bis in idem» που ορίζεται στο άρθρο 4 παράγραφος 1 του 7ου Π.Π.

Αντίθετα, το ΕΔΔΑ⁴⁸ έκρινε ότι **τα πολλαπλά τέλη που επιβλήθηκαν σε υποθέσεις αδικημάτων λαθρεμπορίας ήταν ποινικού χαρακτήρα**.⁴⁹ Σε αυτό το συμπέρασμα κατέληξε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων χρησιμοποιώντας τα κριτήρια «Engel», λαμβάνοντας κυρίως υπόψη τη σοβαρότητα του εγκλήματος της λαθρεμπορίας, τον αποτρεπτικό και κατασταλακτικό χαρακτήρα της κύρωσης που επιβλήθηκε καθώς και το αρκετά μεγάλο ποσό του πολλαπλού τέλους. Συνεπώς, η εξελισσόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ εισήχθη ενεργά και ταρακούνησε το ελληνικό σύστημα.

Ακολούθως, με την υπ' αριθμ. **689/2009 απόφαση** του Β' Τμήματος του ΣΤΕ καθόρισε για πρώτη φορά ότι η διοικητική ποινή των πολλαπλών προστίμων έχει ειδική μορφή ισοδύναμη με τα χαρακτηριστικά της «κύρωσης» κατά την έννοια των άρθρων 6 παρ. 1 και 7 παρ. 1 της ΕΣΔΑ. Επίσης, στις υπ' αριθμ. **695/2009 και 1734/2009** αποφάσεις του Β' Τμήματος του ΣΤΕ, μπορεί να ισχύει η αρχή του «ne bis in idem» σε περιπτώσεις **αθωωτικών αποφάσεων για αδικήματα λαθρεμπορίας**. Αυτό υποστηρίχθηκε μόνο σε επίπεδο **μειοψηφίας**, η άποψη της οποίας είναι ότι **το τέλος**

⁴⁷ Βλ. ενδεικτικώς ΣτΕ 2660/97, ΣτΕ 753/97, ΣτΕ 1926/2000, ΣτΕ 990/2004, 3004/2007 κτλ

⁴⁸ ΕΔΔΑ απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1997, 93/1996/712/909, Γαρυφάλλου ΑΕΒΕ κατά Ελλάδας, σκ. 30-39, ΕΔΔΑ απόφαση της 11^{ης} Ιανουαρίου 2007, 35533/04, Μαμιδάκης κατά Ελλάδας, σκ. 20-21, ΕΔΔΑ απόφαση της 6^{ης} Δεκεμβρίου 2007, 29829/05, Γιαννετάκη Μεταφορική κατά Ελλάδας, σκ. 18- 19, ΕΔΔΑ απόφαση της 21^{ης} Φεβρουαρίου 2008, 33997/06, Χατζηνικολάου κατά Ελλάδας, σκ. 19-20.

⁴⁹ Το ίδιο, εξάλλου, έγινε δεκτό και από το ΔΕΚ, το οποίο με την απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 2001, C-262/99, Loulidakis, έκρινε ότι το πολλαπλό τέλος αποτελεί κύρωση που επιδιώκει τους σκοπούς της καταστολής και της πρόληψης

λαθρεμπορίας έχει ποινικά χαρακτηριστικά, δηλαδή τα τρία (3) κριτήρια Ένγκελ, και ως εκ τούτου ισχύει η αρχή που απαιτεί την περάτωση της διοικητικής δικαστικής διαδικασίας με απόφαση ανάκλησης του πολλαπλού τέλους λαθρεμπορίας σε περίπτωση που έχει προηγηθεί η έκδοση αμετάκλητης απόφασης ποινικού δικαστηρίου επί της ίδιας παράβασης.⁵⁰ Από την άλλη, η πλειοψηφία θεώρησε ότι η διοικητική διαδικασία για την επιβολή πολλαπλών τελών για παράβαση λαθρεμπορίου τελωνειακών κανονισμών είναι ανεξάρτητη από την αντίστοιχη ποινική διαδικασία, κρίνοντας ότι αφενός το διοικητικό δικαστήριο δεν δεσμεύεται από καμία προηγούμενη σχετική αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, αλλά μόνο υποχρεούται να την λάβει υπόψη του και αφετέρου μια τέτοια νομική αντιμετώπιση δεν παραβιάζει το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Π.Π. της ΕΣΔΑ.

Στη συνέχεια της πορείας της νομολογίας του ΣΤΕ, στην υπ' αριθμ. 1522/2010 Απόφαση, του Β' Τμήματος του ΣτΕ,⁵¹ το μεγαλύτερο μέρος του δικαστηρίου μόνο επιφανειακά έθεσε το ζήτημα της εφαρμογής της αρχής στην περίπτωση της επιβολής του πολλαπλού τέλους, όταν έχει προηγηθεί αθώωση ή καταδίκη του προσώπου αυτού από σχετική κατηγορία και ασχολήθηκε πρωτίστως με την δικονομική πτυχή του αυτεπάγγελτου ή μη ελέγχου από τα διοικητικά δικαστήρια του αμετάκλητου χαρακτήρα των δικαστικών αποφάσεων του ποινικού δικαστηρίου.⁵²

Με την απόφαση του Β' Τμήματος *του ΣτΕ 3182/2010 για πρώτη φορά η πλειοψηφία του ΣΤΕ ακολούθησε τη νομολογία του ΕΔΔΑ, υποστηρίζοντας ότι η διπλή εφαρμογή ποινικών και διοικητικών κυρώσεων στον τομέα των αδικημάτων λαθρεμπορίας είναι αντίθετη με το άρθρο 4 παράγραφος 1 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ*. Μέσω αυτής της απόφασης, το δικαστήριο ελπίζει να διευρύνει το πεδίο εφαρμογής της αρχής και **στον τομέα των διοικητικών κυρώσεων**. Επομένως, το ΣτΕ

⁵⁰ Βλ. αναλυτικώς ΣτΕ 695/2009, σκ. 6, ΣτΕ 1734/2009, σκ. 6.

⁵¹ Βλ. ΣτΕ 1522/2010, σκ. 9 και την εκεί συνοπτική διατύπωση: «Ανεξαρτήτως του κατά πόσο η διάταξη αυτή έχει πεδίο εφαρμογής επί υπόθεσης επιβολής σε βάρος φυσικού προσώπου πολλαπλού τέλους λόγω λαθρεμπορίας όταν έχει προηγηθεί αθώωση ή καταδίκη του από σχετική κατηγορία, πάντως, προϋποθέτει αμετάκλητη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου.».

⁵² Βλ. ΣτΕ 1522/2010, σκ. 8 όπου αναφέρεται ότι: «Επειδή, το ως άνω άρθρο 5 του ΚΔΔ ορίζει περαιτέρω ότι «Το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το δεδικασμένο και αυτεπαγγέλτως, εφόσον τούτο προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας.» (παρ. 4). Κατά της έννοια της διάταξης αυτής και της προεκτεθείσας ρύθμισης της παρ. 2 του ίδιου άρθρου του ΚΔΔ, το διοικητικό δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το αμετάκλητο απόφασης ποινικού δικαστηρίου μόνον όταν του προβάλλεται προσηκόντως εκ μέρους ενός των διαδικών, αυτεπαγγέλτως δε, κατά τη ρητή διάταξη της παρ. 4, μόνον «εφόσον τούτο προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας». Συνεπώς, όταν μεταξύ των στοιχείων υπόθεσης περιλαμβάνεται πρωτόδικη απόφαση ποινικού δικαστηρίου και δεν προβάλλεται ούτε προκύπτει ότι κατέστη αμετάκλητη, το διοικητικό δικαστήριο καμία υποχρέωση δεν έχει να εκδώσει προδικαστική απόφαση προκειμένου να διαπιστώσει μην τυχόν κατέστη αμετάκλητη.».

υποστήριξε ότι όταν καλείται ένα διοικητικό δικαστήριο προκειμένου να κρίνει όσον αφορά την πράξη επιβολής πολλαπλού τέλους λόγω λαθρεμπορίας, οφείλει να λαμβάνει κατά νου του τυχόν προγενέστερη απόφαση ποινικού δικαστηρίου που αφορά στην ίδια κατηγορία και στα ίδια πραγματικά περιστατικά. Το Διοικητικό Δικαστήριο στην περίπτωση που υφίσταται είτε αθωωτική είτε καταδικαστική αμετάκλητη απόφαση ποινικού δικαστηρίου υποχρεούται να σταματήσει την ενώπιόν του διαδικασία, εκδίδοντας απόφαση ακυρωτική του επιβληθέντος πολλαπλού τέλους ή να αποδεχθεί ότι το κατώτερο δικαστήριο θα ακυρώσει το πολλαπλό τέλος.

Ωστόσο, λόγω της σημασίας του θέματος της εφαρμογής της αρχής του «ne bis in idem» στον τομέα των πολλαπλών τελών, η υπόθεση παραπέμφθηκε στην επταμελή σύνθεση του Τμήματος, το οποίο εξέδωσε την βασική απόφαση με αριθμό 2067/2011.

1.3. Από την απόφαση 2067/2011 του Β' Τμήματος του ΣτΕ μέχρι την απόφαση της Ολομέλειας 1741/2015

Η υπ' αριθμ. **2067/2011** απόφαση της επταμελούς σύνθεσης του Β' Τμήματος αποτελεί απόφαση-ορόσημο για την πρώτη φάση της νομολογίας του ΣτΕ όσον αφορά την εφαρμογή της αρχής του «ne bis in idem» στα αδικήματα λαθρεμπορίας. Ειδικότερα, με την υπ' αριθμ. 689/2009 Απόφαση το ΣΤΕ αναγνωρίζει την ειδική μορφή του πολλαπλού τέλους, κατατάσσοντάς το στην κατηγορία **ποινικής φύσεως**, αλλά αναγνωρίζει ότι **η νομολογία του ΕΔΔΑ για την εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στον τομέα των εγκλημάτων λαθρεμπορίας δεν μπορεί να εφαρμοστεί γιατί έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο 94 παράγραφος 1 και το άρθρο 96 παράγραφος 1 του Συντάγματος** τα οποία κατοχυρώνουν τη διάκριση των δικαιοδοσιών. Τα δικαστήρια έχουν αποκλειστική αρμοδιότητα επί των διοικητικών διαφορών και, αντίστοιχα, τα ποινικά δικαστήρια έχουν αποκλειστική δικαιοδοσία επί ποινικών διαφορών ακόμη και αν αυτές εμπίπτουν στο πλαίσιο του ίδιου εγκλήματος.

Ειδικότερα, μετά την έκδοση αμετάκλητης απόφασης σε άλλο δικαιοδοτικό κύκλο, το αρμόδιο δικαστήριο που θα επιληφθεί μεταγενέστερα, θα υποχρεωνόταν να παύσει την ενώπιόν του διαδικασία. Έτσι, σύμφωνα με τα άρθρα 94 και 96 του Συντάγματος, ένα δικαστήριο, διοικητικό ή ποινικό, θα στερείτο ουσιαστικά της υποχρέωσής του να εκδικάζει διοικητικές ή ποινικές διαφορές που του αναθέτει το Σύνταγμα, δεδομένου ότι το Σύνταγμα δεν κατανοεί τις σχετικές διατάξεις, όπως τις αντιλαμβάνεται το

ΕΔΔΑ, κατά την ερμηνεία του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ⁵³. Για να λειτουργήσει το σύστημα «ne bis in idem» στην ελληνική έννομη τάξη, όπως προβλέπει το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, θα πρέπει να αλλάξει το δικαιοδοτικό σύστημα, στο οποίο θα πρέπει να επιβάλλονται διοικητικές και ποινικές κυρώσεις από ένα μόνο δικαστήριο⁵⁴. Αυτό, όμως, δεν συνάδει με το ελληνικό σύστημα διάκρισης των δικαιοδοσιών.

Περαιτέρω, στην ίδια απόφαση του ΣτΕ επισημάνθηκε ότι σύμφωνα με το άρθρο 28, παράγραφος 1 του Συντάγματος, η ΕΣΔΑ και τα Πρωτόκολλά της έχουν την ίδια υπερνομοθετική ισχύ στο ελληνικό δίκαιο με κάθε διεθνή σύμβαση. Ωστόσο, δεν έχουν υπερσυνταγματική ισχύ, με αποτέλεσμα οι Έλληνες δικαστές να μην μπορούν να μην εφαρμόσουν τις συνταγματικές διατάξεις χωρίς να παραβιάσουν τα άρθρα 87 παράγραφος 2 και 93 παράγραφος 4 του Συντάγματος κατά την εφαρμογή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ακόμη κι αν αυτό θα οδηγούσε τη χώρα να αναλάβει διεθνή ευθύνη.⁵⁵

Τέλος, το ΣτΕ υιοθέτησε δύο πρόσθετα επιχειρήματα σχετικά με τη μη εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem», τα οποία αφορούν το πεδίο εφαρμογής της αρχής. Σύμφωνα με το ΣτΕ, η αρχή του «ne bis in idem» δεν μπορεί να εφαρμοστεί όταν ο πολίτης γνωρίζει εξ αρχής ότι λόγω του διαχωρισμού των δικαιοδοσιών στο ελληνικό σύστημα, κάθε μέρος της ευθύνης του θα εκδικαστεί από διαφορετικό δικαστήριο, όπως συμβαίνει στην Ελλάδα εδώ και πολλά χρόνια. Μάλιστα, ούτως ή άλλως όταν η Ελλάδα κύρωσε το 7^ο ΠΠ ΕΣΔΑ δεν μπορούσε να έχει κατά νου ότι, μέσω της νομολογίας του ΕΔΔΑ που συνέχεια εξελίσσεται, θα έφτανε στο σημείο να αναλάβει διεθνείς δεσμεύσεις οι οποίες θα ήταν αντίθετες στο ίδιο το Σύνταγμα.

Με αυτή την απόφαση του ΣτΕ παρατηρούμε ότι το πρώτο θέμα που προκύπτει είναι η σχέση Συντάγματος και ΕΣΔΑ. Το Σύνταγμα στην ελληνική έννομη τάξη έχει υπέρτερη τυπική ισχύ από την ΕΣΔΑ, πράγμα που σημαίνει ότι εάν οι διατάξεις της ΕΣΔΑ (ερμηνευόμενες από το ΕΔΔΑ) έρχονται σε αντίθεση με το Σύνταγμα, επιλύονται με την εφαρμογή των σχετικών διατάξεων του Συντάγματος. Εφόσον η χώρα μας έχει διεθνείς υποχρεώσεις συμμόρφωσης και διεθνοποιημένη προστασία των ατομικών δικαιωμάτων, το σύνταγμα θα πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι το

⁵³ ΣτΕ 2067/2011, σκ. 11

⁵⁴ ΣτΕ 2067/2011, σκ. 10

⁵⁵ ΣτΕ 2067/2011, σκ. 11

Σύνταγμα πρέπει να ερμηνεύεται σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, αλλά ότι εάν υπάρχουν περισσότερες υποστηρικτικές απόψεις για την ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων, πρέπει να επιλεγεί η ερμηνεία σύμφωνα με την ΕΣΔΑ.⁵⁶ Έτσι λοιπόν οι συνταγματικές διατάξεις του κάθε κράτους δεν θα μπορούσαν να είναι αντίθετες με την ΕΣΔΑ, καθώς έτσι δεν θα διακυβευόταν η ενιαία προστασία που παρέχει η ΕΣΔΑ.

Ένα δεύτερο αξιοσημείωτο σημείο στο οποίο μπορούμε να σταθούμε είναι η διαπίστωση του ΣΤΕ ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ, εξελισσόμενη συνεχώς, έρχεται σε αντίθεση με πάγια ριζωμένες νομικές παραδόσεις της ελληνικής έννομης τάξης. Αντίθετα, το ΣΤΕ υποστηρίζει μία πιο στατική ερμηνεία της Σύμβασης⁵⁷, παραβλέποντας έτσι την εξέλιξη και την πρόοδο της κοινωνίας τόσο σε κοινωνικοοικονομικό επίπεδο όσο και στο πεδίο της προστασίας των δικαιωμάτων. Τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν μπορούν να παραμένουν παρωχημένα στο πλαίσιο της αρχικής βούλησης των μερών, αλλά εξελίσσονται συνεχώς, αλλά εξελίσσονται με την πάροδο του χρόνου, προκειμένου να αποτυπώσουν τις σύγχρονες αντιλήψεις σε όλους τους τομείς. Αυτή η εξελικτική προσέγγιση που ακολουθείται από τη νομολογία του ΕΔΔΑ αποτελεί χρήσιμο εργαλείο για τον εμπλουτισμό των θεμελιωδών διατάξεων της ΕΣΔΑ και για την πιο επαρκή προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών, καθιστώντας έτσι βιώσιμο το κείμενο της Σύμβασης.

Αξίζει βέβαια να τονιστεί ότι, παρά τις επικρίσεις για την εν λόγω απόφαση, πρέπει να αναγνωριστεί ότι, μέσω αυτής, το ΣΤΕ προσπάθησε να τονίσει την ιδιαιτερότητα των εθνικών νόμων και να παραμείνει πιστό στη διασφάλιση της αποτελεσματικότητας του συστήματος κυρώσεων για την καταπολέμηση σοβαρών εγκλημάτων που θίγουν το δημόσιο συμφέρον, δηλαδή του λαθρεμπορίου.

Η υπ' αριθμ. **1741/2015** απόφαση της Ολομέλειας του ΣΤΕ διαφέρει από τις σκέψεις του Τμήματος όπως εκφράστηκαν με την με αριθμό 2067/2011 απόφαση, αλλά δεν ακολουθεί την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ. Πιο συγκεκριμένα, οδηγώντας στα ίδια συμπεράσματα με την παραπάνω απόφαση, ότι δηλαδή μπορούν να επιβληθούν ταυτόχρονα το πολλαπλό τέλος και η ποινική κύρωση σε παράβαση λαθρεμπορίου, χωρίς να απειλείται η ανωτέρω αρχή, επαναλαμβάνοντας τον κανόνα της αυτοτέλειας των δύο διαδικασιών. Η διαπίστωση αυτή και των δύο αποφάσεων αποδεικνύει έτι περαιτέρω την συνεχή προσπάθεια του έλληνα δικαστή να διασφαλίσει τον αποτελεσματικό τρόπο τιμωρίας των λαθρεμπορικών παραβάσεων, ενόψει και της

⁵⁶ Βλ. *Ι. Δημητρακόπουλο*, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, ό.π., σελ.80

⁵⁷ Βλ. *Ε. Πρεβεστούρου*, Η επιρροή του ευρωπαϊκού δικαίου στη δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ. 194.

συνειδητοποίησης ότι τα ποινικά δικαστήρια αθωώνουν συχνά τους παραβάτες της λαθρεμπορίας. Συνεπώς, το βάρος για την αποτροπή του φαινομένου της λαθρεμπορίας το επωμίζεται η διοικητική δικαιοσύνη.⁵⁸ Η διαφοροποίηση των δύο αποφάσεων έγκειται στην διαφορετική αιτιολογία της μη εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem». Ειδικότερα, η Ολομέλεια του ΣΤΕ επανέλαβε την πρωταρχική θέση του Δικαστηρίου για τον μη ποινικό χαρακτήρα του πολλαπλού τέλους λαθρεμπορίας, σε αντίθεση με το Β' Τμήμα του ΣΤΕ όπου προέβαλε συνταγματικής φύσεως κωλύματα για να μην εφαρμοστεί η αρχή, όπως αναπτύχθηκε πιο πάνω.

Η υπόθεση ενώπιον της Ολομέλειας αφορούσε την πράξη επιβολής πολλαπλού τέλους για λαθρεμπόριο πετρελαίου, για την οποία είχε προηγηθεί αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Αντίστοιχα, το ΣΤΕ κλήθηκε εκ νέου να αποφανθεί για τη φύση των πολλαπλών τελών, τη σχέση των ποινικών δίκων με τις διοικητικές διαδικασίες και την εφαρμογή της αρχής του «ne bis in idem»⁵⁹. Στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο, η σχετική αρχή εξετάστηκε στο πλαίσιο του δικαίου της ΕΕ, το οποίο τίθεται σε ισχύ βάσει του άρθρου πενήντα ένα παράγραφος 1 του ΧΘΔ,⁶⁰ και το οποίο είχε παραλειφθεί να εξεταστεί στο πλαίσιο της ΣτΕ 2067/2011.⁶¹⁶²

Το επιχείρημα της ολομέλειας του ΣΤΕ ήταν ότι το πολλαπλό τέλος βάσει του νόμου περί τελωνείων **δεν συνιστά ποινή του ποινικού δικαίου** η οποία επιβάλλεται για να υπάρξει κοινωνική αποδοκιμασία του δράστη, **αλλά έχει χαρακτήρα διοικητικής κύρωσης**, που επιβάλλεται για να εισπραχθούν οι εθνικοί πόροι και να διασφαλιστούν

⁵⁸ Βλ. *Χαράλαμπος Μ. Τσιλιώτη*, Παρατηρήσεις στη ΣτΕ 2067/2011, ΘΠΔΔ 2012/12, σελ. 1157 επ.

⁵⁹ Βλ. *Ευγενία Πρεβεδούρου*, Η αρχή «ne bis in idem» κατά το δίκαιο της Ένωσης και κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Διοικητικός ή ποινικός χαρακτήρας της κύρωσης του πολλαπλού τέλους του ΤΚ (ΣτΕ Ολ 1741/2015), διαθέσιμο στον ιστότοπο www.prevedourou.gr.

⁶⁰ Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι, ενόψει του εφαρμοστέου εν προκειμένω ν. 2127/1993, που συνιστά εναρμόνιση του εθνικού δικαίου προς το κοινοτικό δίκαιο του φορολογικού καθεστώτος, μεταξύ άλλων, και των πετρελαιοειδών προϊόντων, η παρούσα υπόθεση παρουσιάζει επαρκή σύνδεσμο με το δίκαιο της Ένωσης, και συνεπώς, τυχόν παραβίαση δικαιώματος θα πρέπει να εξεταστεί και υπό το πρίσμα αυτού, στο πλαίσιο του οποίου η αρχή «ne bis in idem» έχει την τυπική ισχύ θεμελιώδους δικαιώματος της Ένωσης. Βλ. ΣτΕ Ολ. 1741/2015, σκ. 7 και 10 με παραπομπές στη νομολογία του ΔΕΕ.

⁶¹ Χαρακτηριστικό είναι ότι η απόφαση του Β' Τμήματος του ΣτΕ 2067/2011 αναφέρεται μόνο στη σχέση μεταξύ Συντάγματος και ΕΣΔΑ. Η πλειοψηφία της απόφασης δεν προβληματίστηκε τουλάχιστον ρητώς (με τρόπο που να αποτυπώνεται στο κείμενο της απόφασης) ως προς την αρχή «ne bis in idem» ως γενική αρχή του ενωσιακού δικαίου ούτε ως προς τη σχέση μεταξύ Συντάγματος και πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου, παρά το γεγονός ότι η υπόθεση παρουσίαζε επαρκές συνδετικό στοιχείο με το ενωσιακό δίκαιο. Βλ. σχετικά *Ι. Δημητρακόπουλο*, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, ό.π., σελ. 81, *Ε. Πρεβεδούρου*, Η επιρροή του ευρωπαϊκού δικαίου στη δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ. 195,

⁶² Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι, ενόψει του εφαρμοστέου εν προκειμένω ν. 2127/1993, που συνιστά εναρμόνιση του εθνικού δικαίου προς το κοινοτικό δίκαιο του φορολογικού καθεστώτος, μεταξύ άλλων, και των πετρελαιοειδών προϊόντων, η παρούσα υπόθεση παρουσιάζει επαρκή σύνδεσμο με το δίκαιο της Ένωσης, και συνεπώς, τυχόν παραβίαση δικαιώματος θα πρέπει να εξεταστεί και υπό το πρίσμα αυτού, στο πλαίσιο του οποίου η αρχή «ne bis in idem» έχει την τυπική ισχύ θεμελιώδους δικαιώματος της Ένωσης. Βλ. ΣτΕ Ολ. 1741/2015, σκ. 7 και 10 με παραπομπές στη νομολογία του ΔΕΕ.

οι κανόνες της τελωνειακής διαδικασίας.⁶³ Επιπλέον, οι ποινές που προβλέπονται στον Τελωνειακό Νόμο είναι χρηματικές ποινές και δεν μπορούν να συγκριθούν με την ποινή φυλάκισης που ορίζει ο Ποινικός Νόμος. Συνεπώς, η γνώμη της πλειοψηφίας συμπεραίνει ότι **επί των πολλαπλών τελών δεν γίνεται δεκτή η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem»** όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου του ΠΠ ΕΣΔΑ και στο άρθρο πενήντα του ΧΘΔ της Ένωσης, **καθόσον οι κυρώσεις αυτές δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα**. Αυτή η απόφαση της Ολομέλειας αντιτίθεται με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, που κατέληξαν υπέρ του ποινικού χαρακτήρα των πολλαπλών τελών. Χαρακτηριστικό μάλιστα είναι ότι το ΣτΕ ήρθε σε αντίθεση και με την ίδια την νομολογία του, επί του ζητήματος αυτού⁶⁴.

Το Δικαστήριο στην εν λόγω υπόθεση, χρησιμοποιώντας τα κριτήρια «Engel» για να διαπιστώσει τον ποινικό ή μη χαρακτήρα του πολλαπλού τέλους, εστίασε στο τρίτο κριτήριο, ήτοι την φύση και τον σκοπό της κύρωσης, παραβλέποντας τη γενική δεσμευτική φύση και το σημαντικό ύψος των πολλαπλών τελών, που ισοδυναμούν σε πολλαπλάσια ποσά των δασμοφορολογικών επιβαρύνσεων⁶⁵. Μάλιστα, πρέπει να τονιστεί ότι, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, το γεγονός ότι μια κύρωση δεν έχει αναγκαία το χαρακτήρα στερητικής της ελευθερίας ποινής, δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να είναι ποινικού χαρακτήρα, ιδίως στις κυρώσεις που ελλοχεύουν αυξημένη απαξία και⁶⁶ καταλήγουν σε υψηλό χρηματικό κόστος για τον θιγόμενο. Αντίθετα, τα άνω κριτήρια έγιναν αντικείμενο αξιοποίησης από την άποψη της μειοψηφίας της απόφασης του ΣτΕ 1741/2015.

Η διαφορά των δύο ως άνω αποφάσεων εκκινεί από το ότι η μεν πρώτη ΣτΕ **2067/2011**, επικεντρώθηκε κυρίως **στο δεύτερο κριτήριο «Engel», δηλαδή αυτό της φύσης της λαθρεμπορικής παράβασης και την αποδοκιμασία** που ενέχει αυτή η παράβαση στο εσωτερικό δίκαιο, η δε **δεύτερη ΟλΣτΕ 1741/2015** επικεντρώθηκε στο

⁶³ ΣτΕ Ολ. 1741/2015, σκ. 13.

⁶⁴ Βλ. ΣτΕ 689/2009, 3182/2010, 2067/2011 επταμ.

⁶⁵ Βλ. *Π. Βογιατζή*, «ne bis in idem» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη: Ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ 533 επ.. Βλ. και *Ι. Δημητρακόπουλο*, Η σύντομη (;) ζωή της απόφασης Καπετάνιος, ό.π., κατά τον οποίο το σκεπτικό της απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ όσον αφορά την «ποινική» φύση του πολλαπλού τέλους φαίνεται να αντιμετωπίζει το θέμα κυρίως από την άποψη του εθνικού δικαίου και όχι τόσο με βάση τους αυτόνομους όρους και τα αντίστοιχα κριτήρια («Engel») του ευρωπαϊκού δικαίου, τα οποία είναι κοινά στην ΕΣΔΑ και το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο.

⁶⁶ Βλ. *Π. Βογιατζή*, «ne bis in idem» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη: Ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ 533 επ.. Βλ. και *Ι. Δημητρακόπουλο*, Η σύντομη (;) ζωή της απόφασης Καπετάνιος, ό.π., κατά τον οποίο το σκεπτικό της απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ όσον αφορά την «ποινική» φύση του πολλαπλού τέλους φαίνεται να αντιμετωπίζει το θέμα κυρίως από την άποψη του εθνικού δικαίου και όχι τόσο με βάση τους αυτόνομους όρους και τα αντίστοιχα κριτήρια («Engel») του ευρωπαϊκού δικαίου, τα οποία είναι κοινά στην ΕΣΔΑ και το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο.

τρίτο κριτήριο, δηλαδή αυτό της φύσης και της σπουδαιότητας της κύρωσης που απελείται. Πράγματι, κατά την εξέταση αυτού του κριτηρίου, το Δικαστήριο έκανε την διαφορά τόσο σε σχέση με την καθιερωμένη μέχρι σήμερα νομολογία του (ΣτΕ 1926/2000, ΟλΣτΕ 990/2004, ΣτΕ 3717/2004, ΣτΕ 564/2006, ΣτΕ 277/2008, 2447/2009, 2067/2011), σύμφωνα με την οποία το πολλαπλό τέλος στοχεύει στην καταπολέμηση και την πρόληψη του λαθρεμπορίου όσο και σε σχέση με τη νομολογία του ΔΕΕ, σχετικά με τη φύση της συγκεκριμένης κύρωσης, αναπτύσσοντας την γνώμη ότι «το πολλαπλό τέλος ως κύρωση εξυπηρετεί στη συλλογή κοινοτικών και εθνικών πόρων, καθώς και στην ομαλή εφαρμογή των τελωνειακών διαδικαστικών κανόνων, με το να καθιστά την παράβαση της λαθρεμπορίας οικονομικά ασύμφορη.»

Χαρακτηριστικά η παραπάνω απόφαση της Ολομέλειας του ΣΤΕ δημοσιεύτηκε ένα μήνα περίπου μετά τη δημοσίευση της απόφασης του ΕΔΔΑ Καπετάνιος κλπ κατά Ελλάδα, με την οποία αποκρυσταλλώθηκε έτι περαιτέρω η πάγια θέση του ΕΔΔΑ ότι **το πολλαπλό τέλος λαθρεμπορίας συνιστά ποινική κύρωση**, όπως θα αναπτυχθεί λεπτομερώς κατωτέρω. Ωστόσο η συνεδρίαση του ΣτΕ (11^η Νοεμβρίου 2013, 7^η Απριλίου 2015) πραγματοποιήθηκε πριν από τη δημοσίευση της απόφασης του ΕΔΔΑ (30 Απριλίου 2015), γεγονός που μπορεί επίσης να αποδείξει ότι η απόφαση κατέληξε σε απόφαση αντίθετη με αυτή του ΕΔΔΑ.

Πάντως, ανεξάρτητα από το αν είναι σωστές ή όχι οι ερμηνευτικές κρίσεις της πλειοψηφίας της Ολομέλειας του ΣτΕ, θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι η έκδοση αυτής της απόφασης εκκινεί την εξέταση πιθανών παραβιάσεων της αρχής «ne bis in idem» και όχι μόνο βάσει του άρθρου 4 παράγραφος 1 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ, αλλά και του άρθρου 50 του ΧΘΔ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, η ολομέλεια εξέτασε τα νομικά επιχειρήματα της νομολογίας του ΔΕΕ, που αναπτύχθηκαν στην πρόσφατη απόφαση στην υπόθεση **Akerberg Fransson**,⁶⁷ με βάση την οποία η αρχή του «ne bis in idem» ερμηνεύτηκε για πρώτη φορά από το ΔΕΕ, **όπως αυτή κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του ΧΘΔ**. Η απόφαση βασίστηκε σε προδικαστικό ερωτήμα που έθεσε το σουηδικό δικαστήριο. Στην προκειμένη περίπτωση εκδόθηκε σε βάρος του ίδιου προσώπου για αδίκημα φοροδιαφυγής, σε σχέση με το ΦΠΑ **φορολογικό πρόστιμο**,

ενώ για την ίδια φορολογική παράβαση ασκήθηκε **και ποινική δίωξη**. Το Ποινικό Δικαστήριο έκρινε ότι αυτό **παραβίαζε** την αρχή του «ne bis in idem», όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου ΠΠ ΕΣΔΑ και στο άρθρο 50 του ΧΘΔ,

⁶⁷ Απόφαση ΔΕΕ της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2013, C-617/10, Hans Akerberg Fransson

δεδομένου ότι οι φορολογικές κυρώσεις είχαν οριστικοποιηθεί λόγω μη άσκησης ένδικων βοηθημάτων εναντίον τους, και ως εκ τούτου υποβλήθηκε σχετικό προδικαστικό ερωτήμα στο ΔΕΕ. Επομένως, για να εξεταστεί εάν η επιβολή φορολογικών προστίμων και η κίνηση ποινικής δίωξης στο πλαίσιο του ίδιου αδικήματος παραβιάζει την αρχή του «ne bis in idem», όπως αυτή θεμελιώνεται στο άρθρο 50 ΧΘΔ, το ΔΕΕ εξήγησε τα συστατικά στοιχεία της αρχής «ne bis in idem», η οποία να μεν είναι παρόμοια με την ερμηνεία του ΕΔΔΑ σύμφωνα με το άρθρο 4 παράγραφος 1 του 7ου ΠΠ ΕΣΔΑ, από την άλλη πλευρά δε, η σχέση αυτονομίας του Χάρτη έναντι της ΕΣΔΑ είναι προφανής. Ειδικότερα, το ΔΕΕ : α) διευκρινίζει ότι η ποινική φύση της κύρωσης αξιολογείται με βάση 3 κριτήρια, που αναπτύχθηκαν με βάση τη δική του νομολογία,⁶⁸ τα οποία συνοψίζονται ως εξής: ο νομικός χαρακτηρισμός του αδικήματος από το εσωτερικό δίκαιο, η φύση του αδικήματος και η φύση και ο βαθμός της σοβαρότητας της κύρωσης. Αν και αυτά τα κριτήρια δεν αποκλίνουν από τα γνωστά κριτήρια «Engel» που υιοθετήθηκαν από το ΕΔΔΑ, το ΔΕΕ δεν αναφέρθηκε ρητά στη νομολογία του ΕΔΔΑ κατά την ανάπτυξή τους, δίνοντας έμφαση στην αυτόνομη ερμηνεία του Χάρτη σε σχέση με την ΕΣΔΑ. Φυσικά, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το ΔΕΕ επηρεάστηκε από την έκβαση της νομολογίας του ΕΔΔΑ σχετικά με την εφαρμογή της αρχής του «ne bis in idem», όπως αποδεικνύεται από την απόφαση **Bonda** βάσει της οποίας ελήφθησαν αρχικά αυτές οι αποφάσεις, η οποία παραπέμπει στη νομολογία «Engel» και *Zolotukhin* του ΕΔΔΑ.

β) υπενθυμίζει την έννοια της αρχής «ne bis in idem» στο πλαίσιο του άρθρου 50 ΧΘΔ, η οποία εμποδίζει την ποινική δίωξη εναντίον ενός κατηγορούμενου όταν υπόκειται ήδη σε φορολογική κύρωση ποινικού χαρακτήρα για την ίδια παράβαση, υπό τον όρο ότι αυτή έχει καταστεί απρόσβλητη, επισημαίνοντας ότι η αρχή του «ne bis in idem» δεν εμποδίζει τα κράτη μέλη να επιβάλλουν διαδοχικές φορολογικές και ποινικές κυρώσεις για το ίδιο αδίκημα, υπό την προϋπόθεση ότι η πρώτη κύρωση δεν είναι ποινικής φύσεως, κάτι που τα δικαστήρια του κράτους πρέπει να εξακριβώσουν.⁶⁹ Ωστόσο, στους παραπάνω όρους, το ΔΕΕ πρόσθεσε ένα ακόμη: τα εθνικά δικαστήρια πρέπει να εξετάσουν τη συμβατότητα του εθνικού καθεστώτος παράλληλων κυρώσεων με την αρχή «ne bis in idem» και **να ακυρώσουν τις επιβληθείσες κυρώσεις σε περίπτωση που η πρώτη καταστεί αμετάκλητη, υπό τον όρο ότι οι υπόλοιπες κυρώσεις που απομένουν είναι αποτελεσματικές, ανάλογες**

⁶⁸ ΔΕΕ απόφαση της 5^{ης} Ιουνίου 2012, C-489/10, Łukasz Marcin Bonda, σκ. 37.

⁶⁹ ΔΕΕ Fransson, σκ. 37.

της παραβίασης και επαρκώς αποτρεπτικές.⁷⁰ Έτσι, το ΔΕΕ δέχτηκε τον ενδεχόμενο περιορισμό της αρχής «ne bis in idem», προκειμένου να διασφαλιστεί η αποτελεσματική εφαρμογή του δικαίου της ΕΕ σύμφωνα με τις αρχές της υπεροχής και της αποτελεσματικότητας, οι οποίες μπορεί να περιορίσουν την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων από το εθνικό δίκαιο και από την ΕΣΔΑ, στους τομείς όπου εφαρμόζεται το δίκαιο της Ένωσης. Επομένως, εάν επιβληθεί **διοικητική και ποινική τιμωρία** στο πλαίσιο της ίδιας αξιόποινης πράξης, το σύστημα δεν παραβιάζει την αρχή του «ne bis in idem», και άρα μπορούν να επιβληθούν **ταυτόχρονα και διοικητικές και ποινικές κυρώσεις**, εφόσον **όλες οι ποινές είναι απαραίτητες για την επίτευξη του σκοπού της Ένωσης**.⁷¹

Το ΣτΕ, λαμβάνοντας υπόψη την πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ, η οποία έκρινε ότι οι **φορολογικές και οι ποινικές κυρώσεις μπορούν να επιβληθούν ταυτόχρονα** για την ίδια παράβαση υποβολής δήλωσης ΦΠΑ, υπό τον όρο ότι η πρώτη δεν είναι ποινικής φύσεως και λαμβάνοντας υπόψη ότι το δίκαιο της Ένωσης πρέπει να εφαρμόζεται αποτελεσματικά, με την έννοια ότι οι υπόλοιπες κυρώσεις είναι επαρκώς αποτρεπτικές, **αμφισβήτησε τον τιμωρητικό χαρακτήρα των πολλαπλών τελών** στην αυτόνομη διάσταση της «τιμωρίας», ενώ αναγνώρισε ότι η επιβολή των πολλαπλών τελών, είναι αναγκαία για την αποτελεσματικότητα του ενωσιακού δικαίου, αφού οι δασμοφορολογικές επιβαρύνσεις διαθέτουν πόρους στην ΕΕ.

Η έκδοση αυτής της απόφασης υπογραμμίζει τη διαπλοκή των έννομων τάξεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ΕΣΔΑ στον τομέα των δασμοφορολογικών επιβαρύνσεων, καθώς και τις διαφορετικές προσεγγίσεις των υπερεθνικών δικαστηρίων στο πεδίο εφαρμογής της αρχής ne bis in idem, όπου το ΕΔΔΑ θεωρεί την αρχή «ne bis in idem» ως απεριόριστο απόλυτο δικαίωμα, ενώ από την άλλη πλευρά, το ΔΕΕ αναγνωρίζει ότι η αρχή «ne bis in idem» υπόκειται σε περιορισμούς, όπως αυτό επιβάλλεται από την

⁷⁰ ΔΕΕ Fransson, σκ. 36, στην οποία ορίζεται ότι «Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, με γνώμονα τα κριτήρια αυτά, αν πρέπει να προβεί σε εξέταση της προβλεπόμενης από την εθνική νομοθεσία σωρεύσεως φορολογικών και ποινικών κυρώσεων σε σχέση με τα εθνικά πρότυπα κατά την έννοια της σκέψεως 29 της παρούσας αποφάσεως, πράγμα που θα μπορούσε να το οδηγήσει, ενδεχομένως, να κρίνει ότι η σωρευση αυτή είναι αντίθετη προς τα εν λόγω πρότυπα, υπό την προϋπόθεση ότι οι εναπομένουσες κυρώσεις είναι αποτελεσματικές, ανάλογες των παραβάσεων και αποτρεπτικές».

⁷¹ Η απόφαση Akerberg Fransson φαίνεται ότι έδειξε το δρόμο προς μία νέα νομολογιακή κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα «ne bis in idem» δεν είναι απόλυτο αλλά επιδέχεται περιορισμών. Η κρίση αυτή εμφανίζεται ως obiter dictum στην απόφαση αυτή, χωρίς περαιτέρω ανάλυση και με την επισήμανση ότι το εθνικό δικαστήριο είναι αυτό που εν τέλει έχει το βάρος να αποφανθεί αν παραβιάζεται η αρχή «ne bis in idem» από τη σωρευτική επιβολή κυρώσεων. Η απόφαση αυτή, ωστόσο, δεν στερείται σημασίας καθώς έθεσε τις βάσεις για περαιτέρω νομολογιακές εξελίξεις ως προς το πεδίο προστασίας της αρχής στο πλαίσιο του άρθρου 50 του Χάρτη.

αρχή αποτελεσματικότητας του δικαίου της ΕΕ.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2.1. Οι καταδικαστικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ στη μέχρι τώρα νομολογία του ΣτΕ.

2.1.1. Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Καπετάνιος κλπ κατά Ελλάδας*.

Στις 30.04.2015 δημοσιεύτηκε η απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, για τα ελληνικά συμφέροντα, ***Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδας***,⁷² η οποία απάντησε στη νομολογία του ΣΤΕ όπως είχε αναπτύχθει προηγουμένως και ειδικότερα στην προαναφερθείσα απόφαση 2067/2011. Με την απόφαση αυτή, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιχειρεί για πρώτη φορά να αντιμετωπίσει συστηματικά την ασυνέπεια μεταξύ των σχετικών διατάξεων των εθνικών νόμων για το λαθρεμπόριο, όπως έχουν ερμηνευθεί από το ΣτΕ με την αρχή «*ne bis in idem*» και να προτείνει λύσεις για την επίτευξη σύγκλισης εθνικής και ευρωπαϊκής νομολογίας, ενώ τελικά έδωσε απάντηση και στην απόφαση του Δικαστηρίου της Ε.Ε στην υπόθεση *Fransson*.

Επομένως, στην προκειμένη περίπτωση, συνεκδικάστηκαν λόγω συνάφειας και οι τρεις προσφυγές οι οποίες συνεπάγονταν πολλαπλά πρόστιμα για παράνομη εισαγωγή ηλεκτρονικού εξοπλισμού χωρίς καταβολή αντίστοιχων φόρων και τελών, για λαθρεμπόριο πετρελαιοειδών και για εισαγωγή και κυκλοφορία δύο οχημάτων, τα οποία δεν κατέβαλαν προκαταβολικά τα αντίστοιχα τέλη και δασμούς, για τους οποίους φερόμενους ως δράστες είχαν καταστεί αμετάκλητες οι αθωωτικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων. Οι προσφεύγοντες προσέφυγαν στο Διοικητικό Δικαστήριο, ασκώντας ένδικα μέσα, κατά των επιβληθσών σε αυτούς, πράξεων επιβολής πολλαπλών τελών, υποστηρίζοντας ότι αυτές (οι πράξεις επιβολής πολλαπλών τελών) είχαν παραβιάσει την αρχή του *ne bis in idem*, καθώς η αθώωσή τους από το ποινικό δικαστήριο ήταν αμετάκλητη. Οι αξιώσεις τους απορρίφθηκαν από το Διοικητικό Δικαστήριο και τελειωτικά από το ΣΤΕ, με το σκεπτικό ότι η διοικητική διαδικασία είναι αυτόνομη από την ποινική διαδικασία. Έκτοτε, οι

⁷² Βλ. ΕΔΔΑ, *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδας*, 30.04.2015 (αριθμ. προσφ. 3453/2012, 42941/2012, 9028/2011), η οποία κατέστη αμετάκλητη στις 14.09.2015, κατόπιν της απόρριψης αιτήματος της Ελληνικής Κυβέρνησης για παραπομπή της υπόθεσης στη μείζονα σύνθεση του ΕΔΔΑ

προσφεύγοντες προσέφυγαν στο ΕΔΔΑ ισχυριζόμενοι παραβίαση του άρθρου του άρθρου 4 παρ. 1 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ. Το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ εκδικάζει αυτές τις προσφυγές ταυτόχρονα δείχνει την προθυμία του Δικαστηρίου να κρίνει τη συνολική ασυμβατότητα της Ελλάδας με την ευρωπαϊκή έννομη τάξη με έναν πιο γενικό τρόπο από ότι στο πλαίσιο μίας μόνο υπόθεσης. Αυτό οφείλεται επίσης και από το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ δεν είναι μόνο επιφορτισμένο με την επανεξέταση της απόφασης του ΣτΕ σχετικά με τις εν λόγω προσφυγές, αλλά και από το ότι επιχειρεί να διεξαγάγει άμεσο διάλογο με το ΣτΕ, απαντώντας στις θεμελιώδεις θέσεις του ΣτΕ όπως αυτές διατυπώθηκαν στην Απόφαση 2067/2011 ⁷³.

Το πρώτο ζήτημα που εξέτασε το δικαστήριο στην εν λόγω απόφαση ήταν εάν τα πολλαπλά τέλη συνιστούσαν ποινική κατηγορία. Επί του θέματος αυτού, **το ΕΔΔΑ αναγνώρισε τον ποινικό χαρακτήρα των εν λόγω κυρώσεων**, παραθέτοντας σχετικά αποσπάσματα από προηγούμενη απόφαση Μαμιδάκης κατά *Ελλάδας*, στην οποία είχε διαπιστώσει ότι «τα πολλαπλά τέλη που επιβάλλονται από την ελληνική νομοθεσία σε περίπτωση λαθρεμπορικής παράβασης έχουν ποινικό χαρακτήρα». Μάλιστα, το ΕΔΔΑ ανέλυσε το τρίτο κριτήριο «Engel», ήτοι τη σοβαρότητα της κύρωσης που απειλείται, αναφέροντας ότι αυτό που έχει σημασία **για τον ποινικό χαρακτηρισμό μιας πράξης** δεν είναι η κύρωση που επιβλήθηκε τελικά **αλλά αυτή που απειλείται από το νόμο**. Έτσι, με την αυτοτελή έννοια που δίνει το ΕΔΔΑ στην έννοια των «ποινικών» κατηγοριών, τα **υπερβολικά πολλαπλά τέλη** που επιβάλλονται σε υποθέσεις λαθρεμπορίας (τα οποία μπορεί να είναι έως και δεκαπλάσια του ποσού των διαφυγόντων δασμών) **είναι επίσης ποινικού χαρακτήρα**, παρότι προέρχονται από μηχανισμούς διοικητικών κυρώσεων και από τα διοικητικά δικαστήρια ⁷⁴.

Επιπλέον, το Δικαστήριο απάντησε στους ισχυρισμούς της απόφασης του ΣτΕ 2067/2011 περί ασυμβατότητας με το άρθρο 4 παρ. 1 του ΠΠ της ΕΣΔΑ, επισημαίνοντας τη δυαδικότητα του δικαστικού συστήματος στην ελληνική έννομη τάξη και την αυτονομία της ποινικής διαδικασίας έναντι της διοικητικής. Το Δικαστήριο υπενθύμισε τον ρόλο της ΕΣΔΑ, η οποία αποτελεί ένα δίκτυο διμερών δεσμεύσεων και συλλογική εγγύηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών και των αξιών μιας δημοκρατικής κοινωνίας. Τόνισε επίσης ότι κάθε προσπάθεια ερμηνείας των δικαιωμάτων της Σύμβασης πρέπει να συνάδει με τον προστατευτικό και εγγυητικό της ρόλο, ο οποίος δημιουργεί αντικειμενικές υποχρεώσεις στα

⁷³ Βλ. Π. Βογιατζή, «ne bis in idem» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη: ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ. 533 επ

⁷⁴ Σαλαμούρα Εβ., ό.π., σελ. 846

κράτη⁷⁵.

Επιπλέον, το Δικαστήριο σημείωσε ότι τα επιχειρήματα της Ελληνικής Κυβέρνησης και η απόφαση του ΣτΕ στην απόφαση 2067/2011 σχετικά με την απροσδόκητη εξέλιξη της ερμηνείας του άρθρου 4 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ από το Δικαστήριο δεν ήταν έγκυρα, δεδομένου ότι η εξελικτική ερμηνεία της έννοιας της «κατηγορίας ποινικής φύσεως» ήταν ήδη γνωστή από το 1976.⁷⁶ Επιπλέον, το ΕΔΔΑ απέρριψε και τα επιχειρήματα της Ελληνικής Κυβέρνησης σχετικά με την αυτονομία της ποινικής διαδικασίας έναντι της διοικητικής διαδικασίας, αντανακλώντας την τότε νομολογία του ΣτΕ, και υπενθύμισε ότι το εθνικό δίκαιο δεν καθιερώνει απόλυτη αυτονομία της διοικητικής διαδικασίας έναντι της ποινικής και προβλέπει εξαιρέσεις (όπως στο άρθρο 5 παρ. 2 του ΚΔΔικ), το οποίο αποδεικνύει την αναμφισβήτητη σχέση μεταξύ ποινικής και διοικητικής διαδικασίας.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το ΕΔΔΑ, πρότεινε στην ελληνική πλευρά ένα νέο σύστημα νομοθεσίας και δικαστηριακής πρακτικής, το οποίο να μην έρχεται σε αντίθεση με την ευρωπαϊκή έννομη τάξη. Ειδικότερα, το Δικαστήριο υποστήριξε ότι η αρχή «ne bis in idem» δεν απαγορεύει εξ αρχής τη διάταξη σε νομοθετικό επίπεδο ενός συστήματος βάσει του οποίου επιβάλλονται φυλάκιση και πρόστιμο για το ίδιο γεγονός, αλλά απαγορεύει την εκκίνηση δύο χωριστών ποινικών διώξεων. Συνεπώς, η αρχή «ne bis in idem» δεν θα παραβιαζόταν εάν οι δύο κυρώσεις επιβάλλονταν στο πλαίσιο μιας ενιαίας διαδικασίας και όχι στο πλαίσιο χωριστών και ανεξάρτητων διαδικασιών (δηλαδή ποινικών και διοικητικών)⁷⁷. Επιπλέον, το ΕΔΔΑ επεξεργάζεται μια δεύτερη πρόταση σύμφωνα με την οποία θα εξασφαλιζέτο η αρχή του «ne bis in idem», εάν ένας ποινικός δικαστής είχε αναστείλει τη δίκη, αφότου θα είχε αρχίσει η διοικητική διαδικασία και στη συνέχεια θα είχε περατώσει την ποινική δίωξη, μετά την τελική επικύρωση του πολλαπλού τέλους από το ΣτΕ. Έτσι, το ΕΔΔΑ δίνει γενικές κατευθυντήριες γραμμές ώστε να διαχωριστούν σαφώς οι δύο δικαιοδοσίες, οι οποίες συχνά δημιουργούν προστριβές, επισημαίνοντας ότι όταν η ποινική και η διοικητική διαδικασία διεξάγονται παράλληλα, παράλληλη αμετάκλητη απόφαση του πρώτου και του δεύτερου βαθμού δεν επιτρέπεται να εκδίδεται

⁷⁵ ΕΔΔΑ Καπετάνιος, σκ. 70

⁷⁶ ΕΔΔΑ Καπετάνιος, σκ. 70

⁷⁷ Βλ. για την προβληματική αυτή και *Μ. Πικραμένο*, Φίλτρα κατά την εισαγωγή υποθέσεων στη διοικητική δικαιοσύνη και η προοπτική της συνταγματικής αναθεώρησης, ΘΠΔΔ 2013/3-4, σελ. 214 επ., σύμφωνα με τον οποίο «θα ήταν ίσως χρήσιμο να προβλεφθεί η δυνατότητα σύστασης ειδικών δικαστηρίων με αντικείμενο την επίλυση συγκεκριμένων κατηγοριών διαφορών, που καθορίζει κάθε φορά ο νομοθέτης, τα οποία μπορεί να είναι μικτής σύνθεσης, ανάλογα με τις ανάγκες που καλούνται να καλύψουν, ήτοι με δικαστές του ΣτΕ και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων ή ακόμα των πολιτικών δικαστηρίων».

ταυτόχρονα, ενώ παράλληλα εκκρεμεί δίκη στο πλαίσιο του άλλου δικαστηρίου.⁷⁸

Μια ακόμα καινοτομία που θεσπίζει το ΕΔΔΑ μέσω αυτής της απόφασης όσον αφορά την ήδη υπάρχουσα νομολογία του και σχετικά με τη νομολογία της ελληνικής έννομης τάξης είναι η υποχρέωση του διοικητικού δικαστή περί αυτεπάγγελτης λήψης τυχόν αμετάκλητης ποινικής απόφασης, μόνο εάν έχει λάβει χώρα επίκληση της ενώπιόν του, καθώς διαφορετικά, η μη συνεκτίμηση των στοιχείων της προηγούμενης ποινικής διαδικασίας θα σήμαινε ότι η εθνική έννομη τάξη θα επέτρεπε σκόπιμα να αγνοήσει την αρχή «ne bis in idem».⁷⁹

2.1.2 Η απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας*.

Συνέχεια της απόφασης *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδος* αποτέλεσε η απόφαση του ΕΔΔΑ της 9^{ης} Ιουνίου 2016 στην υπόθεση *Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας*⁸⁰. Πιο συγκεκριμένα, στην απόφαση αυτή το Δικαστήριο συνεκδίκασε δύο διαφορετικές προσφυγές, αυτές των Σισμανίδη και Σιταρίδη, που ασκήθηκαν κατόπιν αποφάσεων του ΣτΕ και εξέδωσε μια κοινή απόφαση και για τους δύο προσφεύγοντες. Το διακύβευμα της συγκεκριμένης απόφασης είναι ότι το ΕΔΔΑ τόνισε και πάλι ότι παραβιάζεται η αρχή «ne bis in idem» από τα πολλαπλά τέλη που απαγγέλλονται στους φερόμενους ως δράστες των παραβάσεων του λαθρεμπορίου, παρά την αθώωσή τους από το ποινικό δικαστήριο.

Συνεπώς, η υπόθεση αφορά την επιβολή διαφόρων πολλαπλών τελών στους προσφεύγοντες για την εισαγωγή μεταφορικών μέσων στη χώρα χωρίς να καταβάλλουν τους σχετικούς δασμούς. Η πρώτη προσφυγή δεν έγινε αποδεκτή από το ΕΔΔΑ, λόγω του ότι δεν εξαντλήθηκαν τα εθνικά ένδικα μέσα σύμφωνα με το άρθρο 35 παράγραφος 1 και 4 της ΕΣΔΑ. Αντ'αυτού, το Δικαστήριο εξέτασε την ουσία της δεύτερης προσφυγής.

Στην απόφαση αυτή, το ΕΔΔΑ ανέφερε ξανά την καθιερωμένη νομολογία του, με ρητή αναφορά στην απόφαση *Καπετάνιος*.⁸¹ Χρησιμοποιώντας το δεύτερο και το τρίτο κριτήριο «Engel» (τον αποτρεπτικό χαρακτήρα και το ύψος της πολλαπλής κατηγορίας), το Δικαστήριο υποστήριξε και πάλι ότι πολλαπλό τέλος έχει ποινικό

⁷⁸ Βλ. *Π. Βογιατζή*, «ne bis in idem» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη:

Ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ. 533 επ.

⁷⁹ Βλ. απόφαση ΕΔΔΑ, *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδας* (3453/12, 42941/12, 9028/13), σκέψη 66.

⁸⁰ ΕΔΔΑ απόφαση της 9^{ης} Ιουνίου 2016, 666602/09, 71879/12, *Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας*.

⁸¹ ΕΔΔΑ *Σισμανίδης και Σιταρίδης*, σκ. 22 και 46.

χαρακτήρα ⁸², μη δεχόμενο την άποψη της ελληνικής κυβέρνησης, όπως αυτή είχε διατυπωθεί στην απόφαση του ΣτΕ 1741/2015. Παράλληλα, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι ο προσφεύγων αποτέλεσε αντικείμενο δύο χωριστών "ποινικών" διαδικασιών σχετικά με τα ίδια πραγματικά περιστατικά, η πρώτη από τις οποίες (η ποινική διαδικασία *stricto sensu*) οδήγησε σε οριστική και αμετάκλητη αθώωση. Λόγω του συγκεκριμένου γεγονότος, η δεύτερη διαδικασία θα έπρεπε να είχε σταματήσει, εν αντιθέσει όμως αυτή συνεχίστηκε και κατέληξε πολλά χρόνια μετά στην έκδοση της υπ' αριθμ. 1734/2009 απόφασης του ΣτΕ, η οποία μάλιστα δεν δέχτηκε τον ισχυρισμό σχετικά με την παραβίαση της αρχής «ne bis in idem» εξαιτίας του ότι οι δύο διαδικασίες είναι αυτοτελείς. Στη βάση αυτή, το ΕΔΔΑ αντιλήφθηκε ότι παραβιάζεται το άρθρο 4 παρ. 1 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ.

Συνεπώς, με την συγκεκριμένη απόφαση, αλλά και με τις προηγούμενες αποφάσεις *Καπετάνιος κ.ά. κατά Ελλάδος*, ΣτΕ Ολ 1741/2015, έγινε πάλι ολοφάνερη η ουσιαστική αντίθεση της εθνικής νομολογίας προς το διεθνές σύστημα, διαμορφώνοντας έτσι αντίθετες θέσεις σχετικά με την ταυτόχρονη επιβολή κυρώσεων ποινικού και διοικητικού χαρακτήρα, για τις λαθρεμπορικές παραβάσεις ⁸³. Η ύστατη αυτή απόφαση κατέστησε σαφή την αποδοκιμασία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στις θέσεις του ΣΤΕ, κάτι που οδήγησε το ΣτΕ στην προσπάθεια σύμπλευσής του με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, προκειμένου να αποφύγει η Ελλάδα τις κυρώσεις σε διεθνές επίπεδο.

2.2 Η δεύτερη φάση εξέλιξης της νομολογίας του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ

2.2.1. Η νομολογία του ΣτΕ σε προσπάθεια συμμόρφωσης με τη νομολογία του ΕΔΔΑ

Μετά τις ως άνω καταδικαστικές αποφάσεις και την διεθνή καταδίκη της Ελλάδας, έγινε προσπάθεια συμμόρφωσης από το ΣΤΕ, προκειμένου να αποτραπούν και άλλες καταδικαστικές αποφάσεις σε βάρος της Ελλάδας. Η συγκεκριμένη αλλαγή επιτεύχθηκε με τις αποφάσεις του Β' Τμήματος του ΣτΕ 1992/2016 και 1993/2016. Η απόφαση 1992/2016 αφορά αίτηση επανάληψης της διαδικασίας εκδίκασης αίτησης

⁸² Χαρακτηριστικό είναι εξάλλου ότι παραπέμπει ρητώς στην ανάλογου περιεχομένου απόφαση *Μαμιδάκης κατά Ελλάδας*, διευκρινίζοντας ότι δεν βρίσκει κανένα λόγο να απομακρυνθεί από τα συμπεράσματα της εν λόγω απόφασης περί της ποινικής φύσης του πολλαπλού τέλους. Ο τρόπος που απαντάει στον σχετικό ισχυρισμό της ελληνικής Κυβέρνησης είναι αντίστοιχης λογικής προς τα κριθέντα στην απόφαση *Καπετάνιος*

⁸³ Βλ. *Κωνσταντίνο Δ. Φαρμακίδη-Μάρκου*, Το ζήτημα της εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem» στις υποθέσεις προστίμων λαθρεμπορίας- Νομολογιακές εξελίξεις, Παρατηρήσεις στην απόφαση του ΕΔΔΑ *Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας*, ΘΠΔΔ 2016/12, σελ. 1214 επ.

αναίρεσης, ύστερα από την απόφαση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *Καπετάνιος*, η οποία διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 4 παρ. 1 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ.

Διαδικαστικά, το ΕΔΔΑ διέκρινε παραβίαση της ΕΣΔΑ και ως εκ τούτου, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου 105 Α του ΚΔΔικ, αναγνώρισε ότι αίτηση επανάληψης της διαδικασίας σχετικά με (αμετάκλητη) απόφαση επί διαφοράς ουσίας, μπορεί να ασκηθεί, όχι μόνο ενώπιον των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, αλλά και ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, εάν η αίτηση αναίρεσης που ασκήθηκε ενώπιον του ΣΤΕ είχε απορριφθεί για λόγους αντίθετους προς την απόφαση του ΕΔΔΑ.

Για να είναι βάσιμο το ένδικο μέσο της αίτησης επανάληψης της διαδικασίας, το ΣτΕ, έχει προσδιορίσει 7 σωρευτικές προϋποθέσεις, οι οποίες είναι αναγκαίο να πληρούνται, για να λογιστεί βάσιμη η αίτηση επανάληψης της διαδικασίας και να εξαφανιστεί η απόφαση επί της σχετικής αίτησης αναίρεσης.⁸⁴ Κατά την αξιολόγηση των προϋποθέσεων αυτών, στην υπόθεση που θα αχθεί ενώπιον του, για να προσδιοριστεί αν το ένδικο μέσο είναι βάσιμο, το ΣτΕ διατυπώνει ορισμένες παρατηρήσεις, που έχουν ενδιαφέρον, σχετικά με την εφαρμογή της αρχής "ne bis in idem" στη σωρευτική επιβολή κυρώσεων διοικητικού και ποινικού χαρακτήρα.

⁸⁴ Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι εξής (ΣτΕ 1992/2016, σκ. 8): α) η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παραβίαση της ΕΣΔΑ είναι τέτοια ώστε να τελεί σε αιτιώδη συνάφεια προς το σκεπτικό και το διατακτικό της απόφασης του ΣτΕ, ώστε η άρση της παράβασης να μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της εξαφάνισης της προσβαλλόμενης απόφασης του ΣτΕ, β) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν συνεπάγεται παραβίαση κανόνα του Συντάγματος, το οποίο (ναι μεν υπερισχύει της ΕΣΔΑ) αλλά, πάντως, πρέπει να ερμηνεύεται (όχι σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, αλλά), στο μέτρο του εφικτού, κατά τρόπο φιλικό προς την ΕΣΔΑ, όπως αυτή ερμηνεύεται και εφαρμόζεται από το ΕΔΔΑ, γ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν οδηγεί σε παραβίαση άλλης υποχρέωσης της χώρας από το διεθνές δίκαιο, ιδίως δε από το ενωσιακό δίκαιο, δ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν προσκρούει λαμβανομένων υπόψη και των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης σε κάποιον άλλο επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, η εξυπηρέτηση του οποίου, σταθμιζόμενη με την ανάγκη εκτέλεσης της απόφασης του ΕΔΔΑ, βάσει της αρχής της δίκαιης ισορροπίας κρίνεται ότι υπερέχει, ε) η απόφαση του ΕΔΔΑ δεν είναι εμφανώς ελλιπής, ασαφής ή/και αυθαίρετη ως προς τη νόμιμη ή και την πραγματική βάση της, στ) η διαπίστωση των παραβάσεων που δέχτηκε το ΕΔΔΑ δεν κλονίζεται συνεπεία οπιγενών στοιχείων, που απορρέουν είτε από απόφαση του ίδιου του ΕΔΔΑ είτε από απόφαση του ΔΕΕ είτε, τέλος, από απόφαση ανώτατου δικαστηρίου της χώρας, με την οποία γίνεται ερμηνεία ή/και εφαρμογή του εθνικού δικαίου ικανή να θεμελιώσει το συμπέρασμα ότι με βάση το νεότερο αυτό νομολογιακό δεδομένο, το ΕΔΔΑ δεν θα ενέμενε στην κρίση του περί συνδρομής της αποδοθείσας στην Ελλάδα παράβασης της ΕΣΔΑ, και ζ) δεν έχει μεσολαβήσει πράξη κρατικού οργάνου με την οποία θεραπεύεται η παράβαση και αίρονται τα δυσμενή για τον αιτούντα αποτελέσματα, ώστε η επιδιωκόμενη δικαστική προστασία παρίσταται αλυσιτελής. Βλ. και *Ι. Δημητρακόπουλο*, Η επιρροή της ποινικής δίκης στη διοικητική διαδικασία και δίκη για φορολογικές παραβάσεις, υπό το φως των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ, ό.π.

Το ΣΤΕ με την απόφαση **1992/2016** ερμηνεύοντας την αρχή "ne bis in idem", όπως αυτή διασφαλίζεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του 7^{ου} ΠΠ, κατέληξε στις **προϋποθέσεις ενεργοποίησης της αρχής** οι οποίες είναι: **«(α) πρέπει να υπάρχουν περισσότερες της μίας διακεκριμένες διαδικασίες επιβολής κύρωσης, οι οποίες να μην έχουν στενή σύνδεση ή μια με την άλλη, (β) οι διαδικασίες αυτές πρέπει να έχουν «ποινικό χαρακτήρα» κατά την ανεξάρτητη έννοια της ΕΣΔΑ. Δηλαδή σύμφωνα με τα κριτήρια «Engel», οι κυρώσεις που επιβάλλονται από τα διοικητικά όργανα θεωρείται ότι έχουν επίσης «ποινικό χαρακτήρα», λόγω της φύσης των σχετικών αδικημάτων ή/και της φύσης και της αυστηρότητας των διοικητικών κυρώσεων που προβλέπονται γι'αυτά, (γ) η μία από τις διαδικασίες είναι αναγκαίο να έχει ολοκληρωθεί με αμετάκλητη απόφαση και (δ) οι διαδικασίες πρέπει να βαίνουν κατά του ίδιου προσώπου και να σχετίζονται με την ίδια ουσιαστική παράβαση».**

Διατυπώθηκε η εξής σκέψη όσον αφορά το γεγονός ότι μπορεί να σωρευθούν ποινικές και διοικητικές διαδικασίες επιβολής κυρώσεων **για λαθρεμπορικά αδικήματα**: **«Επειδή, η καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και ιδιαίτερα αν πρόκειται για μεγάλο ποσό, μέσω της επιβολής των σχετικών διαφυγόντων φόρων και των διοικητικών κυρώσεων, αποτελεί, ουσιώδη στόχο δημοσίου συμφέροντος, σύμφωνα με το Σύνταγμα (άρθρα τέσσερα παράγραφος πέντε, είκοσι έξι και εκατόν έξι παράγραφος ένα και δύο), και κύρια αποστολή της φορολογικής Διοίκησης, η οποία ασκείται κάτω από τον έλεγχο των διοικητικών δικαστηρίων, σύμφωνα με το άρθρο 20 παρ. 1 και το άρθρο 94 παρ. 1 του Συντάγματος. Οι προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις εμποδίζουν αυστηρά τον νομοθέτη, εν γένει, να συνδέσει την αρμοδιότητα των διοικητικών δικαστηρίων να ασκούν τις προαναφερθείσες εξουσίες της εκτελεστικής εξουσίας ή/ και να επιλύουν σχετικές διαφορές με την προηγούμενη καταδίκη του φορολογούμενου για το σχετικό αδίκημα της φοροδιαφυγής ή λαθρεμπορίας, μολονότι το γεγονός ότι προβλέπονται τόσο διοικητικές όσο και ποινικές κυρώσεις για το ίδιο αδίκημα δεν εμποδίζει τη θέσπιση και εφαρμογή κανόνων από τα πολιτικά δικαστήρια. Ωστόσο, αυτό συμβαίνει παρά το γεγονός ότι οι συγκεκριμένες κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα μπορούν να προβλέπονται μόνο για τα σοβαρότερα αδικήματα.»**⁸⁵.

Στη συνέχεια, το Δικαστήριο ανέφερε ότι παρότι με την απόφασή του 2067/2011 είχε κρίνει ότι η αρχή «ne bis in idem», όπως αυτή ορίζεται στην ΕΣΔΑ, έρχεται σε αντίθεση με το άρθρο ενενήντα τέσσερα παράγραφος ένα του Συντάγματος, ανακάλεσε

⁸⁵ ΣΤΕ 1992/2016, σκ. 16

και δεν επανέλαβε την άποψη αυτή ούτε στις αποφάσεις του Τμήματος ούτε και της Ολομέλειας που ελήφθησαν σε διάφορες υποθέσεις που φέρονται να σχετίζονται με τα πολλαπλά τέλη λαθρεμπορίου τα τελευταία χρόνια. Και τούτο διότι έκρινε ότι πρόκειται για συμπληρωματική βάση της κρίσης του Δικαστηρίου σχετικά με την μη εφαρμογή του άρθρου τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ σε υπόθεση παρόμοια με την παρούσα. Επίσης, αντιτίθεται στην νομολογία εφαρμογής της διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 του ΚΔΔικ σε λαθρεμπορικές υποθέσεις, δεδομένου ότι, αν ήταν ορθή, θα έπρεπε λογικά να αναγνωριστεί ότι αντιτίθεται στο άρθρο 94 παρ. 1 του Συντάγματος η συγκεκριμένη διάταξη του ΚΔΔικ (στο μέτρο που υποχρεώνει το διοικητικό δικαστή να συμμορφώνεται με την απόφαση η οποία καταδικάζει αμετάκλητα, που εκδόθηκε από τον ποινικό δικαστή στην ανάλογη ποινική υπόθεση που αφορά φοροδιαφυγή/ λαθρεμπορία, στερώντας ουσιαστικά από τον ίδιο τον διοικητικό δικαστή την εξουσία να αποφασίσει αυτός την ενώπιόν του διοικητική διαφορά), η οποία, βέβαια, κρίθηκε σύμφωνη με τα άρθρα τέσσερα παράγραφος ένα, είκοσι παράγραφος ένα του Συντάγματος, την απόφαση ΣτΕ Ολομ. 1741/2015 (αλλά και με την ίδια τη ΣτΕ 2067/2011 επταμελούς τμήματος), χωρίς να υπήρξε ζήτημα σύγκρουσής της με το άρθρο ενενήντα τέσσερα παράγραφος ένα του Συντάγματος, κάτι που ερευνάται αυτεπάγγελα.

Παράλληλα, προκειμένου να ομαλοποιήσει το πεδίο έντασης που είχε δημιουργηθεί τονίζει ότι δεν ταιριάζει με την θεμελιώδη αρχή της «φιλικής» προς την ΕΣΔΑ ερμηνείας του Συντάγματος, η διάταξη του άρθρου 94 παράγραφος 1, το οποίο μπορεί λογικά και σωστά να ερμηνευθεί κάτω από το φως ότι *δεν απαγορεύει σε καμία περίπτωση* τον κανόνα του άρθρου 4 παρ. 1 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, σε υποθέσεις πολλαπλών τελών λαθρεμπορίας, όπως η συγκεκριμένη, καθώς ο κανόνας αυτός, σύμφωνα με την ερμηνεία του ΕΔΔΑ, δεν διαταράσσει την κατανομή της δικαιοδοσίας ανάμεσα στα διοικητικά και τα ποινικά δικαστήρια, δηλαδή δεν επηρεάζει το παραδεκτό του ενδίκου βοηθήματος, αλλά μπορεί να διαταράξει την νομιμότητα της δεύτερης κυρωτικής διαδικασίας είτε κατά την έναρξή της είτε κατά την διάρκεια της, επηρεάζοντας το βάσιμο της προσφυγής που ασκείται κατά αυτής. Μετά την ως άνω συζήτηση, το ΣτΕ διατύπωσε αντίθετη κρίση με την ΣτΕ 2067/2011, τονίζοντας ότι η αρχή «ne bis in idem», η οποία προβλέπεται στο άρθρο 4 παρ. 1 του 7^{ου} ΠΠ ΕΣΔΑ, δεν αντιτίθεται προς το άρθρο 94 παράγραφος 1 του Συντάγματος, ούτε προς κάποια άλλη διάταξη του Συντάγματος, προσπαθώντας έτσι να ελαχιστοποιήσει την σύγκρουσή του με τη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Ακολουθώς, βασιζόμενο στην υπόθεση Franson, η οποία σημείωσε ότι η σώρευση κυρώσεων διοικητικού και ποινικού χαρακτήρα, παραβιάζει την αρχή "ne bis in idem" με μοναδική προϋπόθεση ότι οι υπόλοιπες κυρώσεις που απομένουν είναι επαρκείς, ανάλογες προς την παράβαση και ικανές να αποτρέψουν άλλη παρόμοια παράβαση, το ΣτΕ έκρινε ότι στην εν λόγω περίπτωση και οι δύο διαδικασίες επιβολής κυρώσεων (ποινικές και διοικητικές) ήταν επαρκώς αποτρεπτικές, δεδομένης της φύσης και της σοβαρότητάς τους.⁸⁶

Τέλος, το ΣΤΕ έχει πλέον υιοθετήσει την άποψη ότι **το πολλαπλό τέλος έχει ποινικό χαρακτήρα**, κατά την ανεξάρτητη έννοια της ΕΣΔΑ. Ειδικότερα, το ΣτΕ εφαρμόζοντας τα κριτήρια «Engel», ακολουθώντας την νομολογία του ΕΔΔΑ, **και αφού εξέτασε:** (α) το ύψος των πολλαπλών τελών που επιβάλλονται⁸⁷,

(β) το σκοπό της επιβολής πολλαπλών τελών, δηλαδή την αποτροπή διάπραξης μελλοντικών ανάλογων αδικημάτων φοροδιαφυγής καθώς και την τιμωρία του παραβάτη,

(γ) το ότι η διοικητική λαθρεμπορική παράβαση και το πολλαπλό τέλος που επιβάλλεται για το αδίκημα αυτό, μπορούν να επιρριφθούν μόνο σε φυσικό πρόσωπο, όχι και σε νομικό πρόσωπο⁸⁸, κάτι που κατατείνει υπέρ του ποινικού χαρακτήρα της κύρωσης αυτής,

(δ) και τέλος ότι σύμφωνα με την καθιερωμένη νομολογία του ΣτΕ, για να επιρρηφθεί το αδίκημα της λαθρεμπορίας σε κάποιον παραβάτη, που αποτελεί “διοικητικό αδίκημα”, προϋποτίθεται, άμεση πρόθεση του παραβάτη, ήτοι να σκοπεύει να μην καταβάλλει τους φόρους που οφείλει,

δέχτηκε για ακόμα μια φορά ότι το πολλαπλό τέλος έχει ποινικό χαρακτήρα.

Συνεπώς, η ΣτΕ 1992/2016 δηλώνει απόκλιση του Τμήματος από την απόφαση ΣτΕ 2067/2011 καθώς και την ΣτΕ Ολ. 1741/2015. Με τις ως άνω σκέψεις το Δικαστήριο **δέχτηκε την αίτηση επανάληψης της διαδικασίας**, και αφού εξαφάνισε την προσβαλλόμενη απόφαση και **εκδίκασε πάλι την αίτηση αναίρεσης**, ακύρωσε το

⁸⁶ ΣτΕ 1992/2016, σκ. 17.

⁸⁷ Βλ. ΣτΕ 1992/2016, σκ. 21, όπου επισημαίνεται ότι «πρόστιμα μερικών χιλιάδων ευρώ εκτιμώνται συνήθως ως αρκούντως σοβαρά, ώστε να συνηγορούν στην ύπαρξη “ποινής”... Είναι ενόητο ότι τούτο ισχύει πολύ περισσότερο για διοικητικά πρόστιμα εκατοντάδων χιλιάδων ευρώ, όπως τα επιβληθέντα στην παρούσα υπόθεση σε βάρος του αιτούντος».

⁸⁸ Βλ. ΣτΕ Ολ. 671/2010, σκ. 6

πολλαπλό τέλος λαθρεμπορίας, στο πλαίσιο σύμπλευσης με την απόφαση *Καπετάνιος*, ως παραβίαση της αρχής «ne bis in idem», όπως αυτή διασφαλίζεται στην ΕΣΔΑ. Η απόφαση αυτή αποτέλεσε την απαρχή μίας διαφορετικής αντιμετώπισης των θεμάτων που σχετίζονται με την αρχή «ne bis in idem», εν αντιθέσει προς ότι είχε κριθεί τα παλαιότερα χρόνια από το Δικαστήριο, κατ' ελάχιστον όσον αφορά τις παραβάσεις λαθρεμπορίας, κάτι που είχε θέσει την χώρα μας προ του κινδύνου να εκτεθεί διεθνώς μιας και η ελληνική νομολογία ερχόταν σε ευθεία αντίθεση με την ευρωπαϊκή νομολογία. Βέβαια, είναι αναγκαίο, ομολογουμένως, να υπομνησθεί ότι η αλλαγή της νομολογίας του ΣτΕ, σχετίζεται μόνο με την ουσιαστική πτυχή της αρχής «ne bis in idem». Εν αντιθέσει, όσον αφορά το διαδικαστικό ζήτημα του **αυτεπάγγελτου ελέγχου του αμετάκλητου της προηγούμενης ποινικής απόφασης**, το ΣτΕ με την απόφαση 1993/2016, υποστήριξε σταθερά και ανυποχώρητα την καθιερωμένη νομολογία του, αποδεχόμενο ότι το αμετάκλητο πρέπει να προτείνεται με ανάλογη πρόταση του προσφεύγοντα.

3.1. Το στοιχείο του ικανοποιητικού συνδέσμου ανάμεσα στις κυρωτικές διαδικασίες μέσω της απόφασης του ΕΔΔΑ *Άλφα και Βήτα κατά Νορβηγίας* και η πιο πρόσφατη νομολογία του ΕΔΔΑ.

Αφότου δημοσιεύθηκε η απόφαση 1992/2016 του ΣτΕ, το ΕΔΔΑ στις 15-11-2016 εξέδωσε μια ρηξικέλευθη απόφαση, η οποία καθόρισε κατά πολύ συγκεκριμένο τρόπο το πεδίο προστασίας του άρθρου τέσσερα παράγραφος ένα του έβδομου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, κρίνοντας ότι το άρθρο αυτό **δεν απαγορεύει την ύπαρξη διπλών διαδικασιών**, υπό την προϋπόθεση ότι οι διαδικασίες αυτές **συνδέονται στενά μεταξύ τους όσον αφορά την ουσία και το χρόνο**, με σκοπό να συνιστούν ένα συνεκτικό σύνολο⁸⁹. Πάντως, δεν είναι η πρώτη φορά που διατυπώνει αυτή την θέση το ΕΔΔΑ, καθότι η θέση αυτή έχει διατυπωθεί και σε πιο παλιές αποφάσεις του, όμως για πρώτη φορά με την συγκεκριμένη απόφαση το ΕΔΔΑ ανέλυσε εκτενώς και ερμήνευσε την έννοια του στενού χρονικού και ουσιαστικού συνδέσμου, παγιώνοντας έτσι μια νέα προϋπόθεση εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem»⁹⁰.

⁸⁹ ΕΔΔΑ Α και Β κατά Νορβηγίας, σκ. 130

⁹⁰ Βλ. *Δήμητρα Γ. Παπαδοπούλου*, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ της 15.11.2016 στην υπόθεση Α και Β κατά Νορβηγίας, Απομάκρυνση του Δικαστηρίου από την πρόσφατη κρίση του επί της Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδος, ΘΠΔΔ 2017/7, σελ. 641.

Πιο συγκεκριμένα, στην παρούσα υπόθεση στους προσφεύγοντες επιβλήθηκε, λόγω φοροαποφυγής, χρηματικό πρόστιμο 30 % του ποσού της φοροδιαφυγής, το οποίο δεν αμφισβητήθηκε με οποιοδήποτε ένδικο βοήθημα και συνεπώς κατέστη αμετάκλητο, και καταδικάστηκαν επίσης σε φυλάκιση ενός έτους για τα ίδια πραγματικά περιστατικά. Το ΕΔΔΑ, αρχικά επιβεβαίωσε, σύμφωνα με τα κριτήρια «Engel», τον ποινικό χαρακτήρα των δύο διαδικασιών και στη συνέχεια ασχολήθηκε με το στοιχείο **του επαρκούς συνδέσμου ανάμεσα στις δύο διαδικασίες**, καθορίζοντας τους παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη για την εξέταση του κατ' ουσίαν συνδέσμου ανάμεσα στις δύο διαδικασίες, οι οποίοι είναι οι εξής: α) το εάν οι δύο διαδικασίες αποσκοπούν σε διαφορετικούς ή συμπληρωματικούς στόχους και ως εκ τούτου, σχετίζονται με διαφορετικές πτυχές της ίδιας αξιόποινης πράξης, β) το εάν οι δύο διαδικασίες έχουν προβλεφθεί από νομική και πρακτική άποψη ως αποτέλεσμα της ίδιας συμπεριφοράς, γ) το κατά πόσο οι διαδικασίες είναι δομημένες κατά τρόπο ώστε να αποφεύγεται, όσο γίνεται, η επανάληψη κατά τη συλλογή και αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, κυρίως εξασφαλίζοντας ικανοποιητική συνεργασία μεταξύ των αρμόδιων αρχών, ώστε τα πορίσματα σχετικά με το πραγματικό που προκύπτουν από την μια διαδικασία να μπορούν να χρησιμοποιηθούν και στην άλλη. και δ) ιδίως, το εάν η κύρωση που επιβάλλεται στη διαδικασία που ολοκληρώνεται αμετάκλητα λαμβάνεται υπόψη στη δευτεροβάθμια διαδικασία, προκειμένου να αποφευχθεί η επιβολή αδικαιολόγητης επιβάρυνσης στον εναγόμενο, πράγμα που είναι πιο απίθανο να συμβεί στην περίπτωση που υπάρχει μηχανισμός που αποσκοπεί στην εξασφάλιση της αναλογικότητας των συνολικά καταλογιζόμενων ποινών. Το ΕΔΔΑ έκρινε **πως εάν ο ουσιαστικός δεσμός μεταξύ των δύο διαδικασιών είναι πολύ δυνατός, θα είναι αναγκαίο να συντρέχει και η απαίτηση του χρονικού δεσμού**. Από αυτό βέβαια, δεν συνάγεται ότι οι δύο διαδικασίες χρειάζεται να διεξάγονται παράλληλα μέχρι τέλους, αλλά ο χρονικός δεσμός μεταξύ τους πρέπει να είναι αρκετά στενός για να προστατεύει τους ενδιαφερόμενους από την αβεβαιότητα, την αργοπορία και διαδικασίες που διαρκούν πολύ καιρό.

Βάσει των ανωτέρω σκέψεων το ΕΔΔΑ συμπέρανε ότι, δεδομένου ότι η ποινική και η φορολογική διαδικασία στην παρούσα υπόθεση διεξήχθησαν παράλληλα και αλληλένδετα, ήταν δυνατό να λογιστούν ως μέρος ενός ενιαίου συστήματος κυρώσεων, για να μην υπάρχει διπλή ευθύνη για τον προσφεύγοντα και να μην προκύψει θέμα παραβίασης της αρχής «ne bis in idem».

Στην εν λόγω απόφαση, το ΕΔΔΑ, ενστερνίζοντας μία διασταλτική ερμηνεία του

«επαρκούς συνδέσμου» ανάμεσα στις διαδικασίες επιβολής κυρώσεων, συρρίκνωσε το πεδίο προστασίας της άνω αρχής, καθότι παρατήρησε ότι τα περισσότερα συμβαλλόμενα κράτη έχουν προβλέψει πολλαπλές κυρώσεις, για την αντιμετώπιση διαφορετικών πτυχών της ίδιας παράβασης (ιδίως στον τομέα του φορολογικού και τελωνειακού δικαίου). Ωστόσο, η απόφαση αυτή δεν έδωσε σαφείς κατευθύνσεις στον εθνικό δικαστή για το πότε υπάρχει ουσιαστικός και χρονικός δεσμός ανάμεσα στις παράλληλες διαδικασίες. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τη χρονική σύνδεση, ούτε προσδιόρισε με ακρίβεια τη χρονική κλίμακα στην οποία πρέπει να κινηθούν οι δύο διαδικασίες, παράλληλα ή διαδοχικά, προκειμένου να εξακριβωθεί αν υπάρχει ο επαρκής σύνδεσμος ανάμεσα τους, ούτε ανέφερε ποια είναι τα σημαντικά χρονικά σημεία, τα οποία λογίζονται ως βάση για την εξακρίβωση αυτή. Στη συνέχεια, έχει διατυπωθεί η θέση ότι, μετά την πρόσφατη τροποποίηση του άρθρου πέντε παράγραφος δύο του ΚΔΔικ, είναι δυνατόν να λεχθεί ότι το γεγονός ότι ο διοικητικός δικαστής δεσμεύεται όσον αφορά το αν είναι αθώος ή ένοχος ο δράστης, καταδεικνύει τη συνολική εικόνα της εθνικής νομικής τάξης για τα εγκλήματα που διώκονται και κατ'αποτέλεσμα είναι πια υποστηρίξιμο ότι οι δύο διαδικασίες δείχνουν μια αρκετά στενή σχέση ανάμεσα τους.⁹¹

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

Νομοθετικές και νομολογιακές εξελίξεις σχετικά με την εφαρμογή της αρχής

«ne bis in idem»

1. Η τροποποίηση του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας

Η τροποποίηση του άρθρου 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας αφορά το μέρος που σχετίζεται με την δέσμευση των διοικητικών δικαστηρίων από τις αποφάσεις που εκδόθηκαν αμετάκλητα από τα ποινικά δικαστήρια. Με άλλα λόγια, το άρθρο πέντε παράγραφος δύο όριζε ότι : «Τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται από τις αμετάκλητες καταδικαστικές αποφάσεις των ποινικών δικαστηρίων ως προς την ενοχή του δράστη», ενώ μετά την τροποποίηση με τον νόμο 4446/2016, το άρθρο αυτό διαμορφώθηκε ως εξής: «Τα διοικητικά δικαστήρια δεσμεύονται επίσης, από τις παραπάνω αποφάσεις, αλλά και από τις αποφάσεις που αθώνουν αμετάκλητα, καθώς και από τα βουλεύματα τα οποία αποφαινόνται με αμετάκλητο τρόπο να μην υπάρξει κατηγορία, εκτός εάν η απαλλαγή βασίστηκε στην μη ύπαρξη αντικειμενικών ή

⁹¹ Βλ. Δ. Παπαδοπούλου, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ της 15.11.2016 στην υπόθεση Α και Β κατά Νορβηγίας, ό.π., σελ. 643. Ως προς το σχετικό προβληματισμό βλ. και Ι. Δημητρακόπουλο, Η επιρροή της ποινικής δίκης στη διοικητική διαδικασία και δίκη για φορολογικές παραβάσεις, υπό το φως των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ, ό.π.

υποκειμενικών στοιχείων τα οποία δεν είναι όρος της διοικητικής παράβασης». Η συγκεκριμένη διάταξη, τέθηκε για να συμμορφωθεί η Ελληνική Δημοκρατία με τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, σχετικά με το τεκμήριο αθωότητας και την αρχή «ne bis in idem».

Έτσι λοιπόν κατέστη σαφές ότι με την νέα αυτή ρύθμιση έγινε μια προσπάθεια συμπόρευσης μεταξύ ποινικής και διοικητικής δίκης, χωρίς ωστόσο, να επιτευχθεί ένα ουσιαστικό αποτέλεσμα όσον αφορά την εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem». Για τον λόγο αυτό, για να καταστεί η διάταξη αυτή σύμφωνη με το ευρωπαϊκό δίκαιο, χρειάστηκε να ερμηνευτεί στενά σύμφωνα με την αρχή «ne bis in idem» και αποκρυσταλλώθηκε νομολογιακά με τις αποφάσεις του ΣΤΕ του 2018, κάτι που σηματοδότησε την **τρίτη φάση της εξέλιξης της νομολογίας του ΣΤΕ όσον αφορά την αρχή «ne bis in idem»**. Με τις αποφάσεις αυτές, επιτεύχθηκε η ερμηνεία της νέας διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 εδαφ. β' του ΚΔΔικ, για να είναι συμβατή με το δίκαιο της Ε.Ε. και η πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ εφαρμόστηκε σε 3 υποθέσεις: τις υποθέσεις «*Menci*», «*Garlsson Real Estate*» ^{και} «*Di Puma*», με τις οποίες το ΔΕΕ προέβη σε ερμηνεία και επεξήγηση των θεμάτων, τα οποία αφορούν την αρχή «ne bis in idem», που διασφαλίζεται μέσα από το άρθρο πενήντα του ΧΘΔ της ΕΕ.

2. Οι αποφάσεις του έτους 2018 του ΔΕΕ

Στις συγκεκριμένες υποθέσεις τέθηκαν προδικαστικά ερωτήματα ενώπιον του ΔΕΕ όσον αφορά την παραβίαση της αρχής «ne bis in idem», λόγω της **κίνησης ποινικής δίωξης** κατά των ενδιαφερομένων προσώπων και παράλληλης **επιβολής διοικητικών προστίμων** (στην πρώτη περίπτωση εξαιτίας του ότι δεν καταβλήθηκε Φ.Π.Α. ενώ στις άλλες δύο περιπτώσεις εξαιτίας της χειραγώγησης της αγοράς).

Η απόφαση του ΔΕΕ που εξεδόθη στις είκοσι Μαρτίου δύο χιλιάδες δέκα οκτώ , «Luca Menci» αφορά την ερμηνεία του άρθρου πενήντα του Χάρτη, εξεταζόμενου κάτω από το φως του ως άνω άρθρου τέσσερα. Η αίτηση προδικαστικής απόφασης που προτάθηκε στο πλαίσιο ποινικής δίκης σε βάρος του Luca Menci αφορά αδικήματα που σχετίζονται με τον φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ). Σε βάρος του Luca Menci, στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας, επιβλήθηκε διοικητικό πρόστιμο, καθότι δεν πλήρωσε τον οφειλόμενο ΦΠΑ για το 2011. Παράλληλα, όμως ασκήθηκε και ποινική δίωξη σε βάρος του, καθότι η ιταλική νομοθεσία προέβλεπε κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα για τους δράστες της φοροδιαφυγής. Μάλιστα, βάσει του νόμου αυτού, οι

διοικητικές και ποινικές διαδικασίες διεξάγονται αυτόνομα. Το ιταλικό ποινικό δικαστήριο έστειλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ για το αν είναι νόμιμη η ποινική δίωξη, όταν έχει προηγηθεί κύρωση διοικητικού χαρακτήρα, κάτω από το πρίσμα της αρχής.

Το Δικαστήριο τόνισε την υποχρέωση των κρατών μελών να εμποδίζουν επαρκώς κάθε ενέργεια που καταστρατηγεί τα συμφέροντα οικονομικού ενδιαφέροντος της Ένωσης, σύμφωνα με το άρθρο 325 της Σ.Λ.Ε.Ε. Στη συνέχεια εφαρμόζει τα κριτήρια »Engel», για να διαπιστώσει ότι **η διοικητική κύρωση έχει ποινικό φύση**, και αφού την εξακριβώνει, προβαίνει σε εξέταση και των υπόλοιπων κριτηρίων, ήτοι την ταυτότητα των πραγματικών περιστατικών και την ταυτότητα του προσώπου, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι κατ' αρχήν καταστρατηγείται η αρχή «ne bis in idem». Ύστερα, χρησιμοποιώντας το αρ.52 του ΧΘΔΕΕ, αποσαφηνίζει ότι **οποιοσδήποτε περιορισμός των δικαιωμάτων** χρειάζεται να είναι **απαραίτητος, ανάλογος** και να **προασπίζει το γενικό συμφέρον**. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο και το ΕΔΔΑ έκριναν ότι η **καταβολή ΦΠΑ** είναι δυνατόν να αντιμετωπισθεί ως ζήτημα **γενικού συμφέροντος** γεγονός που μπορεί να **αιτιολογήσει την συρρίκνωση της αρχής**. Το δικαστήριο κατέληξε στο συμπέρασμα ότι η αρχή μπορεί να περιοριστεί εφόσον συντρέχουν οι κάτωθι προϋποθέσεις:

- 1) Να αποσκοπείται λόγος δημοσίου συμφέροντος.
- 2) Να εξασφαλίζεται ότι η πρόσθετη επιβάρυνση από σωρευτικές κυρώσεις περιορίζεται στο ελάχιστο αναγκαίο.
- 3) Να εξασφαλίζεται ότι η αυστηρότητα όλων των κυρώσεων φτάνει έως το απολύτως απαραίτητο σε σχέση με το πόσο σοβαρή είναι η παράβαση.

Ειδικότερα, το άρθρο 50 του Χάρτη έχει συνέπεια ότι δεν έρχεται σε αντίθεση με την εθνική νομοθεσία, σύμφωνα με την οποία μπορεί να ασκηθεί ποινική δίωξη κατά προσώπου που δεν καταβάλλει τον οφειλόμενο φόρο προστιθέμενης αξίας εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας, ακόμη και αν το πρόσωπο έχει διωχθεί, για το ίδιο γεγονός, με διοικητική κύρωση ποινικού χαρακτήρα, που δεν μπορεί να προσβληθεί, υπό τον όρο ότι τέτοιου είδους ρυθμίσεις, **αποσκοπούν στο γενικό συμφέρον**, ήτοι την καταπολέμηση των παραβάσεων της νομοθεσίας περί Φ.Π.Α., με την πρόσθετη προϋπόθεση ότι τέτοιου είδους διώξεις και κυρώσεις πρέπει να **αποσκοπούν σε συμπληρωματικούς σκοπούς** με αντικείμενο, διαφορετικές πτυχές της ίδιας επίμαχης παραβατικής συμπεριφοράς. Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να διασφαλίσει, ότι η

επιβάρυνση που προκύπτει για το εμπλεκόμενο πρόσωπο, λόγω σωρευτικών διώξεων και κυρώσεων, **δεν είναι δυσανάλογη σε σχέση με τη βαρύτητα του διαπραχθέντος εγκλήματος, δηλαδή όχι περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο** για να πραγματοποιηθούν οι επιδιωκόμενοι σκοποί, πράγμα που σημαίνει πως αν υπάρχουν περισσότερα κατάλληλα μέτρα, πρέπει να επιλέγεται το λιγότερο καταναγκαστικό.⁹² Επιπρόσθετα, η συγκεκριμένη ρύθμιση της εθνικής έννομης τάξης, θα πρέπει να περιέχει συγκεκριμένους κανόνες ώστε ο πολίτης να μπορεί να προβλέψει ποιές πράξεις ή παραλείψεις μπορεί να αποτελέσουν το αντικείμενο μιας τέτοιας σώρευσης.⁹³

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι το Δικαστήριο ερμήνευσε πιο διευρυμένα την αρχή του αρ. 50 του ΧΘΔΕΕ και του αρ. 4 του 7ου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ. Η υπόθεση αυτή αποτέλεσε βάση για το Δικαστήριο και μετέπειτα στην υπόθεση «Garlsson Real Estate and others (C-537/16)», πράγμα που υποδηλώνει ότι ο περιορισμός της αρχής έχει καθιερωθεί πια στην νομολογία του Δικαστηρίου, και πρόκειται να αιτιολογήσει περαιτέρω διαφοροποιήσεις, καθιστώντας έτσι σχετική την απαρέγκλητη επιταγή του αρ. πενήντα παράγραφος τρία του ΧΘΔΕΕ.⁹⁴

Το ΔΕΕ επανέλαβε τη νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με την ποινική φύση των κυρώσεων αλλά και την ταυτότητα της παραβατικής συμπεριφοράς. Ειδικότερα, επανέλαβε ότι η ποινική φύση των κυρώσεων εκτιμάται βάσει των κριτηρίων της υπόθεσης Bonda (τα οποία μάλιστα ομοιάζουν με τα κριτήρια «Engel» του ΕΔΔΑ), τονίζοντας ότι κάθε κύρωση που επιδιώκει κατασταλτικό σκοπό έχει ποινικό χαρακτήρα, ο οποίος (ποινικός χαρακτήρας) δεν αναιρείται και στην περίπτωση που μια κύρωση επιδιώκει μόνο προληπτικό σκοπό.⁹⁵ Επιπρόσθετα, και πάλι ως προς την έννοια του «idem», το ΔΕΕ ευθυγραμμίστηκε με τη νομολογία του ΕΔΔΑ, καταλήγοντας ότι η ταυτότητα της παράβασης εξετάζεται με βάση τα πραγματικά περιστατικά, δηλαδή την ύπαρξη ενός συνόλου συγκεκριμένων περιστάσεων που συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους και οδήγησαν στην αθώωση ή στην αμετάκλητη καταδίκη του εν λόγω προσώπου, επισημαίνοντας ότι ο νομικός χαρακτηρισμός των πραγματικών περιστατικών και τα προστατευόμενα έννομα συμφέροντα δεν παίζουν ρόλο στην εξακρίβωση του αν

⁹² <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=201903&mode=lst&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=EL&cid=112301>

⁹³ ΔΕΕ Mencj, σκ. 51, ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ. 53.

⁹⁴ InfoCuria Europa. (2018). Απόφαση Mencj.

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?sessionId=9ea7d2dc30dd1326676a2d2f4dcf9160e38ee6a0e65c.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyNc3r0?text=&docid=200404&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=773892>

⁹⁵ Βλ. ΔΕΕ Mencj, σκ. 31, ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ. 33.

υπάρχουν ταυτόσημες παραβάσεις, στον βαθμό μάλιστα που το περιεχόμενο της προστασίας που κατοχυρώνεται στο άρθρο 50 του Χάρτη δεν μπορεί να διαφέρει ανάμεσα στα κράτη μέλη.⁹⁶

Παρόλο που, μέχρι αυτό το σημείο το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σύγκλινε με τη νομολογία του ΕΔΔΑ όσον αφορά την ερμηνεία του στοιχείου του «bis», διέφερε στο ότι **δεν δέχθηκε την ύπαρξη ουσιαστικού ή χρονικού δεσμού ανάμεσα στις δύο διαδικασίες ως κριτήριο ερμηνείας του στοιχείου του «bis»**, χωρίς έτσι να ακολουθήσει την απόφαση *A και B κατά Νορβηγίας*. Ειδικότερα, το ΔΕΕ περιόρισε την αρχή, όχι με βάση το κριτήριο της επαρκώς στενής συνάφειας που καθιέρωσε, αλλά με βάση τη διαπίστωση ότι το δικαίωμα που ορίζεται στο άρθρο 50 του ΧΘΔ μπορεί να περιοριστεί, όπως μπορεί να συμβεί και με οποιοδήποτε δικαίωμα. Πιο συγκεκριμένα, με τις συγκεκριμένες αποφάσεις, διατυπώθηκε η κρίση ότι σε βάρος του ίδιου προσώπου είναι **επιτρεπτό να σωρεύονται ποινικές και διοικητικές κυρώσεις ποινικού χαρακτήρα, με την προϋπόθεση να συντρέχουν οι όροι του άρθρου 52 παρ. 1 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων**.⁹⁷ Άρα η αρχή μπορεί να περιοριστεί εάν υπάρχει συγκεκριμένος λόγος, ο οποίος χρειάζεται να είναι και σύμφωνος με το Ευρωπαϊκό δίκαιο. Το Δικαστήριο λοιπόν τόνισε ότι μια διάταξη της εθνικής έννομης τάξης, μπορεί **να επιτρέπει την από κοινού επιβολή διώξεων και κυρώσεων ποινικού χαρακτήρα**, αρκεί να **επιδιώκεται σκοπός γενικού συμφέροντος** που να μπορεί να αποτελέσει τον λόγο για μία τέτοια σώρευση, ο οποίος στην πρώτη υπόθεση σχετίζεται με την είσπραξη του Φόρου Προστιθέμενης Αξίας⁹⁸ ενώ στις άλλες δύο υποθέσεις σχετίζεται με την ασφάλεια των χρηματοπιστωτικών αγορών της Ένωσης και την εμπιστοσύνη των πολιτών στα χρηματοπιστωτικά μέσα.⁹⁹

Το ΔΕΕ στην υπόθεση **Menci** κατέληξε ότι επαφίεται στον εθνικό δικαστή να εκτιμά αν οι σωρευτικές κυρώσεις δεν ξεπερνούν το αναγκαίο μέτρο ανάλογα με το μέγεθος της παράβασης που διαπράχθηκε. Αντίθετα, στην απόφαση **Garlsson Real Estate**, το ΔΕΕ υποστήριξε ότι σε περίπτωση αμετάκλητης καταδικαστικής απόφασης εκδοθείσας από το ποινικό δικαστήριο, δεν επιτρέπεται να συνεχιστεί η διαδικασία επιβολής διοικητικού προστίμου ποινικού χαρακτήρα σε βάρος του ίδιου προσώπου για

⁹⁶ Βλ. ΔΕΕ Menci, σκ. 36, ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ. 38.

⁹⁷ <https://fra.europa.eu/el/eu-charter/article/52-emveleia-kai-ermineia-ton-dikaiomaton-kai-ton-arhon?page=1>

⁹⁸ ΔΕΕ Menci, σκ. 44.

⁹⁹ ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ.46, ΔΕΕ Di Puma, σκ. 42.

τα ίδια πραγματικά περιστατικά, δυνάμει του άρθρου 50 του Χάρτη, δεδομένου ότι η ποινική καταδίκη δύναται να εμποδίσει την παράβαση αποτελεσματικά, αναλογικά και αποτρεπτικά.

Τέλος, στην υπόθεση **Di Puma** το ΔΕΕ συμπέρανε ότι το άρθρο 50 του Χάρτη δεν επιτρέπει την εξακολούθηση της διαδικασίας για την επιβολή διοικητικού προστίμου ποινικού χαρακτήρα εάν το ποινικό δικαστήριο είχε εκδώσει αμετάκλητη αθωωτική απόφαση και είχε διαπιστώσει ότι δεν είχε διαπραχθεί παράβαση, καθώς κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού.

Καταλήγοντας αξίζει να παρατηρήσουμε ότι το επίπεδο της παρεχόμενης προστασίας από το ΔΕΕ σχετικά με την αρχή «ne bis in idem» είναι ανάλογο με αυτό της ΕΣΔΑ, καθώς ενσωμάτωσε τα ίδια κριτήρια, που έλαβε υπόψιν του και το ΕΔΔΑ στην υπόθεση *A και B κατά Νορβηγίας*, ήτοι την επιδίωξη συμπληρωματικών σκοπών, την προβλεψιμότητα, τον συντονισμό των διαδικασιών και την αναλογικότητα. Σύμφωνα με τις ανωτέρω αποφάσεις του έτους δύο χιλιάδες δέκα οκτώ, το ΔΕΕ, κατ' αναλογία του ΕΔΔΑ περιόρισε το πεδίο προστασίας της αρχής «ne bis in idem», δίνοντας την ευχέρεια στα κράτη-μέλη να επιλέξουν αυτά σύστημα διπλών κυρώσεων. Παρόλα αυτά το ΔΕΕ δεν ακολούθησε την θέση του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *A και B κατά Νορβηγίας*, ότι η αρχή περιορίζεται μέσα από την αναζήτηση επαρκώς στενού δεσμού ανάμεσα στις παράλληλες διαδικασίες, αλλά μέσα από την διαπίστωση ότι το δικαίωμα του άρθρου 50 του ΧΘΔ δεν είναι απόλυτο, αλλά αντίθετα υπόκειται σε περιορισμούς υπό την εγγύηση του άρθρου 52 παράγραφος 1, υπό την προϋπόθεση ότι οι περιορισμοί αυτοί επιβάλλονται προς το γενικό συμφέρον, είναι συγκεκριμένοι, προβλέψιμοι, κατάλληλοι και αναγκαίοι για την επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται.

3. Η τρίτη φάση εξέλιξης της νομολογίας του ΣτΕ

Η νομολογία του ΣΤΕ εξελίχθηκε μέσα από δύο κρίσιμες αποφάσεις αυτή της επταμελούς σύνθεσης του **ΣΤΕ 951/2018**, η οποία μεν σχετίζεται με την επιβολή πολλαπλών τελών σε υπόθεση λαθρεμπορικής παράβασης, αφότου προηγήθηκε αμετάκλητη αθωωτική απόφαση από το ποινικό δικαστήριο, και της **ΣτΕ 1887/2018**, η οποία δε σχετίζεται με την επιβολή πολλαπλών τελών σε υπόθεση λαθρεμπορικής παράβασης, αφότου προηγήθηκε αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις δύο αυτές υποθέσεις το εθνικό δικαστήριο έπρεπε να συνδυάσει στο σκεπτικό του το άρθρο 50 του ΧΘΔ με το άρθρο 4 παρ. 1 του 7 ου Π.Π. ΕΣΔΑ όπως το είχε ερμηνεύσει το ΕΔΔΑ.

Οι δύο αυτές αποφάσεις κρίθηκαν κρίσιμες καθότι μέσω αυτών το ΣΤΕ προσδιόρισε εκ νέου τις προϋποθέσεις σωρευτικής επιβολής κυρώσεων με την υιοθέτηση της νομολογίας του ΔΕΕ και προέβη σε ερμηνεία της νέας διάταξης του άρθρου 5 παρ. 2 εδαφ. β' του ΚΔΔικ κάτω από το πρίσμα της αρχής «ne bis in idem».

Το Δικαστήριο, ενστερνιζόμενο των κρίσεων του ΔΕΕ, δέχτηκε ότι η προστατευτική ισχύ της αρχής «ne bis in idem» μπορεί να περιοριστεί μέσα από την επιβολή περισσότερων ποινικών κυρώσεων, υπό τον όρο ότι υφίσταται λόγος δημοσίου συμφέροντος και το θιγόμενο πρόσωπο συνολικά επιβαρύνεται μέχρι του αναγκαίου μέτρου για να υλοποιηθεί ο συγκεκριμένος σκοπός. Πιο συγκεκριμένα, στις αποφάσεις αυτές κρίθηκε ότι σύμφωνα με το άρθρο 50 του Χάρτη ο ποινικός χαρακτήρας των διοικητικών κυρώσεων κρίνεται σύμφωνα με κριτήρια που μοιάζουν με τα κριτήρια «Engel» και, επομένως, έχουν «ποινική» φύση διοικητικά πρόστιμα (για παράδειγμα το ένδικο πολλαπλό τέλος) μεγάλου ύψους, τα οποία επιβάλλονται για να παρεμποδίσουν παραβάσεις της φορολογικής/τελωνειακής νομοθεσίας.

Επίσης διαπιστώθηκε ότι η συνέχιση διαδικασίας ή δίκης για την επιβολή διοικητικού προστίμου ποινικού χαρακτήρα για φορολογική ή τελωνειακή παράβαση **είναι πέραν του αναγκαίου** για την επίτευξη του στόχου της εξάλειψης της δασμοφοροδιαφυγής και της είσπραξης των φόρων ή/και δασμών που οφείλονται. Αυτό συμβαίνει όταν υπάρχει ή αμετάκλητη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, που κρίνει ότι δεν υφίσταται η επίμαχη φορολογική παράβαση, ή αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, βάσει της οποίας επιβλήθηκε ποινή, ικανή να καταστείλει την παράβαση που διαπράχθηκε, αποτελεσματικά, αναλογικά και αποτρεπτικά, λαμβανομένου υπόψη ότι η απαγόρευση της σώρευσης ποινικών και διοικητικών (διώξεων και) κυρώσεων, σύμφωνα με την αρχή «ne bis in idem», τελεί **υπό τον όρο ότι η κύρωση** που επιβλήθηκε στο πλαίσιο της **πρώτης** διαδικασίας που ολοκληρώθηκε αμετάκλητα είναι **αποτελεσματική, ανάλογη της παράβασης και αποτρεπτική**.¹⁰⁰

Όσον αφορά στο δεύτερο ζήτημα που σχετίζεται με την **δέσμευση του διοικητικού δικαστή από αμετάκλητα εκδοθείσα αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου**, σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 2 εδ. β' του ΚΔΔικ, έγιναν δεκτά τα εξής:

(α) το διοικητικό δικαστήριο δεσμεύεται από αμετάκλητη, είτε καταδικαστική είτε αθωωτική, απόφαση που εξέδωσε το ποινικό δικαστήριο, υπό τον όρο ότι η ποινική

¹⁰⁰ Βλ. ΣΤΕ 951/2018, σκ. 5, ΣΤΕ 1887/2018, σκ. 4.

απόφαση σχετίζεται με την ίδια παράβαση, ως ιστορικό γεγονός, σε σχέση με εκείνη που καταλογίσθηκε στον προσφεύγοντα με την ένδικη διοικητική πράξη, η οποία οδήγησε στην επιβολή σε βάρος του διοικητικής κύρωσης, και

(β) η εν λόγω δέσμευση σχετίζεται με το αν ο προσφεύγων είναι ένοχος ή όχι, δηλαδή αν η συμπεριφορά του προσφεύγοντος είναι αξιόποινη ή όχι, και, συνεπώς δεν περιλαμβάνει την επιβολή δασμών και φόρων, που δεν έχουν χαρακτήρα ποινής/κύρωσης για διοικητικές παραβάσεις (δηλαδή παρόμοιας φύσης με το μέτρο που απειλείται σε ποινικές διαδικασίες).

Άλλωστε η αντίθετη ερμηνευτική εκδοχή, θα ερχόταν σε αντίθεση με το άρθρο 94 παρ. 1 του Συντάγματος, με επακόλουθο την απόφαση του ποινικού δικαστή, τελικά, για το αν υπάρχει φορολογική υποχρέωση, κάτι που συνιστά **αντικείμενο της διοικητικής δίκης, και όχι του διοικητικού δικαστή** του οποίου αρμοδιότητα αποτελούν οι φορολογικές υποθέσεις. Επιπρόσθετα, το αν υπάρχει φορολογική υποχρέωση ενός προσώπου, δεν βασίζεται στην υπαιτιότητα και παραβατική συμπεριφορά του, αλλά στην αντικειμενική ύπαρξη φορολογητέας συναλλαγής, όπως ορίζεται από τον νόμο. Αυτή η διαπίστωση είναι σημαντική καθότι ειδικά και στην συγκεκριμένη υπόθεση της λαθρεμπορίας, η **τυχόν αμετάκλητη απαλλαγή** του προσφεύγοντος από το ποινικό αδίκημα, με την αιτιολογία ότι δεν υπάρχουν αποδείξεις δόλιας συμμετοχής του στο διαπραχθέν αδίκημα λαθρεμπορίας δεν έχει ως αποτέλεσμα και την απαλλαγή του από το ποσό των τελών ή φόρων που οφείλονται για το αδίκημα της λαθρεμπορίας..¹⁰¹ Καταλήγοντας αξίζει να συνοψίσουμε ότι το άρθρο 5 παρ. 2 εδ. β' του ΚΔΔικ αφορά τη δέσμευση του **διοικητικού δικαστή** από προηγούμενη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου, **να ακυρώσει ο ίδιος το πολλαπλό τέλος που άχθηκε ενώπιον του**.

Αντίθετα, σχετικά με την δέσμευση του διοικητικού δικαστή από **προγενέστερη καταδικαστική απόφαση**, το Δικαστήριο υποστήριξε ότι σε περίπτωση που επιβλήθηκε **πολλαπλό τέλος λαθρεμπορίας, η αμετάκλητη καταδικαστική ποινική απόφαση, δεσμεύει ως προς τη νομιμότητα του καταλογισμού του πολλαπλού τέλους**¹⁰². Βέβαια, κρίθηκε ότι η κατά τα άνω υποχρεωτική ακύρωση της επιβολής του πολλαπλού τέλους, εξαρτάται από την όρο ότι και μόνη της η **κύρωση του ποινικού δικαστηρίου, είναι τελέσφορη, αποτρεπτική και ανάλογη προς την σπουδαιότητα της**

¹⁰¹ ΣΤΕ 951/2018, σκ. 10

¹⁰² ΣΤΕ 1887/2018, σκ. 9.

παράβασης συμπεριλαμβανομένου του ύψους της παράβασης και των περιστάσεων υπό τις οποίες διαπράχθηκε. Για να διαπιστωθεί εάν πληρούνται οι άνω προϋποθέσεις, ο διοικητικός δικαστής χρειάζεται να λάμβάνει υπόψιν του **εάν** η ποινή που επιβλήθηκε συνιστά την **κατώτερη** σε σχέση με όσες ορίζονται στο νόμο, παρά τη σπουδαιότητα του αδικήματος για το οποίο κατηγορείται, **εάν επιβλήθηκε με αναστολή**, καθώς και **εάν** είναι σημαντικά λιγότερο αυστηρή από την επακόλουθη ελάχιστη ποινή για παρόμοια αδικήματα φοροδιαφυγής/λαθρεμπορίας, στοιχείο που δείχνει σαφώς αλλαγή στην πιο αυστηρή αξιολόγηση από τον νομοθέτη των κατάλληλων και απαραίτητων κυρώσεων για την πρόληψη.¹⁰³

Με βάση τα ανωτέρω συμπεραίνεται ότι η αποτελεσματική προστασία του κράτους από την φοροδιαφυγή πρέπει να συνεκτιμάται με την αρχή «ne bis in idem» και συνεπώς να μπορεί να δικαιολογηθεί η σόρρευση ποινικών και διοικητικών κυρώσεων για την αυτή παράβαση της φορολογικής/τελωνειακής νομοθεσίας. Άλλωστε το ενωσιακό δίκαιο υποχρεώνει τα κράτη μέλη να καθορίζουν αποτελεσματικές ποινές για τις παραβάσεις της φορολογικής/τελωνειακής νομοθεσίας. Σε περίπτωση όμως που η **προηγηθείσα ποινική απόφαση είναι αθωωτική**, (υπόθεση ΣΤΕ 951/2018), η επιβολή πολλαπλού τέλους βαίνει αντίθετα με την αρχή «ne bis in idem». Κάτι τέτοιο το προβλέπει και το άρθρο 5 παρ. 2 του ΚΔΔ το οποίο αναφέρεται στην υποχρέωση του διοικητικού δικαστή να δεσμευτεί από αμετάκλητη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Εάν όμως, **προηγηθεί αμετάκλητη καταδικαστική απόφαση** ποινικού δικαστηρίου είναι αναγκαίο να εξεταστεί αν η ποινική καταδίκη μπορεί να καταστείλει, από μόνη της, την παράβαση αποτελεσματικά. Γι αυτό τον λόγο στην υπόθεση 1887/2018 κρίθηκε ότι το πολλαπλό τέλος που επιβλήθηκε στον υπαίτιο της παράβασης, δεν αντίκειται στη αρχή «ne bis in idem», ενώ είχε προηγηθεί αμετάκλητη ποινική καταδίκη σε βάρος του που διέτασσε ποινή φυλάκισης ενός έτους με αναστολή. Αυτό συνέβη καθότι η συγκεκριμένη ποινή ήταν **η λιγότερη βαριά** από τις προβλεπόμενες ποινές και **η λιγότερη αυστηρή** σε σχέση με την σπουδαιότητα του λαθρεμπορικού αδικήματος, μιας και το Ελληνικό Κράτος έχασε σημαντικό ποσό χρημάτων από δασμούς που θα εισέπραττε και ενόψει των συνθηκών τέλεσης αυτής, καθώς ο δράστης χρησιμοποίησε διάφορα τεχνάσματα για να μην εντοπιστεί, εμπλέκοντας και κάποια άλλα πρόσωπα. Έτσι, η ποινή η οποία επιβλήθηκε δεν ήταν αρκετά αποτελεσματική για την αντιμετώπιση της λαθρεμπορίας και της διοικητικής παράβασης, πράγμα που θα ήταν αρκετά επαχθές για το δημόσιον συμφέρον.

¹⁰³ ΣΤΕ 1887/2018, ό.π

Καταλήγοντας είναι αξιοσημείωτο ότι το Συμβούλιο Της Επικρατείας έκανε προσπάθεια να συνδυάσει τις μη συγκλίνουσες απόψεις του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου όσον αφορά την αρχή «ne bis in idem», παρόλα αυτά όμως σύγκλινε περισσότερο προς τη νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τουλάχιστον όσον αφορά στις υποθέσεις στις οποίες θα εφαρμοζόταν το δίκαιο της Ε.Ε. Πάντως η ερμηνεία της αρχής «ne bis in idem» με βάση την νομολογία του ΔΕΕ δεν υστερεί αν πρόκειται για την προστασία των δικαιωμάτων για όσους έχουν διαπράξει φορολογικές ή λαθρεμπορικές παραβάσεις, καθότι το άρθρο 50 του ΧΘΔ παρέχει ίδιας έκτασης προστασία με το άρθρο 4 παρ. 1 του Π.Π της ΕΣΔΑ.

3.1 Η απόφαση του ΣτΕ 1771/2019

Παρόλο που το ΣΤΕ είχε φτάσει σε ένα επίπεδο σύγκλισης της νομολογίας του με αυτή του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, με την απόφαση 1771 το έτους 2019, απέκλινε από τις μέχρι τώρα θέσεις του όσον αφορά στην εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» σε λαθρεμπορικές παραβάσεις. Μάλιστα το ζήτημα αυτό λόγω της κρισιμότητας του, παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του Δικαστηρίου, καθότι είχαν προκύψει διαφορετικές θέσεις σε σχέση με την νομολογία του προηγούμενου Τμήματος.

Με την συγκεκριμένη απόφαση απορρίφθηκε λόγος αναίρεσης σχετικά με την παραβίαση της αρχής «ne bis in idem», καθότι το Διοικητικό Εφετείο δεν ακύρωσε την επιβολή σε βάρος της αναιρεσείουσας των πολλαπλών τελών, παρότι είχε εκδοθεί αμετάκλητη αθωωτική ποινική απόφαση υπέρ της. Με την απόφαση αυτή κρίθηκε ότι **δεν υπάρχει παραβίαση της αρχής «ne bis in idem» ούτε άλλης συνταγματικής αρχής όταν έχουν επιβληθεί σωρευτικά ποινικές και διοικητικές κυρώσεις πολλαπλού τέλους.** Το σκεπτικό της απόφασης ήταν το εξής:

Α) Αρχικά επισημάνθηκε ότι η αρχή «ne bis in idem» έτσι όπως διασφαλίζεται στο Σύνταγμα, στην ΕΣΔΑ και στο δίκαιο της Ε.Ε., δεν παράγει ένα αυτοτελές δίκαιο αλλά αντανakλά την εκκρεμοδικεία και το δεδικασμένο, εκφάνσεις της ασφάλειας δικαίου καθώς και ευρύτερα του κράτους δικαίου. Ειδικότερα, η αρχή «ne bis in idem» **δεν επιτρέπει την εκ νέου κίνηση της ίδιας διαδικασίας** κατά του ίδιου υποκειμένου για το αυτό αντικείμενο **και επιπλέον τη σωρευτική τιμωρία** της ίδιας συμπεριφοράς στο πλαίσιο της ίδιας διαδικασίας ή διαφορετικών διαδικασιών. Εξάλλου, η εν λόγω αρχή όχι μόνο επιτρέπει να επιβληθούν σωρευτικά κυρώσεις με επίκληση διατάξεων που

βρίσκονται σε αληθή κατ' ιδέαν συρροή, αλλά και δεν επιβάλλει «ενότητα διαδικασίας», και, και ως εκ τούτου **δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι εμποδίζει την επιβολή αυτών των κυρώσεων από άλλες αρχές με ανεξάρτητες και αυτοτελείς διαδικασίες**. Παράλληλα, ανεξάρτητα από το αν εφαρμοστούν τα κριτήρια «Engel» για το χαρακτηρισμό μιας κύρωσης ως ποινικής, αυτό δεν συνεπάγεται ότι η αρχή «ne bis in idem» απαγορεύει να επιβληθούν διοικητικές και ποινικές κυρώσεις διαδοχικά.¹⁰⁴

Β) Το ΣΤΕ επεσήμανε πλέον ότι η αρχή «ne bis in idem» πρόκειται για **μια γενική αρχή** του Συντάγματος που μπορεί να προστατεύσει ενάντια σε οποιαδήποτε κύρωση, **ασχέτως του ποινικού ή όχι χαρακτήρα αυτής**. Ως εκ τούτου, το ΣΤΕ απέφυγε να διακρίνει την ποινική φύση της κύρωσης που έπρεπε να κριθεί ενώπιον του, σύμφωνα με τα κριτήρια «Engel», δεδομένης της ευρύτερης εφαρμογής της συνταγματικά προερχόμενης αρχής «ne bis in idem», σε αντίθεση με την ΕΣΔΑ.

Γ) Το ΣΤΕ τόνισε για πρώτη φορά όσον αφορά τις διοικητικές κυρώσεις, ότι οι διοικητικές αρχές μπορούν να επιβάλλουν ποινές πειθαρχικού χαρακτήρα, καθώς και «κυρώσεις σε επιχειρηματικές οντότητες και εγχειρήματα». Στην τελευταία αυτή περίπτωση η κύρωση επιβάλλεται σε οντότητα που ενεργεί με βάση τις προϋποθέσεις της οικονομικής ελευθερίας (αρ. 5 Συντάγματος), γι' αυτό και η κύρωση στην περίπτωση αυτή δεν εμπεριέχει ποινική χροιά και ηθική αποδοκιμασία αλλά επιτελεί οικονομικό σκοπό. Επομένως, όταν οι οικονομικές παραβάσεις επιφέρουν την παράλληλη επιβολή ποινικών και διοικητικών κυρώσεων, **οι συγκεκριμένες κυρώσεις δεν αποτελούν idem, καθώς δεν είναι διαφορετικές**, μόνο όσον αφορά τον σκοπό και την λειτουργία τους, που είναι συμπληρωματικά, **αλλά, κυρίως όσον αφορά το υποκείμενο**, διότι αφενός πρόκειται για **φυσικό πρόσωπο** και αφετέρου **για επιχείρηση**. Έτσι, σε περίπτωση σύρρευσης διοικητικών και ποινικών κυρώσεων, δεν μπορεί να πληρωθεί η προϋπόθεση του idem που είναι απαραίτητη για να εφαρμοστεί η αρχή «ne bis in idem».

Δ) Το ΣΤΕ ανέφερε επιπλέον πως οι κυρώσεις αυτές μπορούν να επιβληθούν παράλληλα καθότι επιδιώκουν διαφορετικούς σκοπούς και προστατεύουν διαφορετικά έννομα αγαθά. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός του τελωνειακού λαθρεμπορίου είναι η εξασφάλιση της ακριβούς εφαρμογής των τελωνειακών νόμων και η διόρθωση των ζημιών που προκαλούνται από παράνομες πράξεις στην κοινωνία, ενώ σκοπός του εγκληματικού λαθρεμπορίου είναι η προστασία της εθνικής κυριαρχίας, της δημόσιας περιουσίας και της ασφάλειας των συναλλαγών.

¹⁰⁴ ΣΤΕ 1771/2019 σκ. 7

Ε) Εξετάζοντας την προϋπόθεση της σύνδεσης των δύο διαδικασιών κατ' ουσίαν και κατά χρόνο, όπως είχε γίνει δεκτό στην απόφαση του ΕΔΔΑ *A και B κατά Νορβηγίας*, το ΣΤΕ συμπέρανε ότι **οι ποινικές και διοικητικές διαδικασίες για την επιβολή κυρώσεων σε υποθέσεις λαθρεμπορίας είναι αρκετά κοντά χρονικά και ουσιαστικά μεταξύ τους, ώστε η σωρευτική επιβολή τους δεν παραβιάζει την αρχή «ne bis in idem»**. Ειδικότερα ουσιαστικός σύνδεσμος υπάρχει καθότι οι τελωνειακοί φάκελοι είναι επίσης φάκελοι προανακριτικής διαδικασίας και, με βάσει τους δικονομικές κανόνες που ίσχυαν κατά τον κρίσιμο χρόνο, η απόφαση που εξέδωσε **το ποινικό δικαστήριο είναι δεσμευτική για τον διοικητικό δικαστή σε περίπτωση ενοχής και λαμβάνεται απλά υπόψη σε περίπτωση αθωότητας**. Από την άλλη χρονικός σύνδεσμος υπάρχει διότι τυχαία περιστατικά όσον αφορά την εξέλιξη των διαδικασιών, όπως το αν υπήρξε καθυστέρηση, έως ότου να περατωθεί και η δεύτερη διαδικασία, δεν γίνεται να επηρεάσουν την ενότητα τους.

Σύμφωνα λοιπόν με τα ανωτέρω **δεν συντρέχει ούτε η προϋπόθεση του «idem»**, καθότι η επιβολή πολλαπλού τέλους ως διοικητική κύρωση έχει διαφορετικό αποδέκτη από την αντίστοιχη ποινική, αλλά ούτε και η προϋπόθεση του «bis» μιας και οι δύο διαδικασίες έχουν μεταξύ τους ουσιαστικό και χρονικό σύνδεσμο. Βέβαια κάτι τέτοιο έρχεται σε αντίθεση με το ΕΔΔΑ, καθότι στις υποθέσεις *Καπετάνιος και Σισμανίδης και Σιταρίδης*, δεν παρουσιάζεται ότι αυτές, ήτοι οι δύο κυρωτικές διαδικασίες, συνδέονται αρκετά στενά ουσιαστικά και χρονικά μεταξύ τους, και γι' αυτό εφαρμόστηκε η αρχή.

Τέλος για πρώτη φορά επισημάνθηκε ότι η νομολογία του ΕΔΔΑ δεν δεσμεύει το ΣτΕ, μιας και αυτό σύμφωνα με το άρθρο 28 του Συντάγματος «έχει πρωτογενή εξουσία να προβαίνει σε ερμηνεία και εφαρμογή της Σύμβασης». Αυτό έρχεται σε αντίθεση με την παγειωθείσα άποψη ότι τα κράτη που έχουν συμβληθεί στην ΕΣΔΑ πρέπει να ακολουθούν την νομολογία του ΕΔΔΑ, ώστε να διασφαλίζεται ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα θα διαφυλάσσονται συλλογικά, όπως προβλέπει η ΕΣΔΑ. Πάντως, είναι σημαντικό επίσης να αναφερθεί ότι η Ελλάδα μπορεί να καταδικαστεί από το ΕΔΔΑ, εάν οι αποφάσεις των εθνικών δικαστηρίων είναι αντίθετες με την ΕΣΔΑ. Βέβαια, «μια συνομιλία» μεταξύ του ΕΔΔΑ και των ανώτατων Δικαστηρίων της Χώρας, μπορεί να αποβεί γόνιμη, με την προϋπόθεση της παραδοχής της ανωτερότητας της Σύμβασης σε σχέση με τα εθνικά δικαστήρια.

3.2. Η απόφαση ΣτΕ Ολ 359/2020

Μετά την απόφαση ΣΤΕ 1771/2019 η υπόθεση αυτή παραπέμφθηκε στην Ολομέλεια του ΣΤΕ λόγω της κρισιμότητάς της. Πιο συγκεκριμένα, η Ολομέλεια του ΣΤΕ επιλήφθηκε την υπόθεση αυτή, ύστερα από αίτηση αναίρεσης απόφασης από το Διοικητικό Εφετείο για υπόθεση που σχετιζόταν με την επιβολή της διοικητικής κύρωσης του πολλαπλού τέλους λαθρεμπορίας ενώ το ποινικό δικαστήριο είχε εκδώσει αμετάκλητη αθωωτική απόφαση, για το ίδιο αδίκημα.

Αρχικά το Δικαστήριο ερμήνευσε τα άρθρα 26, 94 και 96 του Συντάγματος. Πιο συγκεκριμένα, το Δικαστήριο διευκρίνισε ότι με βάση το άρθρο 94 τα διοικητικά δικαστήρια είναι αρμόδια να ελέγξουν από πλευράς νομιμότητας το έργο της φορολογικής διοίκησης, πράγμα πολύ σημαντικό, καθότι **η αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής συνιστά συνταγματικά κατοχυρωμένο στόχο δημοσίου συμφέροντος.**

Από την άλλη δε, σύμφωνα με το άρθρο 96, επιτρέπεται στην **Διοίκηση** η επιβολή **οικονομικών κυρώσεων** και **“ποινικού”** σύμφωνα με την ΕΣΔΑ **χαρακτήρα**, για παραβάσεις της φορολογικής ή τελωνειακής νομοθεσίας, κάτι που δεν αποκλείεται ούτε από την ΕΣΔΑ ούτε από το πρωτογενές δίκαιο της Ε.Ε., σύμφωνα με την καθιερωμένη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΔΕΕ, και δεν υπάρχει, έτσι, ανάγκη συμμόρφωσης της συνταγματικής ερμηνείας με το δίκαιο της Ε.Ε., όπως ισχυρίστηκε η μειοψηφία.

Επίσης υποστηρίχθηκε ότι οι περισσότερες υποθέσεις φοροδιαφυγής, λόγω της σπουδαιότητάς τους, εκτός από διοικητικές παραβάσεις συνιστούν και ποινικά αδικήματα και για να αντιμετωπιστούν πρέπει να τιμωρηθούν και με συμπληρωματικές κυρώσεις. Όμως κατ’ αυτόν τον τρόπο ανακύπτει το ζήτημα της διπλής, διοικητικής και ποινικής διαδικασίας, κάτι που χρειάζεται να ρυθμίζεται από τον νόμο και να εφαρμόζεται κατά τρόπο που να επιτρέπει στον ποινικό δικαστή να ενεργεί, αφού ο διοικητικός δικαστής έχει εκδώσει την τελεσίδικη απόφαση επί της ουσίας της υπόθεσης.

Σύμφωνα με το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, οι ποινικές διαδικασίες που έχουν περατωθεί αμετάκλητα μπορεί να έχουν αντίκτυπο στις αντίστοιχες διοικητικές διαδικασίες. Βέβαια, οι διατάξεις οι οποίες προκαλούν δέσμευση του διοικητικού δικαστή από τον ποινικό δικαστή κατά την αξιολόγηση της ουσίας μιας υπόθεσης, θα πρέπει να ερμηνεύονται στενά, καθώς, σύμφωνα με το Σύνταγμα, **μόνο ο διοικητικός δικαστής έχει την εξουσία να ακυρώσει μια διοικητική καταλογιστική πράξη.**

Σύμφωνα με τη μειοψηφία, θα ήταν αντίθετο προς το άρθρο 96 του Συντάγματος να επιβάλλει η διοίκηση ουσιαστικά ποινικές -σύμφωνα με τα κριτήρια «Engel»- κυρώσεις.

Στη συνέχεια, το ΣΤΕ για να ερμηνεύσει το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, αναφέρθηκε στις **προϋποθέσεις**, οι οποίες απαιτούνται για να **εφαρμοστεί η αρχή «ne bis in idem»**, επισημαίνοντας ότι αποτελεί έκφανση της αρχής του κράτους δικαίου, της ασφάλειας δικαίου και του δεδουλευμένου. Οι προϋποθέσεις λοιπόν αυτές είναι οι κάτωθι: **α)** περισσότερες “**ποινικές**”, (κατά την αυτόνομη έννοια της ΕΣΔΑ) διαδικασίες επιβολής κύρωσης, οι οποίες **δεν έχουν στενό δεσμό**, ανάμεσα τους, **β)** **η μία** από αυτές θα πρέπει να **έχει ολοκληρωθεί με αμετάκλητη απόφαση**, **γ)** και οι δύο αυτές διαδικασίες θα πρέπει να αφορούν **το ίδιο πρόσωπο και την ίδια παραβατική συμπεριφορά**, για την οποία επιβλήθηκε η κύρωση.

Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι αυτές **οι προϋποθέσεις πληρούνται στην παρούσα υπόθεση**. Πρώτον, οι δύο διαδικασίες –η διοικητική και η ποινική- προβλέπονταν ως **ανεξάρτητες** από τη σχετική νομοθεσία, με αποτέλεσμα η κύρωση που επιβλήθηκε στο πλαίσιο της μιας διαδικασίας δεν μπορούσε να ληφθεί υπόψη για τον υπολογισμό της ποινής στην άλλη διαδικασία. Επιπρόσθετα, τα ίδια αδικήματα προβλέπονται με τον ίδιο τρόπο τόσο στο διοικητικό όσο και στο ποινικό δίκαιο και οι κυρώσεις επιδιώκουν σε πρώτη φάση τους ίδιους πρωταρχικούς σκοπούς, δηλαδή την αποτελεσματική γενική πρόληψη και τιμωρία των παραβατών, οι οποίοι μπορούν να είναι μόνο φυσικά πρόσωπα, δεδομένου ότι η τέλεση ενός αδικήματος απαιτεί άμεση πρόθεση. Επιπλέον οι δύο διαδικασίες διαφέρουν και χρονικά, διότι η ποινική έχει περατωθεί αμετάκλητα πριν από 15 χρόνια, ενώ η διοικητική διαδικασία βρίσκεται ακόμη σε εξέλιξη.

Δεύτερον, σύμφωνα με τη νομολογία του ΕΔΔΑ και του ΣτΕ, **υποθέσεις πολλαπλών τελών λαθρεμπορίας**, παρομοίως με την συγκεκριμένη, **έχουν “ποινικό”**, βάσει των κριτηρίων «Engel», **χαρακτήρα**. Ο λόγος είναι ότι το ποσό της ποινής είναι υψηλό, πρόκειται για διοικητικές ποινές που έχουν προληπτικούς και τιμωρητικούς σκοπούς και χαρακτηρίζονται από τη νομοθεσία ως διοικητικά αδικήματα που απαιτούν άμεση πρόθεση του δράστη.

Τρίτον, σύμφωνα με τον ισχυρισμό της αναιρεσείουσας, η ποινική διαδικασία είχε περατωθεί με αμετάκληση αθωωτική ποινική απόφαση, καθώς η συμπεριφορά της δεν προκάλεσε χρηματική ζημία στο Ελληνικό Κράτος, όπως απαιτείτο από την διάταξη.

Τέλος, το Διοικητικό Εφετείο που δίκασε την εν λόγω υπόθεση, θεώρησε ότι η απαλλαγή της αναιρεσείδουσας είναι στοιχείο του πραγματικού της υπόθεσης.¹⁰⁵

Ακολούθως, το Δικαστήριο ερμήνευσε την αρχή «ne bis in idem» όπως αυτή προβλέπεται στο άρθρο 50 του Χ.Θ.Δ. της Ένωσης. Ειδικότερα, υιοθετεί κριτήρια που μοιάζουν με τα κριτήρια «Engel» για τον έλεγχο του κατά πόσον μια διοικητική κύρωση έχει “ποινικό” χαρακτήρα, όπως το ύψος και ο σκοπός του προστίμου. Έρχεται σε αντίθεση, επίσης, στην ανάπτυξη διαδικασίας ή δίκης για την επιβολή τέτοιας διοικητικής κύρωσης, όταν υπάρχει αμετάκλητη απόφαση από το ποινικό δικαστήριο που αθώνει ή καταδικάζει και οδηγεί στην επιβολή ποινής αποτελεσματικής, αναλογικής και αποτρεπτικής. Αυτό συμβαίνει, γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν αντίθετο με την υλοποίηση του σκοπού δημοσίου συμφέροντος της αντιμετώπισης της φοροδιαφυγής και της είσπραξης όσων οφείλονται. Στην συγκεκριμένη υπόθεση, λόγω του γεγονότος **ότι** οι δύο “ποινικές” διαδικασίες, αρχικά έχουν ίδιους σκοπούς, χωρίς να ασχλούνται απλώς με διαφορετικές πτυχές του ίδιου αδικήματος **και ότι** η σχετική νομοθεσία δεν είναι σε θέση να τις συντονίσει, προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η πρόσθετη επιβάρυνση που επιβάλλεται στον κατηγορούμενο από τη σώρευση “ποινικών” διώξεων και κυρώσεων, **η συνέχιση της διοικητικής διαδικασίας για την επιβολή πολλαπλών τελών λαθρεμπορίας αφότου έχει εκδοθεί αμετάκλητη αθωωτική απόφαση από το ποινικό δικαστήριο, δεν δικαιολογείται.**

Σύμφωνα με τα εκτεθέντα, το Δικαστήριο έκρινε βάσιμο τον λόγο της αναίρεσης σχετικά με την παραβίαση της αρχής «ne bis in idem» από το Διοικητικό Εφετείο. Κατά συνέπεια, ακύρωσε το μέρος της προσβαλλόμενης απόφασης που επέβαλε στην αναιρεσείδουσα το πολλαπλό τέλος λαθρεμπορίας και αφού κράτησε την υπόθεση ως προς αυτό, **έκανε δεκτή εν μέρει την έφεση της αναιρεσείδουσας κατά της πρωτόδικης απόφασης, εξαφανίζοντας την κατά το αντίστοιχο μέρος της.** Επιπρόσθετα, ακύρωσε την πράξη των τελωνειακών αρχών σε σχέση με το κεφάλαιο του πολλαπλού τέλους που επιβλήθηκε στην αναιρεσείδουσα και δικάζοντας έκανε δεκτά τα σχετικά μέρη της προσφυγής στο σύνολό της.

Με αυτόν τον τρόπο η Ολομέλεια ξεκαθάρισε το τοπίο γύρω από ζήτημα της αρχής «ne bis in idem» κρίνοντας ότι όταν έχει εκδοθεί **αμετάκλητη απόφαση από το ποινικό**

¹⁰⁵ Αρχή «ne bis in idem» και αναφερόμενα ζητήματα (Άρθρα 4 παρ. 1 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ & 50 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης)

δικαστήριο που αθώνει, δεν επιτρέπεται η επιβολή της διοικητικής κύρωσης του πολλαπλού τέλους, η οποία από μόνη της έχει «ποινικό» χαρακτήρα. Στο συμπέρασμα αυτό κατέληξε η Ολομέλεια ερμηνεύοντας τα άρθρα 26, 94 και 96 του Συντάγματος, το άρθρο 4 παρ. 1 του 7ου Π. Π. της Ε.Σ.Δ.Α, την αρχή «ne bis in idem» κατά το δίκαιο της Ε.Ε. αλλά και τις αποφάσεις του Ε.Δ.Δ.Α και του Δ.Ε.Ε. Αξιοσημείωτο βέβαια είναι ότι με την απόφαση αυτή της Ολομέλειας αναμένεται **απώλεια εσόδων** για το ελληνικό δημόσιο, καθώς τα πολλαπλά τέλη που επιβάλλονταν σε υποθέσεις λαθρεμπορίας, περιλαμβάνουν ποσά ίσα με το πολλαπλάσιο των διαφυγόντων δασμών και λοιπών φόρων.

3.3 Η απόφαση ΣΤΕ 902/2022

Στην υπόθεση ΣΤΕ 902/2022 που αφορούσε αντικατάσταση ενός ασφαλιστικού βιβλιαρίου που είχε χαθεί και αναγνώριση χρόνου ασφάλισης, αποκρυσταλλώνεται η έννοια της παρ. 2 του άρθρ. 5 ΚΔΔ, όσον αφορά τη δεσμευτική αρμοδιότητα του διοικητικού δικαστηρίου από τις αθωωτικές ποινικές αποφάσεις και τα απαλλακτικά βουλεύματα, επί των κοινωνικοασφαλιστικών διαφορών. Πιο συγκεκριμένα, ασκήθηκε προσφυγή ουσίας κατά διοικητικής πράξης, η οποία απέρριψε αίτημα ασφαλισμένου να αναγνωριστεί ορισμένο χρονικό διάστημα ως περίοδος ασφάλισης αυτού. Κρίθηκε ότι η αρχή «ne bis in idem» δεν έχει εφαρμογή στις δίκες που σχετίζονται με την αναγνώριση δικαιωμάτων κοινωνικής ασφάλισης. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι διαφορές αυτές δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα με βάση την έννοια της ΕΣΔΑ, καθώς η τυχόν μη εκπλήρωση της απαίτησης που δικαιούται ο ασφαλισμένος δεν αποτελεί διοικητική κύρωση. Το διοικητικό δικαστήριο που εκδικάζει προσφυγή επί διαφορών κοινωνικής ασφάλισης σχετικά με την άρνηση κάλυψης αίτησης ασφαλισμένου δεν δεσμεύεται από την αμετάκλητη αθωωτική απόφαση που εξέδωσε το ποινικό δικαστήριο. Ωστόσο, είναι υποχρεωμένο να την λάβει υπόψη του και μπορεί να διαφέρει από την αθωωτική απόφαση του ποινικού δικαστηρίου, αιτιολογώντας την αποκλίνουσα θέση του, κατά τρόπο που να μην θέτει υπό αμφισβήτηση το αθωωτικό αποτέλεσμα και να σέβεται το τεκμήριο αθωότητας που προκύπτει από την τελική έκβαση της ποινικής διαδικασίας. Στο πλαίσιο διαμόρφωσης της δικής του κρίσης, σχετικά με το αν διαπράχθηκε η παράνομη πράξη ή παράλειψη, το προαναφερθέν δικαστήριο έχει επίσης το δικαίωμα να στηριχθεί και σε γεγονότα που δεν είχαν ληφθεί υπόψη από το ποινικό δικαστήριο ή στο διαφορετικό βαθμό απόδειξης των πραγματικών περιστατικών. Συνεπώς, το τεκμήριο της αθωότητας υποχρεώνει το

διοικητικό δικαστήριο, όταν αυτό, αφότου έχει εκδοθεί αμετάκλητη αθωωτική απόφαση από το ποινικό δικαστήριο, κρίνει **διαφορά**, όπως εν προκειμένω, η οποία **δεν έχει ποινικό χαρακτήρα**, όπως την εννοεί η ΕΣΔΑ, να μην εκδίδει απόφαση που θέτει υπό αμφισβήτηση την ορθότητα της αθωωτικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου, άμεσα ή έμμεσα, επικαλούμενο το γεγονός ιδίως **ότι** η αθώωση του κατηγορούμενου ήταν προϊόν αμφιβολίας και όχι βεβαιότητας εκ μέρους του δικαστηρίου, **ή ότι** οι λόγοι της ποινικής καταδίκης ήταν ανεπαρκείς, **ή ότι** τα αποδεικτικά στοιχεία δεν εξετάστηκαν δεόντως κατά την ποινική διαδικασία.

Συμπερασματικά, ο ανωτέρω κανόνας υπερνομοθετικής ισχύος **δεν παραβιάζεται** όταν **το διοικητικό δικαστήριο**, είτε αφού εξετάσει τα ίδια αποδεικτικά στοιχεία που έγιναν δεκτά από το ποινικό δικαστήριο είτε αφού συμπληρώσει τις αποδείξεις, **καταλήγει σε αντίθετο συμπέρασμα** από αυτό της προηγθείσας **αμετάκλητης αθωωτικής απόφασης του ποινικού δικαστηρίου**, όσον αφορά την ίδια συμπεριφορά του προσώπου, **υπό την προϋπόθεση** ότι κατά τη λήψη της απόφασής του, το διοικητικό δικαστήριο **δεν θέτει εν αμφιβόλω την ορθότητα της ποινικής απόφασης και δεν αποφαινεται για την τέλεση του εν λόγω ποινικού αδικήματος** από το κατά τα ανωτέρω αναφερόμενο πρόσωπο.

Συνεπώς, το άρθρο 5 παρ. 2 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 17 του ν. 4446/2016, εφαρμόζεται μόνο στις δίκες που έχουν αντικείμενο την επιβολή διοικητικών κυρώσεων, εξαιτίας διοικητικών παραβάσεων που εκπληρώνουν τα κριτήρια «Engel». Ως εκ τούτου, δεν εφαρμόζεται στις δίκες αμφισβήτησης της νομιμότητας διοικητικής πράξης, με την οποία δεν γίνεται αποδεκτό αίτημα του διοικούμενου, με την αιτιολογία ότι δεν πληρούνται οι νόμιμες προϋποθέσεις. Αυτό προκύπτει **από τον επιδιωκόμενο σκοπό της διάταξης** αυτής, ο οποίος είναι η συμμόρφωση του εθνικού δικονομικού δικαίου με την νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, όσον αφορά την αρχή «ne bis in idem», σύμφωνα με την οποία, μια διαδικασία ποινικού δικαστηρίου που περατώθηκε αμετάκλητα, επηρεάζει την αντίστοιχη διοικητική δίκη και από το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο δεν σημαίνει ότι το διοικητικό δικαστήριο δεσμεύεται από προγενέστερη αθωωτική απόφαση ποινικού δικαστηρίου. Προκύπτει επίσης και από τη

γραμματική διατύπωση της ερμηνευόμενης διάταξης, η οποία αναφέρεται σε «διοικητική παράβαση».¹⁰⁶

Ε Π Ι Λ Ο Γ Ο Σ

Η αρχή «ne bis in idem» προκάλεσε διαφωνίες ανάμεσα αρχικά στο ΣΤΕ και το ΕΔΔΑ και έπειτα ανάμεσα στο ΕΔΔΑ και το ΔΕΕ. Έχουμε να κάνουμε με μια ταραχώδη σχέση, καθότι κάθε δικαστήριο ξεκινούσε από διαφορετική αφετηρία. Πιο συγκεκριμένα, το ΣΤΕ ξεκινούσε από την ανάγκη καταπολέμησης του λαθρεμπορίου τόσο σε διοικητικό όσο και σε ποινικό επίπεδο, απεναντίας το ΕΔΔΑ ως πιο φιλελεύθερο εκκινούσε από την απόλυτη απαγόρευση της διπλής κύρωσης, χωρίς να ενδιαφέρεται για τον νομικό χαρακτηρισμό της –ως διοικητικής ή ποινικής– στην εσωτερική έννομη τάξη. Βέβαια ο ποινικός χαρακτηρισμός είχε αποκτήσει αυτοτελές περιεχόμενο στο πλαίσιο της ΕΣΔΑ μέσα από τα κριτήρια ««Engel»». Από την άλλη πλευρά το ΔΕΕ εκκινώντας από την πρακτική αποτελεσματικότητα του δικαίου της Ε.Ε. ερμήνευσε την απαγόρευση των διπλών κυρώσεων με τρόπο που να μην καταστρατηγεί τα συμφέροντα της Ένωσης, αποδεχόμενο επομένως και την σώρρευση κυρώσεων, υπό προϋποθέσεις. Χαρακτηριστικό είναι ότι δεν εμπόδιζε να επιβληθεί διπλή κύρωση για την ίδια πράξη, εάν θίγονταν δύο διαφορετικά έννομα αγαθά με την αυτή παραβατική συμπεριφορά. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η αρχή «ne bis in idem» είναι η μόνη αρχή που παρόλο που καθιερώνεται όχι μόνο στην ΕΣΔΑ, στο άρθρο 4 του ΠΠ αλλά και στο άρθρο 50 του Χ.Θ.Δ., είναι πιθανόν να καταλήξουν σε διαφορετικές θέσεις τα δυο υπερεθνικά δικαστήρια. Η απόφαση του ΕΔΔΑ *AB κατά Νορβηγίας*, κατεύνασε λίγο τα πνεύματα και υιοθέτησε μια πιο διαλλακτική θέση απέναντι στις προσεγγίσεις των εθνικών δικαστηρίων με στραμμένο πάντα το βλέμμα στην καταπολέμηση των φαινομένων οικονομικής διαφθοράς, διευκολύνοντας έτσι τις σχέσεις ανάμεσα στα υπερεθνικά δικαστήρια, χωρίς όμως να επιλύει επαρκώς το πρόβλημα. Εξ αυτού του λόγου ο εθνικός δικαστής βρίσκεται πάντα ανάμεσα στο σταυροδρόμι του ΔΕΕ και του ΕΔΔΑ.

Η ταραχώδης σχέση του ΣΤΕ με το ΕΔΔΑ αποκρυσταλώθηκε στην απόφαση ΣτΕ 2067/2011 με την οποία το ΣΤΕ υιοθέτησε αντίθετη ερμηνεία προς τη νομολογία του

¹⁰⁶ http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/pageste/epikairotita/apofaseis;jsessionid=RzvVkGNhSXGVP2YL_XxUFoC1RtCKJEWFaYXdSILPR6v1Mnc7McL2!-1859893510!-110611

ΕΔΔΑ όσον αφορά την αρχή «ne bis in idem». Ειδικότερα, το ΣτΕ θεώρησε ότι δεν δεσμεύεται από το εξελισσόμενο κείμενο της Σύμβασης, κρίνοντας ότι η έννοια της αρχής, η οποία διαμορφώθηκε μέσα από μια εξελισσόμενη νομολογία του ΕΔΔΑ, δεν αντιστοιχούσε στα άρθρα που υπέγραψε και επικύρωσε η χώρα μας και δεν λάμβανε υπόψη τις ιδιαιτερότητες της εθνικής έννομης τάξης. Η κατάσταση αυτή συνεχίστηκε με τις αντιφατικές αποφάσεις του ΕΔΔΑ «Καπετάνιος και Σισμανίδης» και του ΣΤΕ Ολ. 1741/2015. Ακολούθως, με την απόφαση ΣτΕ 1992/2016, κρίθηκε ότι το ΣΤΕ δεν θα υποχρεώνεται να δεσμεύεται από τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ, οι οποίες δεν είναι φανερά πλήρεις. Έτσι ήταν πιο πρόθυμο να συμμορφωθεί με τη νομολογία του ΔΕΕ, η οποία, μάλιστα, είναι δεσμευτική, εξαιτίας του ότι ισχύει η αρχή της υπεροχής.

Με την απόφαση ΣτΕ 3473/2017 έγινε μια προσπάθεια συγκερασμού στο πεδίο της αρχής «ne bis in idem», σχετικά με το ζήτημα της σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων και μια προσπάθεια διαλόγου ανάμεσα στο ΕΔΔΑ, το ΔΕΕ και το ΣτΕ. Το ΣΤΕ αν και εφαρμόζει σε συνδυασμό τη νομολογία και των δύο υπερεθνικών δικαστηρίων, τελικά καταλήγει στη νομολογία του ΔΕΕ, η οποία, βέβαια, σχετίζεται με την προστασία ενός άλλου τομέα δράσης αυτό του ανταγωνισμού, και είναι λιγότερο προστατευτική σε σχέση με την νομολογία του ΕΔΔΑ, αποδεχόμενο ότι η αρχή «ne bis in idem» δεν απαγορεύει να επιβάλλονται διοικητικές κυρώσεις από τα κοινοτικά και εθνικά διοικητικά όργανα, ακόμη και όταν ταυτίζεται ο παραβάτης και τα πραγματικά περιστατικά, υπό τον όρο ότι προστατεύεται διαφορετικό έννομο αγαθό ή συμφέρον. Το εθνικό δικαστήριο έκρινε ότι πείστηκε και δεν υπεβαλε προδικαστικό ερώτημα στο ΔΕΕ για να του παράσχει διευκρινίσεις όσον αφορά την επικαλούμενη από αυτό έννοια της νομολογίας.

Εν κατακλείδι, είναι αξιοσημείωτο ότι ο διάλογος μεταξύ των δικαστών δεν καθίσταται πάντα τελέσφορος στο πεδίο όπου συγκρούονται οι έννομες τάξεις, κατ' αναλογία της περίπτωσης της αρχής «ne bis in idem». Ως εκ τούτου, απαιτείται η παρέμβαση του νομοθέτη για να λυθεί το ζήτημα «ne bis in idem», προκειμένου να αποφευχθεί η σωρευση ποινικών και διοικητικών κυρωτικών διαδικασιών, κατά του ίδιου προσώπου για την ίδια ουσιαστική παράβαση. Ειδικά στις φορολογικές υποθέσεις, θα ήταν επιθυμητό να αποποινικοποιηθούν οι παραβάσεις, τουλάχιστον μέχρι ενός συγκεκριμένου ποσού και να τιμωρούνται μόνο με διοικητικές κυρώσεις.¹⁰⁷ Επίσης, αποτελεσματική λύση θα ήταν η θέσπιση από τον ίδιο το

¹⁰⁷ ιστοσελίδα www.humanrightscaselaw.gr

νομοθέτη ενός καινούργιου συστήματος κυρώσεων στον τομέα των λαθρεμπορικών αδικημάτων, προκειμένου να εναρμονιστεί η νομοθεσία της Ελλάδας στις απαιτήσεις της αρχής «ne bis in idem», με τον τρόπο που αναπτύχθηκαν από τη νομολογία των υπερεθνικών δικαστηρίων. Χρήσιμο ακόμα θα ήταν να θεσπιστεί ένα νέο σύστημα επιβολής διοικητικών προστίμων, ή και ένα διπλό σύστημα κυρώσεων για τις πιο βαριές παραβάσεις, υπό τον όρο, ότι ο ποινικός δικαστής θα έρχεται δεύτερος στην εκδίκαση της ποινικής διαφοράς, αφότου προγενέστερα έχει κρίνει τελεσίδικα την ουσία της υπόθεσης ο διοικητικός δικαστής, ήτοι ο φυσικός δικαστής των υποθέσεων αυτών, σύμφωνα με τα άρθρα 26 και 94 παρ. 1 του Συντάγματος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. <https://powerpolitics.eu/%CF%83%CF%89%CF%84%CE%AE%CF%81%CE%B7%CF%82-%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85-27-5-%CE%BF%CE%B9-%CF%80%CE%B5%CF%81%CE%B9%CE%BF%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%AF-%CF%83/>
2. Βλ. Μπουρόπουλος Α., Το ποινικόν δεδικοσμένον (άρθρο 57 ΚΠΔ), ΠοινΧρον ΝΔ', σελ. 673 επ.
3. Βλ. Γράβαρης Ι., Φορολογικές κυρώσεις. Όροι και όρια της τιμωρίας, ΘΠΔΔ 12/2011, σελ. 1098.
4. Μουστάκας Μ. «Η Αρχή «ne bis in idem» και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2018, σελ. 20.
5. Μουστάκας Μ. «Η Αρχή «ne bis in idem» και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2018, σελ. 127.
6. Βλ. ενδεικτικά ΔΕΚ, 15.10.2002, C-238/99 P, *Limburgse Vinyl Maatschappij* κλπ κατά Επιτροπής, σκ. 59.
7. Βλ. σχετικά Αναγνωστόπουλος Η., «ne bis in idem», Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις, ό.π., σελ. xiv, 215.
8. Βλ. Παπαχαράλάμπους Χ., Η αρχή «ne bis in idem», η συμφωνία Schengen και τα άρθρα 8 και 9 του ΠΚ, ΠοινΔικ 1999, τ. 8-9, σελ. 852-853

9. Βλ. Αναγνωστόπουλος Η., «ne bis in idem»: Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις, ό.π., σελ. 151 και Κοκκινάκης Κ., Σκέψεις σχετικά με την ερμηνεία και την εφαρμογή της διάταξης του άρθρου 14 παρ. ΔΣΑΠΔ, ΠοινΔικ 2002, τ. 8-9, σελ. 941- 942.
10. Βλ. σχετικά Αναγνωστόπουλος Η., «ne bis in idem», Ευρωπαϊκές και Διεθνείς Όψεις, ό.π., σελ. xiv, 215
11. Βλ. Δημητρακόπουλος Ι., Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα, Σύνταγμα - ΕΣΔΑ- Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ. 171.
12. Βλ. Παυλίδου Ε., Το Κουτί της Πανδώρας, «ne bis in idem», εκκρεμοδικία και ανεξαρτησία μεταξύ διοικητικής και ποινικής διαδικασίας, ΕφΔΔ 5/2014 582 586
13. Βλ. απόφαση Nikitin κατά Ρωσίας, 20.7.2004 (προσφυγή υπ' αριθμ. 50178/99), ΕΔΔΑ, σκ. 37-38.
14. Ι. Δημητρακόπουλος, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, ό.π., σελ. 172
15. Βλ. απόφαση Tomasovic κατά Κροατίας, ΕΔΔΑ, 18.11.2011, την αντίθετη προς το πρόσθετο υποκειμενικό κριτήριο που θέτει το ΕΔΔΑ συντρέχουσα γνώμη του δικαστή Δικαστή Λ.-Α. Σισιλιάνου.
16. Όπως αναφέρεται και στη σκ. 80 της απόφασης *Zolotukhin*, η υιοθέτηση μιας ερμηνευτικής προ- σέγγισης κρίθηκε αναγκαία σε μια προσπάθεια ενοποίησης της νομολογίας του Δικαστηρίου χάριν της αποτελεσματικής προστασίας του δικαιώματος.
17. Βλ. ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας*, ό.π., σκ.82
18. Βλ. ΕΔΔΑ, *Grandiger κατά Αυστρίας*, 23.10.1995, (αριθμ. προσφ. 15963/90), σκ. 55.
19. Βλ. ΕΔΔΑ, *Oliveira κατά Ελβετίας*, 30.07.1998, (αριθμ. προσφ. 25711/94).
20. Βλ. Κοφίνης Σ., *Η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στις φορολογικές κυρώσεις - Σχέση των δικαιωμάτων που κατοχυρώνονται στο ΧΘΔ με τα αντίστοιχα της ΕΣΔΑ. Πεδίο εφαρμογής του Χάρτη και περιεχόμενο της αρχής «ne bis in idem»*, ό.π., σελ. 95.
21. Βλ. ΕΔΔΑ, *Franz Fischer κατά Αυστρίας*, 29.05.2001, (αριθμ. προσφ. 37950/97).
22. Βλ. ΕΔΔΑ, *W.F. κατά Αυστρίας*, ό.π. και *Sailer κατά Αυστρίας*, ό.π., όπου το ΕΔΔΑ ακολούθησε την ίδια προσέγγιση.
23. Βλ. *Karakosta Ch.*, «ne bis in idem»: une jurisprudence peu visible pour un droit intangible, ό.π., σελ. 42.
25. Βλ. ΕΔΔΑ, *Zolotukhin κατά Ρωσίας*, ό.π., σκ. 80-82

26. Βλ. *Δημητρακόπουλος Ι*, Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα: Σύνταγμα –ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ. 171.
27. Βλ. ενδεικτικώς ΕΔΔΑ απόφαση της 2ας Ιουλίου 2002, 33402/96, Göktan κατά Γαλλίας, όπου διευκρινίζεται ότι η έννοια της κατηγορίας ποινικής φύσεως θα πρέπει να προσδιορίζεται με τον ίδιο τρόπο σε όλες τις διατάξεις της Συνθήκης.
28. Βλ. ΕΔΔΑ, «Engel» και λοιποί κατά Ολλανδίας, 08.06.1976, (αριθμ. προσφ. 5100/71, 5101/71, 5102/71, 5354/72, 5370/72), σκ. 80 – 81.
29. Βλ. Βογιατζής Π., «ne bis in idem» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στην διοικητική δίκη: Ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του ΣΤΕ, ΘΠΔΔ 6/2015, σελ. 533-534
30. Βλ. Μουστάκας Μ. «Η Αρχή «ne bis in idem» και το Ελληνικό Διοικητικό Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα 2018, σελ. 433.
31. Βλ. *Θεοχάρη Α. / Μπουλταδάκη Δ.*, Η αρχή «ne bis in idem» στο πεδίο των διοικητικών κυρώσεων, ΘΠΔΔ 12/2016, σελ. 1136.
32. Βλ. απόφαση ΕΔΔΑ Moullet κατά Γαλλίας της 13ης Σεπτεμβρίου 2007 (προσφυγή υπ' αριθμ. 27512/2004).
33. Βλ. απόφαση Vagenas κατά Ελλάδος, ΕΔΔΑ, 23.8.2011 (προσφυγή υπ' αριθμ. 53372/07), σύμφωνα με την οποία η ποινή οριστικής παύσης που επιβάλλεται σε τελωνιακό υπάλληλο που καταδικάστηκε για λαθρεμπορία δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ποινή κατά την έννοια του άρθρου 6 παρ 1 ΕΣΔΑ
34. Βλ. Σισιλιάνος Λ.-Α., Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ερμηνεία κατ' άρθρο, σελ.881
35. Βλ. *Ruotsalainen κατά Φιλανδίας*, 16.06.2009 (αριθμ. προσφ. 13079/03), *Steininger κατά Αυστρίας*, 17.04.2012 (αριθμ. προσφ. 21539/07).
36. Βλ. *Θεοχάρη Α. / Μπουλταδάκη Δ.*, Η αρχή «ne bis in idem» στο πεδίο των διοικητικών κυρώσεων, ό.π., σελ. 1137
37. Βλ. σχετικά τις αντιρρήσεις Δημητρακόπουλου ως προς την υπέρμετρη διεύρυνση της έννοιας *κατηγορία ποινικής φύσης* στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων σε *Δημητρακόπουλος Ι.*, Διοικητικές Κυρώσεις και Θεμελιώδη Δικαιώματα, Σύνταγμα – ΕΣΔΑ - Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ. 55
38. Βλ. ΕΔΔΑ, *Jussila κατά Φιλανδίας*, 23.11.2006 (αριθμ. προσφ. 73053/01).

39. Βλ. *Θεοχάρη Α. / Μπουλταδάκη Δ.*, Η αρχή «ne bis in idem» στο πεδίο των διοικητικών κυρώσεων, ό.π., σελ. 1137, με εκεί παραπομπή σε ΕΔΔΑ, *Turan κατά Τουρκίας*, 04.03.2003, (αριθμ. προσφ. 11529/02), σκ. 18.
40. Βλ. *Δημητρακόπουλος Ι.*, Διοικητικές Κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα: Σύνταγμα - ΕΣΔΑ- Δίκαιο ΕΕ, ό.π., σελ.169.
41. Βλ. Προτάσεις της J. Kokott, 8.9.2011, υπόθεση C-17/10, Toshiba, ο.π. Πρεβεδούρου ΘΠΔΔ 6/2015.
42. Βλ. ΔΕΕ, C-617/10, 26.02.2013, *Aklagaren v. Hans Akererg Fransson*
43. Βλ. *Πρεβεδούρου Ε.*, Η εφαρμογή της αρχής «ne bis in idem» στην περίπτωση σωρευτικής επιβολής διοικητικών κυρώσεων-Με αφορμή την απόφαση 1091/2015, ό.π., σελ. 528.
44. Βλ. μεταξύ άλλων, ΕΔΔΑ, *Μαμιδάκης κατά Ελλάδας*, 11.01.2007, (αριθμ. προσφ. 35533/04), σκ. 20– 21, *Γιαννετάκη Ε. & Σ. Ε.Π.Ε. και Γιαννετάκης κατά Ελλάδας*, 06.12.2007 (αριθμ. προσφ. 29829/05), σκ. 18 - 19 και *Χατζηνικολάου κατά Ελλάδας*, 21.02.2008 (αριθμ. προσφ. 33997/06), σκ. 19 – 20.
45. Βλ. *Ιωάννη Δημητρακόπουλο* , Νομολογιακές εξελίξεις για την εφαρμογή του «ne bis in idem» στο πεδίο των φορολογικών παραβάσεων, διαθέσιμο στον ιστότοπο www.humanrightscaselaw.gr
46. Βλ. άρθρο 150 παρ. 1 και παρ. 5 του ν. 2960/2001
47. Βλ. ενδεικτικώς ΣτΕ 2660/97, ΣτΕ 753/97, ΣτΕ 1926/2000, ΣτΕ 990/2004, 3004/2007 κτλ
48. ΕΔΔΑ απόφαση της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1997, 93/1996/712/909, Γαρυφάλλου ΑΕΒΕ κατά Ελλάδας, σκ. 30-39, ΕΔΔΑ απόφαση της 11^{ης} Ιανουαρίου 2007, 35533/04, Μαμιδάκης κατά Ελλάδας, σκ. 20-21, ΕΔΔΑ απόφαση της 6^{ης} Δεκεμβρίου 2007, 29829/05, Γιαννετάκη Μεταφορική κατά Ελλάδας, σκ. 18- 19, ΕΔΔΑ απόφαση της 21^{ης} Φεβρουαρίου 2008, 33997/06, Χατζηνικολάου κατά Ελλάδας, σκ. 19-20.
49. Το ίδιο, εξάλλου, έγινε δεκτό και από το ΔΕΚ, το οποίο με την απόφαση της 1^{ης} Ιουλίου 2001, C- 262/99, Louloudakis, έκρινε ότι το πολλαπλό τέλος αποτελεί κύρωση που επιδιώκει τους σκοπούς της καταστολής και της πρόληψης
50. Βλ. αναλυτικώς ΣτΕ 695/2009, σκ. 6, ΣτΕ 1734/2009, σκ. 6.
51. Βλ. ΣτΕ 1522/2010, σκ. 9 και την εκεί συνοπτική διατύπωση: «Ανεξαρτήτως του κατά πόσο η διάταξη αυτή έχει πεδίο εφαρμογής επί υπόθεσης επιβολής σε βάρος φυσικού προσώπου πολλαπλού τέλους λόγω λαθρεμπορίας όταν έχει προηγηθεί

αθώωση ή καταδίκη του από σχετική κατηγορία, πάντως, προϋποθέτει αμετάκλητη απόφαση του ποινικού δικαστηρίου.».

52. Βλ. ΣτΕ 1522/2010, σκ. 8 όπου αναφέρεται ότι: «Επειδή, το ως άνω άρθρο 5 του ΚΔΔ ορίζει περαιτέρω ότι «Το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το δεδικασμένο και αυτεπαγγέλτως, εφόσον τούτο προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας.» (παρ. 4). Κατά της έννοια της διάταξης αυτής και της προεκτεθείσας ρύθμισης της παρ. 2 του ίδιου άρθρου του ΚΔΔ, το διοικητικό δικαστήριο λαμβάνει υπόψη το αμετάκλητο απόφασης ποινικού δικαστηρίου μόνον όταν του προβάλλεται προσηκόντως εκ μέρους ενός των διαδίκων, αυτεπαγγέλτως δε, κατά τη ρητή διάταξη της παρ. 4, μόνον «εφόσον τούτο προκύπτει από τα στοιχεία της δικογραφίας». Συνεπώς, όταν μεταξύ των στοιχείων υπόθεσης περιλαμβάνεται πρωτόδικη απόφαση ποινικού δικαστηρίου και δεν προβάλλεται ούτε προκύπτει ότι κατέστη αμετάκλητη, το διοικητικό δικαστήριο καμία υποχρέωση δεν έχει να εκδώσει προδικαστική απόφαση προκειμένου να διαπιστώσει μην τυχόν κατέστη αμετάκλητη.».

53. ΣτΕ 2067/2011, σκ. 11

54. ΣτΕ 2067/2011, σκ. 10

55. ΣτΕ 2067/2011, σκ. 11

56. Βλ. *Ι. Δημητρακόπουλο*, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, ό.π., σελ.80

57. Βλ. *Ε. Πρεβεδούρου*, Η επιρροή του ευρωπαϊκού δικαίου στη δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ. 194.

58. Βλ. *Χαράλαμπο Μ. Τσιλιώτη*, Παρατηρήσεις στη ΣτΕ 2067/2011, ΘΠΔΔ 2012/12, σελ. 1157 επ.

59. Βλ. *Ευγενία Πρεβεδούρου*, Η αρχή «ne bis in idem» κατά το δίκαιο της Ένωσης και κατά τη νομολογία του ΕΔΔΑ. Διοικητικός ή ποινικός χαρακτήρας της κύρωσης του πολλαπλού τέλους του ΤΚ (ΣτΕ Ολ 1741/2015), διαθέσιμο στον ιστότοπο www.prevedourou.gr.

60. Στο πλαίσιο αυτό, το Δικαστήριο επεσήμανε ότι, ενόψει του εφαρμοστέου εν προκειμένω ν. 2127/1993, που συνιστά εναρμόνιση του εθνικού δικαίου προς το κοινοτικό δίκαιο του φορολογικού καθεστώτος, μεταξύ άλλων, και των πετρελαιοειδών προϊόντων, η παρούσα υπόθεση παρουσιάζει επαρκή σύνδεσμο με το δίκαιο της Ένωσης, και συνεπώς, τυχόν παραβίαση δικαιώματος θα πρέπει να εξεταστεί και υπό το πρίσμα αυτού, στο πλαίσιο του οποίου η αρχή «ne bis in idem» έχει την τυπική ισχύ

θεμελιώδους δικαιώματος της Ένωσης. Βλ. ΣτΕ Ολ. 1741/2015, σκ. 7 και 10 με παραπομπές στη νομολογία του ΔΕΕ.

61. Χαρακτηριστικό είναι ότι η απόφαση του Β' Τμήματος του ΣτΕ 2067/2011 αναφέρεται μόνο στη σχέση μεταξύ Συντάγματος και ΕΣΔΑ. Η πλειοψηφία της απόφασης δεν προβληματίστηκε τουλάχιστον ρητώς (με τρόπο που να αποτυπώνεται στο κείμενο της απόφασης) ως προς την αρχή «ne bis in idem» ως γενική αρχή του ενωσιακού δικαίου ούτε ως προς τη σχέση μεταξύ Συντάγματος και πρωτογενούς ενωσιακού δικαίου, παρά το γεγονός ότι η υπόθεση παρουσίαζε επαρκές συνδετικό στοιχείο με το ενωσιακό δίκαιο. Βλ. σχετικά *I. Δημητρακόπουλο*, Διοικητικές κυρώσεις και θεμελιώδη δικαιώματα, ό.π., σελ. 81, *E. Πρεβεδούρου*, Η επιρροή του ευρωπαϊκού δικαίου στη δίκη ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ. 195,

62. ΣτΕ Ολ. 1741/2015, σκ. 13.

63. Βλ. ΣτΕ 689/2009, 3182/2010, 2067/2011 επταμ.

64. Βλ. *Π. Βογιατζή*, «ne bis in idem» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη: Ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π., σελ 533 επ.. Βλ. και *I. Δημητρακόπουλο*, Η σύντομη (;) ζωή της απόφασης Καπετάνιος, ό.π., κατά τον οποίο το σκεπτικό της απόφασης της Ολομέλειας του ΣτΕ όσον αφορά την «ποινική» φύση του πολλαπλού τέλους φαίνεται να αντιμετωπίζει το θέμα κυρίως από την άποψη του εθνικού δικαίου και όχι τόσο με βάση τους αυτόνομους όρους και τα αντίστοιχα κριτήρια («Engel») του ευρωπαϊκού δικαίου, τα οποία είναι κοινά στην ΕΣΔΑ και το πρωτογενές ενωσιακό δίκαιο.

65. Απόφαση ΔΕΕ της 26^{ης} Φεβρουαρίου 2013, C-617/10, Hans Akerberg Fransson

66. ΔΕΕ απόφαση της 5^{ης} Ιουνίου 2012, C-489/10, Łukasz Marcin Bonda, σκ. 37.

67. ΔΕΕ Fransson, σκ. 37.

68. ΔΕΕ Fransson, σκ. 36, στην οποία ορίζεται ότι *«Εναπόκειται στο αιτούν δικαστήριο να εκτιμήσει, με γνώμονα τα κριτήρια αυτά, αν πρέπει να προβεί σε εξέταση της προβλεπόμενης από την εθνική νομοθεσία σωρεύσεως φορολογικών και ποινικών κυρώσεων σε σχέση με τα εθνικά πρότυπα κατά την έννοια της σκέψεως 29 της παρούσας αποφάσεως, πράγμα που θα μπορούσε να το οδηγήσει, ενδεχομένως, να κρίνει ότι η σόρευση αυτή είναι αντίθετη προς τα εν λόγω πρότυπα, υπό την προϋπόθεση ότι οι εναπομένουσες κυρώσεις είναι αποτελεσματικές, ανάλογες των παραβάσεων και αποτρεπτικές»*.

69. Η απόφαση Akerberg Fransson φαίνεται ότι έδειξε το δρόμο προς μία νέα νομολογιακή κατεύθυνση, σύμφωνα με την οποία το δικαίωμα «ne bis in idem» δεν

είναι απόλυτο αλλά επιδέχεται περιορισμών. Η κρίση αυτή εμφανίζεται ως *obiter dictum* στην απόφαση αυτή, χωρίς περαιτέρω ανάλυση και με την επισήμανση ότι το εθνικό δικαστήριο είναι αυτό που εν τέλει έχει το βάρος να αποφανθεί αν παραβιάζεται η αρχή *ne bis in idem* από τη σωρευτική επιβολή κυρώσεων. Η απόφαση αυτή, ωστόσο, δεν στερείται σημασίας καθώς έθεσε τις βάσεις για περαιτέρω νομολογιακές εξελίξεις ως προς το πεδίο προστασίας της αρχής στο πλαίσιο του άρθρου 50 του Χάρτη.

70. Βλ. ΕΔΔΑ, *Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδος*, 30.04.2015 (αριθμ. προσφ. 3453/2012, 42941/2012, 9028/2011), η οποία κατέστη αμετάκλητη στις 14.09.2015, κατόπιν της απόρριψης αιτήματος της Ελληνικής Κυβέρνησης για παραπομπή της υπόθεσης στη μείζονα σύνθεση του ΕΔΔΑ

71. Βλ. *Π. Βογιατζή*, «*ne bis in idem*» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη: ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, *ό.π.*, σελ. 533 επ

72. *Σαλαμούρα Εβ.*, *ό.π.*, σελ. 846

73. ΕΔΔΑ Καπετάνιος, σκ. 70

74. ΕΔΔΑ Καπετάνιος, σκ. 70

75. Βλ. για την προβληματική αυτή και *Μ. Πικραμένο*, Φίλτρα κατά την εισαγωγή υποθέσεων στη διοικητική δικαιοσύνη και η προοπτική της συνταγματικής αναθεώρησης, *ΘΠΔΔ* 2013/3-4, σελ. 214 επ., σύμφωνα με τον οποίο «*θα ήταν ίσως χρήσιμο να προβλεφθεί η δυνατότητα σύστασης ειδικών δικαστηρίων με αντικείμενο την επίλυση συγκεκριμένων κατηγοριών διαφορών, που καθορίζει κάθε φορά ο νομοθέτης, τα οποία μπορεί να είναι μικτής σύνθεσης, ανάλογα με τις ανάγκες που καλούνται να καλύψουν, ήτοι με δικαστές του ΣτΕ και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων ή ακόμα των πολιτικών δικαστηρίων*».

76. Βλ. *Π. Βογιατζή*, «*ne bis in idem*» και τεκμήριο αθωότητας από την ποινική στη διοικητική δίκη: Ζητήματα ασυμβατότητας μεταξύ του ΕΔΔΑ και του Συμβουλίου της Επικρατείας, *ό.π.*, σελ. 533 επ.

77. Βλ. απόφαση ΕΔΔΑ, Καπετάνιος και λοιποί κατά Ελλάδας (3453/12, 42941/12, 9028/13), σκέψη 66.

78. ΕΔΔΑ απόφαση της 9^{ης} Ιουνίου 2016, 666602/09, 71879/12, Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας.

79. ΕΔΔΑ Σισμανίδης και Σιταρίδης, σκ. 22 και 46.

80. Χαρακτηριστικό είναι εξάλλου ότι παραπέμπει ρητώς στην ανάλογου περιεχομένου απόφαση *Μαμιδάκης κατά Ελλάδας*, διευκρινίζοντας ότι δεν βρίσκει κανένα λόγο να

απομακρυνθεί από τα συμπεράσματα της εν λόγω απόφασης περί της ποινικής φύσης του πολλαπλού τέλους. Ο τρόπος που απαντάει στον σχετικό ισχυρισμό της ελληνικής Κυβέρνησης είναι αντίστοιχης λογικής προς τα κριθέντα στην απόφαση Καπετάνιος 81. Βλ. *Κωνσταντίνο Δ. Φαρμακίδη-Μάρκου*, Το ζήτημα της εφαρμογής της αρχής «ne bis in idem» στις υποθέσεις προστίμων λαθρεμπορίας- Νομολογιακές εξελίξεις, Παρατηρήσεις στην απόφαση του ΕΔΔΑ Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδας, ΘΠΔΔ 2016/12, σελ. 1214 επ.

82. Οι προϋποθέσεις αυτές είναι οι εξής (ΣτΕ 1992/2016, σκ. 8): α) η διαπιστωθείσα από το ΕΔΔΑ παραβίαση της ΕΣΔΑ είναι τέτοια ώστε να τελεί σε αιτιώδη συνάφεια προς το σκεπτικό και το διατακτικό της απόφασης του ΣτΕ, ώστε η άρση της παράβασης να μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω της εξαφάνισης της προσβαλλόμενης απόφασης του ΣτΕ, β) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν συνεπάγεται παραβίαση κανόνα του Συντάγματος, το οποίο (ναι μεν υπερισχύει της ΕΣΔΑ) αλλά, πάντως, πρέπει να ερμηνεύεται (όχι σύμφωνα με την ΕΣΔΑ, αλλά), στο μέτρο του εφικτού, κατά τρόπο φιλικό προς την ΕΣΔΑ, όπως αυτή ερμηνεύεται και εφαρμόζεται από το ΕΔΔΑ, γ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν οδηγεί σε παραβίαση άλλης υποχρέωσης της χώρας από το διεθνές δίκαιο, ιδίως δε από το ενωσιακό δίκαιο, δ) η συμμόρφωση προς την απόφαση του ΕΔΔΑ δεν προσκρούει λαμβανομένων υπόψη και των συνθηκών της συγκεκριμένης περίπτωσης σε κάποιον άλλο επιτακτικό λόγο δημοσίου συμφέροντος, η εξυπηρέτηση του οποίου, σταθμιζόμενη με την ανάγκη εκτέλεσης της απόφασης του ΕΔΔΑ, βάσει της αρχής της δίκαιης ισορροπίας κρίνεται ότι υπερέχει, ε) η απόφαση του ΕΔΔΑ δεν είναι εμφανώς ελλιπής, ασαφής ή/και αυθαίρετη ως προς τη νόμιμη ή και την πραγματική βάση της, στ) η διαπίστωση των παραβάσεων που δέχτηκε το ΕΔΔΑ δεν κλονίζεται συνεπεία οψιγενών στοιχείων, που απορρέουν είτε από απόφαση του ίδιου του ΕΔΔΑ είτε από απόφαση του ΔΕΕ είτε, τέλος, από απόφαση ανώτατου δικαστηρίου της χώρας, με την οποία γίνεται ερμηνεία ή/και εφαρμογή του εθνικού δικαίου ικανή να θεμελιώσει το συμπέρασμα ότι με βάση το νεώτερο αυτό νομολογιακό δεδομένο, το ΕΔΔΑ δεν θα ενέμενε στην κρίση του περί συνδρομής της αποδοθείσας στην Ελλάδα παράβασης της ΕΣΔΑ, και ζ) δεν έχει μεσολαβήσει πράξη κρατικού οργάνου με την οποία θεραπεύεται η παράβαση και αίρονται τα δυσμενή για τον αιτούντα αποτελέσματα, ώστε η επιδιωκόμενη δικαστική προστασία παρίσταται αλυσιτελής. Βλ. και *Ι. Δημητρακόπουλο*, Η επιρροή της ποινικής δίκης στη διοικητική διαδικασία και δίκη για

φορολογικές παραβάσεις, υπό το φως των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ, ό.π.

83. ΣτΕ 1992/2016, σκ. 16

84. ΣτΕ 1992/2016, σκ. 17.

85. Βλ. ΣτΕ 1992/2016, σκ. 21, όπου επισημαίνεται ότι «*πρόστιμα μερικών χιλιάδων ευρώ εκτιμώνται συνήθως ως αρκούντως σοβαρά, ώστε να συνηγορούν στην ύπαρξη “ποινής”... Είναι εννόητο ότι τούτο ισχύει πολύ περισσότερο για διοικητικά πρόστιμα εκατοντάδων χιλιάδων ευρώ, όπως τα επιβληθέντα στην παρούσα υπόθεση σε βάρος του αιτούντος*».

86. Βλ. ΣτΕ Ολ. 671/2010, σκ. 6

87. ΕΔΔΑ Α και Β κατά Νορβηγίας, σκ. 130

88. Βλ. *Δήμητρα Γ. Παπαδοπούλου*, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ της 15.11.2016 στην υπόθεση Α και Β κατά Νορβηγίας, Απομάκρυνση του Δικαστηρίου από την πρόσφατη κρίση του επί της Σισμανίδης και Σιταρίδης κατά Ελλάδος;, ΘΠΔΔ 2017/7, σελ. 641.

89. Βλ. *Α. Παπαδοπούλου*, Σκέψεις με αφορμή την απόφαση του ΕΔΔΑ της 15.11.2016 στην υπόθεση Α και Β κατά Νορβηγίας, ό.π., σελ. 643. Ως προς το σχετικό προβληματισμό βλ. και *Ι. Δημητρακόπουλο*, Η επιρροή της ποινικής δίκης στη διοικητική διαδικασία και δίκη για φορολογικές παραβάσεις, υπό το φως των θεμελιωδών δικαιωμάτων, στην πρόσφατη νομολογία του ΣτΕ και του ΕΔΔΑ, ό.π.

90. <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=201903&mode=lst&pageIndex=1&dir=&occ=first&part=1&text=&doclang=EL&cid=112301>

91. ΔΕΕ Menci, σκ. 51, ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ. 53.

92. InfoCuria Europa. (2018). Απόφαση Menci.

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30dd1326676a2d2f4dcf9160e38ee6a0e65c.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyNc3r0?text=&docid=200404&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=773892>

93. Βλ. ΔΕΕ Menci, σκ. 31, ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ. 33.

94. Βλ. ΔΕΕ Menci, σκ. 36, ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ. 38.

95. ΔΕΕ Menci, σκ. 44.

96. ΔΕΕ Garlsson Real Estate, σκ.46, ΔΕΕ Di Puma, σκ. 42.

97. Βλ. ΣτΕ 951/2018, σκ. 5, ΣτΕ 1887/2018, σκ. 4.

98. ΣτΕ 951/2018, σκ. 10

99. ΣτΕ 1887/2018, σκ. 9.

100. ΣτΕ 1887/2018, ό.π

101. ΣΤΕ 1771/2019 σκ. 7

102. Αρχή «ne bis in idem» και αναφύομενα ζητήματα (Άρθρα 4 παρ. 1 7ου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ & 50 Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ένωσης)

103. http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/pageste/epikairotita/apofaseis;jsessionid=RzvVkGNhSXGVP2YL_XxUFoC1RtCKjEWFaYXdSILPR6v1Mnc7McL2!-1859893510!-110611

104. [ιστοσελίδα www.humanrightscaselaw.gr](http://www.humanrightscaselaw.gr)

